SLOVENSKÉ NÁRODNÉ NOVINY

Ročník 33
32 – 33/2018
11. august 2018

Cena 1,- €

ZALOŽIL ĽUDOVÍT ŠTÚR 1. AUGUSTA 1845 VYDÁVA MATICA SLOVENSKÁ

POHODA A LEVOČSKÁ PÚŤ – DVE TVÁRE SLOVENSKA Strana 5.

VÝVIN NÁRODNÉHO POVEDOMIA SLOVÁKOV Strana 9.

KEĎ LETELI TELEGRAMY: VYKONAJTE CVIČENIE! Strana 11.

SLOVANSKÁ KRV KOLOVALA V ŽILÁCH ARPÁDOVCOV Strana 12.

KŇAZ JÁN ANDRAŠČÍK BOJOVAL PROTI PIJANSTVU Strana 16.

SLOVO O SLOVENSKU

Keď som nedávno čítal v novinách tú správu, okamžite mi prišla na um večne živá komédia ruského klasika N. A. Nekrasova Komu sa v Rusku dobre žije. No povedzte, nežije sa dobre našincovi, ak je starostom dediny alebo majiteľom hoci len drobnej stavebnej partie – podpíšu zmluvu na päť schodíkov v parku, tri kroky dlhú šikmú betónovú plochu pre mamičky s kočíkmi alebo vozičkárov v objeme dvadsaťdeväťtisíc eur bez drobných... Čo myslíte, koľko si chceli rozdeliť, ak po publikovaní tohto totálneho nezmyslu cena zrazu klesla na deväťtisíc?! A ja som pritom istý, že ak by som pri dome robil podobné schodíky a zábradlie by som nevolil z natieraných železných trúbok, ale priam z nehrdzavejúcej ocele, materiál by mi doviezli z najbližšej predajne stavebnín, partia živnostníkov by mi vystavila riadnu faktúru, prirodzene aj s DPH, schodíky by sotva stáli dvetisíc aj s kolaudačným šampanským, a ešte by chlapi do zimy v krčme rozprávali, aký som grand!

Na Slovensku máme približne tritisíc samospráv obcí, miest a mestských častí, každá z nich má do roka niekoľko (aj niekoľko desiatok) stavebných akcií – predstavte si tú miliardu eur, čo namiesto hodnoty, úžitku, krásy, zdravia, pohodlia.... sa zmenila na bohapusté obohacovanie majiteľov firiem a firmičiek – a pánov starostov!

Fuj. Čo to za svinstvo nám doniesol tento čas?

Starostovi sa voľakedy vravelo richtár. To slovko sme prebrali z nemčiny, možno ho priniesli k nám nemeckí osadníci v stredoveku, možno privandrovalo k nám inou cestou, to už nie je podstatné. Pôvodne znelo: richter. Teda sudca. Richtár bol kedysi naozaj aj sudcom: riešil drobné šarvátky medzi občanmi aj vážnejšie majetkovoprávne spory, keď sa zrušilo nevoľníctvo a drobný človek sa stával majiteľom – hoci len svojej drevenice, stodoly, kravičky a dajakého políčka. Boli to čestní muži, inak by si ich ľudia neboli volili. Nezastupovali nijaké politické strany a hnutia. Boli reprezentanti sedliackeho rozumu a prirodzenej spravodlivosti.

Čo nevidieť sú tu komunálne voľby. Čo tak vrátiť sa k starej, dobrej a osvedčenej tradícii: Nevoliť ľudí podľa trička, ale podľa rozumu a cti? Staročia to overili.

Ján ČOMAJ

R - 2018051

NEOGRAFIA
www.neografia.sk

ISSN 0862-8823
33
9 770862 882007

Dvojjazyčnosť na juhu krajiny funguje už aj pre štyroch obyvateľov obce

Na Slovensku sa rozmáha maďarizácia

Margaréta VYŠNÁ – Karikatúra: Andrej MIŠANEK

Splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny pokračuje v agresívnom nátlaku na inštitúcie, aby maďarizovali všetky informácie pre verejnosť. Menšinovým maďarským jazykom je pokrytý už takmer celý slovenský juh. Maďarská menšina nechápavo krúti hlavou a Slováci na juhu sú nahnevaní a očakávajú zastavenie takejto maďarskej prezentácie.

Zákon 184 z roku 1999 o používaní jazykov národnostných menšín umožňuje používanie jazyka menšiny na základe dobrovoľnosti takmer vo všetkých oblastiach úradného a verejného styku obyvateľstva. Podľa viacerých právnych názorov ale až po sčítaní obyvateľstva v roku 2021. No aj tak mnohé jazykové práva menšín už boli uplatnené i napriek tomu, že mnohé z nich zákon ani neupravuje alebo sú sporné.

■ MAĎARIZÁCIA

Navzdory tomu „vizuálna dvojjazyčnosť jednak na úrovni verejnej správy je takmer stopercentná. A to sa týka aj orgánov štátnej správy i samosprávy. Druhou otázkou je, či zamestnanci tých orgánov ovládajú ten jazyk. Myslím si, že tam je určitý nedostatok, v tom plánujeme aj nejaké proaktívne kroky“, kalkuluje splnomocnenec vlády SR pre národnostné menšiny L. Bukovszký. Na podporu dvojjazyčnej komunikácie v úradoch je zameraná cielená výchova na vysokých školách. Z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre už vychádzajú prví študenti, ktorí sú vzdelaní v maďarskej jazykovede, kultúre, literatúre, rétorike, tlmočení a prekladateľstve. Mimoriadna pozornosť sa venuje používaniu menšinového maďarského jazyka z právneho a jazykovedného hľadiska. Sú to presne tí ľudia, ktorí dnes chýbajú v samosprávach pre odbornú komunikáciu v maďarčine.

■ ZÁKONY-NEZÁKONY

Najnovšie sú tŕňmi v oku Slovenská pošta a potravinové reťazce. Splnomocnenec ich prenasleduje poúčaním, že texty môžu uviesť aj v maďarskom jazyku. Majitelia niektorých predajní potravín nápis v maďarčine vo viacerých obciach vyvesili. Často sa stáva, že úradníčky pôšt neoslovia alebo sa ani nepozdravia po slovensky a verejnosť ich musí na to upozorňovať. Podobná prax je aj v potravinách. Samotní príslušníci maďarskej menšiny sa ani nedomáhajú týchto nadpráv. Zmýšľajú pragmaticky a nesúhlasia s plytvaním peňazí na maďarské nápisy. Viaceré obce, na ktoré by sa mohlo v budúcnosti vzťahovať používanie menšinového maďarského jazyka, síce dosahujú pätnásťpercentnú hranicu počtu príslušníkov menšiny, ale v skutočnosti ide niekedy iba o veľmi nízky počet obyvateľov obce maďarskej národnosti. Vzťahuje sa to napríklad na Nové Hony, kde žije dvadsaťdva obyvateľov maďarskej národnosti, Kesovce (dvadsaťsedem obyvateľov menšiny), Malú Tŕňu (dvadsaťsedem obyvateľov menšiny) a ďalšiu desiatku obcí. Unikátom je obec Slizké v okrese Rimavská Sobota, kde by malo byť uplatnené používanie menšinového jazyka iba pre štyroch príslušníkov maďarskej menšiny. Na druhej strane, v okrese Dunajská Streda nie je možné založiť slovenskú školu pre desať detí. Pritom nejde o nedodržanie zákona, ale o to, aby deti, ktoré sa narodili slovenským rodičom, si zachovali slovenskú identitu. Ďalším pochybným konaním je šikanovanie aj takých obcí, ktoré podľa posledného sčítania obyvateľstva nedosahujú ani pätnásťpercentnú a mnohé ani dvadsaťpercentnú hranicu počtu príslušníkov maďarskej menšiny. Ide najmä o obce Slovenské Nové Mesto (deväť percent maďarskej menšiny, Šaľa (14,1 percenta maďarskej menšiny), Senec (14,4 percenta maďarskej menšiny), Hurbanova Ves (trinásť percent maďarskej menšiny), Lok (12,8 percenta maďarskej menšiny) a ďalšie obce.

■ DRUHÝ ŠTÁTNY JAZYK?

Maďarizácia neúnavne pokračuje aj na označeniach autobusových zastávok a digitálnych informačných tabuliach. „Najdôležitejším dlhodobým cieľom je uznanie maďarského jazyka ako regionálneho úradného jazyka na území južného Slovenska,“ čítame v Občianskej vízii strany Most. Strana SMK má podobné predstavy – maďarský jazyk by sa mal stať regionálnym úradným jazykom. V podstate by mal podobné postavenie ako slovenský jazyk. Na „zabetónovanie“ týchto cieľov sa splnomocnenec snaží presadiť používanie rusínskeho a ukrajinského jazyka vo verejnom živote aj na východe Slovenska.

3 OTÁZKY PRE:

JUDr. JANU VENHARTOVÚ, riaditeľku Potravinárskej komory Slovenska

Slovenské potraviny postupne miznú z obchodov

● Slovenskí potravinári odmietajú byť európskou dvojkou – v čom spočíva v súčasnosti táto pozícia z vášho pohľadu?

V rámci Európskej únie v súčasnosti prebieha diskusia k smerovaniu spoločnej poľnohospodárskej politiky a návrhu Komisie na vypracovanie viacročného finančného rámca na roky 2021 až 2027. Až štyridsať percent rozpočtu Európskej únie ide do poľnohospodárstva, pričom európsky rozpočet výrazným spôsobom ovplyvní odchod Veľkej Británie z EÚ. Pre Slovenskú republiku by to znamenalo pokles objemu finančných prostriedkov o tristo miliónov eur. Navyše, Európska komisia navrhla výrazné zníženie finančných prostriedkov v takzvanom druhom pilieri, ktorý je určený aj na podporu spracovateľského priemyslu.

● Komora, ktorú vediete, nie je spokojná s podielom slovenských potravín vystavených na pultoch predajní na Slovensku. Konštatovali ste mierne zlepšenie. Aká je teda podľa vás aktuálna situácia a aká by teoreticky mohla byť?

Potravinárska komora Slovenska sleduje podiel vystavenia slovenských výrobkov v maloobchode už od roka 2011. Slovenské potraviny postupne miznú z našich obchodov, ich podiel klesal od roku 2011, keď bol na úrovni päťdesiat percent, na 37,2 percenta v roku 2017. V roku 2018 nastalo zlepšenie na úroveň 37,7 percenta. Ide o veľmi nízke číslo v porovnaní s inými európskymi krajinami, kde sa pohybuje až na úrovni sedemdesiat až osemdesiat percent. Podiel slovenských potravín by mal byť aspoň päťdesiat percent.

● Deväť stavovských organizácií vyjadrilo nesúhlas s návrhom zákona o povolení pálenia alkoholu v domácich podmienkach. Aké sú odborné výhrady?

Napriek tvrdeniu predkladateľov, že súkromné pálenie má na Slovensku dlhodobú tradíciu, opak je pravdou. Súkromné pálenie je na Slovensku odjakživa postavené mimo zákona a dlhodobú tradíciu má pálenie z vlastného ovocia v pestovateľských páleniciach, preto poslanecký návrh vnímame ako populistický krok, ktorý bude mať významný dosah na celú spoločnosť. V prvom rade, návrh zákona je v rozpore s právom Európskej únie. Ďalšou významnou výhradou je negatívny dosah na verejné zdravie, ktoré vo svojom stanovisku vyslovil aj Úrad verejného zdravotníctva SR.

Zhováral sa Ivan BROŽÍK
Foto: archív

V SNN 34/2018 SI PREČÍTATE

Najbližšie vydanie Slovenských národných novín vyjde s dátumom 25. august 2018

- **Maliar Thomas ENDER vo svojich akvareloch maľoval Zemplín,Tatry, Oravu aj Považie**
- **Pokračujeme v seriáli Jána ČOMAJA Časy čudnej kriminality a podivných trestov**

Slovenská televízia by mala konečne demaskovať konšpirátorov

Mediálne geto ako z čias totality

Anna HROMJÁKOVÁ – Karikatúra: Andrej MIŠANEK

Večera s Havranom nie je pre každého. Pred troma rokmi organizácia politických väzňov PV ZPKO zaslala stanovisko k tejto televíznej relácii vtedajšiemu generálnemu riaditeľovi RTVS Václavovi Mikovi a Rade RTVS proti šíreniu jeho extrémistických a nenávistných názorov. RTVS nereagovala a zblúdený Havran ešte viac pritvrdil. Až dourážal nielen kňaza Mariána Kuffu, iniciátora projektu Zastavme zlo z Istanbulu, ale prakticky všetkých katolíkov.

Organizácia politických väzňov v týchto dňoch znovu zaslala otvorený list Rade RTVS a generálnemu riaditeľovi Jaroslavovi Rezníkovi, v ktorom vyjadruje „zásadný protest proti televíznej relácii Večera s Havranom, v ktorej moderátor Michal Havran dlhodobo propagandisticky znevažuje prakticky všetky kresťanské a vlastenecké hodnoty...“. Napokon hrubé a nekultúrne vyjadrovanie Havrana o spoločnosti, ktorá nezdieľa jeho názory, našlo už odozvu aj v podaní trestného oznámenia.

■ OKUPÁCIA MÉDIÍ

Prečo teda verejnoprávna televízia roky ponecháva v úlohe moderátora novinára s extrémistickými a nenávistnými prejavmi? Problém má širšie rozmery, než by mohol koncesionár čo i len tušiť. Už neraz sme upozornili na stránkach SNN, že mediálny priestor sa po roku 1989 postupne vymedzoval, až sa dostal do dnešného stavu, keď je pluralita médií takmer neznámym pojmom. Ovládnutie verejnoprávnych médií po roku 1998 a 2010, najskôr Dzurindovou a neskôr Radičovej vládou, bolo celkom zjavné a prešlo bez akýchkoľvek protestov domácich či zahraničných novinárskych organizácií. Zanikli denníky ako Republika alebo Nový deň, ktoré názorovo vyvažovali SME, Pravdu či bulvár. Upevňovanie pozície menšinového politického spektra v RTVS sa napokon dialo aj pod taktovkou ministra kultúry Mareka Maďariča. Na tento problém sme neraz poukazovali aj v našom týždenníku. Napriek tomu názorové mediálne geto si upevňovalo svoju pozíciu na mediálnom trhu.

■ NEPRIATEĽSKÉ OVZDUŠIE

V tomto nepriateľskom ovzduší voči iným názorom, ako vysielal hlavný mediálny prúd, sa predsa len uchytili alternatívne médiá proti vyprofilovaným denníkom ako SME, Denník N, časopis Týždeň, ale aj proti trendu v RTVS. Najstarším z nich bol mesačník Extra plus, ďalej Kultúra, Zem a Vek, internetové noviny Hlavné správy, Na Palete, internetové rádiá Info Vojna a Slobodný Vysielač. A čo sa stalo? Povstali samozvaní cenzori na čele s penťáckym denníkom SME a eseťáckym Denníkom N a vytvorili cenzorský orgán konšpirátori.sk určujúci, ktoré médiá majú právo na inzerciu – teda existenciu, a ktoré nie. Už úvodná stránka hrozí peklom tým, ktorí si neochránia svoju „značku pred spojením so sporným obsahom“. Seba predstavujú ako „verejnú databázu webových stránok s neserióznym, klamlivým, podvodným, konšpiračným alebo propagandistickým obsahom“. Samozrejme, na stránke sú uvedené všetky médiá, ktoré majú na udalosti iný názor ako SME či Denník N.

■ DRUHÁ STRANA

Americká propaganda, ktorá vstúpila na naše územie s rádiom Slobodná Európa, využila svoj náskok a dodnes funguje pod rozličnými sofistikovanými službami, akou nesporne je i cenzorská stránka konšpirátori.sk. RTVS by však nemala podľahnúť tejto nátlakovej skupine a mala by predstaviť aj druhú tvár Slovenska. Hoci aj cez novinárov – moderátorov pracujúcich v alternatívnych médiách. Potom by sa ukázalo, kto je tu konšpirátorom.

Na Slovensku treba bojovať petíciou o miesto pre dieťa v slovenskej škole

Situácia na juhu je už neúnosná

Ivan BROŽÍK – Foto: internet

V Šamoríne podobne ako na jar v Rohovciach rodičia spísali petíciu, ktorou žiadajú vyriešenie problému – nedostatku miesta pre slovenské deti v tamojších školách. Odovzdali ju a už bola aj prerokovaná na školskej rade mesta Šamorín. Tá však konštatovala, že kompetentné miesta ju odmietli. Slovenské národné noviny o tejto situácii už informovali.

V Šamoríne je akútny nedostatok miesta pre deti v slovenskej Základnej škole Mateja Bela. Zatiaľ oň bojujú osamotene, bez akejkoľvek podpory zodpovedných inštitúcií. Aktívne sa snažia o vyriešenie problému. Ten však v septembri ešte narastie, pretože školopovinných slovenských detí opäť pribudlo.

■ LOGIKA PREHRALA

Rodičia v súlade so zdravým rozumom navrhli, že by maďarská základná škola, ktorá nemá využitú kapacitu naplno, mohla poskytnúť priestory pre niekoľko tried slovenskej základnej škole. To však neprešlo, podobne ako predtým v Rohovciach. Tamojšie zasadnutie obecného zastupiteľstva v kultúrnom dome koncom mája nevyhovelo petícii rodičov a zamietlo zriadenie slovenských tried v základnej škole v Rohovciach. Zasadnutie podľa medializovaných informácií vyvolalo reakciu predsedu vlády SR Petra Pellegriniho aj rodičov, ktorí dúfajú, že sa slovenské triedy v škole zriadia. Premiér sa pred časom vyjadril, že nebude nikdy tolerovať, ak obec odmietne otvoriť slovenskú školu a deti sa nebudú môcť vzdelávať v rodnom slovenskom jazyku.

■ PROBLÉM JE VÄČŠÍ

Týka sa totiž rodičov slovenských detí aj z Báču, Kyselice, Horného Baru, Macova, Trnávky, Blatnej na Ostrove a ďalších obcí. Slovenská Základná škola Mateja Bela v Šamoríne, ktorú by deti so záujmom o výučbu v slovenskom jazyku chceli navštevovať, je preplnená a neprijíma žiakov z okolia. Zmenili z tohto dôvodu i školský obvod. Je paradoxné, že už osem rodín v záujme toho, aby umiestnili svoje deti na slovenskej škole, fiktívne zmenilo administratívny trvalý pobyt. Takýmto spôsobom začali „pašovať“ deti aj do školy v Dunajskej Lužnej. Je verejným tajomstvom, že Základná škola Mateja Bela chcela zriadiť v Rohovciach svoje elokované pracovisko. Hradila by tak všetky náklady spojené s vyučovacím procesom vrátane učiteľov. Obec Rohovce však podľa rodičov z petičnej iniciatívy túto ponuku odmietla. Úrady odporúčajú rodičom prihlasovať deti do Gabčíkova, čo je pre mnohých rodičov až trištvrte hodiny cestovania. Alebo do Bratislavy, čo trvá ešte viac. Je známe vyjadrenie starostu Trnávky Attilu Horvátha na sociálnej sieti: „Áno, Gabčíkovo je ďaleko? Buďte radi, že to nie je Bratislava. Neviem, kto to celé organizuje, ale nech s tým skončí, nech nedáva falošné informácie! Nechajte nás starostov pracovať a nerobte nám problémy, ťažkosti. Lebo keby toto nebolo, možno by to bola ľahšia cesta. Prosím, vymažte to!“ Tamojší poslanec zastupiteľstva Štefan Lentulay zase po maďarsky napísal, „Nezabudnite na 1947. Dnes trieda, zajtra škola. Mám pokračovať?“

Na juhu Slovenska sa nemôžu slovenské deti vzdelávať v materinskom jazyku.

Oblasťou sa šíri poplašná správa, že sa majú rušiť maďarské školy. Pre neumiestnené slovenské deti. Slovenskí rodičia však nič také nežiadajú a podobné informácie ostro dementujú.

VŠIMLI SME SI

Prokurátor Úradu špeciálnej prokuratúry podal obžalobu na predsedu parlamentnej strany ĽSNS Mariana Kotlebu. Obvinil ho z prečinu prejavu sympatie k hnutiu smerujúcemu k potlačeniu základných práv a slobôd. Podstatou skutku podľa prokurátora je, že Marian Kotleba v Banskej Bystrici v roku 2017 v priestoroch auly školy odovzdal pred takmer štyristo pozvanými hosťami trom zúčastneným rodinám finančný dar prostredníctvom symbolických šekov – každý na sumu 1488 eur, pričom číslo 1488 je známe a používané v symbolike extrémistov.

Žaloba na Mariana Kotlebu

„Táto žaloba nie je ničím iným ako účelovou fraškou a konšpiračnou teóriou, ktorá sa nezakladá na žiadnom práve, ale len na subjektívnych dohadoch a blúzneniach politického prokurátora. Skutok, ktorého sa mal dopustiť Marian Kotleba, totiž v žiadnom prípade nie je trestný čin alebo priestupok. Neexistuje žiadny zákon ani iný predpis, ktorý by zakazoval darovať riadne zdanené peniaze fyzickým osobám v rámci sociálnej pomoci. Je pritom úplne jedno, aké konkrétne číslo je predmetom darovania.“ Píše sa na webovej stránke ĽSNS.

Predseda Národnej rady SR a SNS Andrej Danko bude iniciovať antifašistické opatrenia, ktorých cieľom má byť zrušenie parlamentnej ĽSNS. Oznámil to na tlačovej konferencii. „Na každej služobnej ceste sa hanbím, keď sa ma pýtajú na Kotlebu a ĽSNS. Áno, veľa zahraničných návštev zvažuje a niekedy odmieta návštevu NR SR pre kotlebovcov,“ povedal Andrej Danko.

Ivan BROŽÍK
Kresba: Ľubomír KOTRHA

V Bratislave sa konal už jedenásty ročník festivalu Gypsy Fest 2018

Rómsky festival oživil hlavné mesto

Tohtoročné bratislavské Kultúrne leto myslelo aj na milovníkov rómskej kultúry. Od 26. do 28. júla sa na Námestí SNP konal už jedenásty ročník medzinárodného festivalu Gypsy Fest. Predstavila sa na ňom skutočne pestrá zmes umelcov. Od populárnou hudbou odchovaných televíznych hviezd cez skúsených amatérov zo súboru Romano Jilo až po zahraničných rómskych spevákov a tanečníkov.

Rómske spevácke a tanečné umenie býva často súčasťou väčších folklórnych či hudobných podujatí a ako samostatný ucelený program, navyše trojdňový, je skôr zriedkavosťou. O to viac mohli očakávať obyvatelia a najmä turisti v Bratislave, kde sa v rámci tohtoročného Kultúrneho leta uskutočnil už jedenásty festival rómskej hudby a tanca Gypsy Fest.

Otvárací štvrtkový večer bol poňatý multižánrovo. Celý totiž patril českému speváckovi Janovi Bendigovi a jeho hosťom. Hlavného protagonistu a jeho hostí si veľa divákov určite spájalo s populárnou televíznou súťažou SuperStar. So živou kapelou totiž vystúpila okrem spomínaného speváka aj Monika Bagárová, Markéta Konvičková, Dominika Mirgová, Gitana a Roma Boyz. „Sme radi, že sa nám podarilo spojiť skvelých umelcov, ktorí sa na Gypsy Feste predstavia aj s rómskymi piesňami. Ide o exkluzívnu hudobnú šou, ktorú diváci už zrejme nikdy neuvidia,“ povedal hovorca festivalu Róbert Hamburgbadžo. Moderátorkou otváracieho koncertu bola už tradične Katka Brychtová, ktorá je tvárou Gypsy Festu už niekoľko rokov. Možno povedať, že prvý večer Gypsy Festu sa podaril najmä vďaka nespornej „vyhranosti“ a profesionalite účinkujúcich. SuperStar síce až na malé výnimky nevygenerovala nové idoly a hviezdy nášho hudobného neba, ale posunula na scénu celý rad dobre hrajúcich a spievajúcich speváckov a speváčok stredného prúdu.

ČO INÍ NEPÍŠU

Rómsky folklórny súbor Romano Jilo

Piatok patrilo pódium na Námestí SNP divadelno-tanečnému predstaveniu Sam Adaj (Sme tu) v podaní rómskeho folklórneho súboru Romano Jilo. Ide o oceňovaný súbor fungujúci pri zvolenskom Komunitnom centre a jeho názov v preklade znamená Rómske srdce. Mladí členovia súboru priniesli program zameraný viac na temperamentný tanec ako na spev. Náznaky príbehu si požičali jednak z Hanákovho kultového filmu Ružové sny, jednak ho nenápadne dochutili témami z klasického Dogovho muzikálu Cigáni idú do neba. Nad autentickým folklórom slovenských Rómov teda dominoval folklór štylizovaný, v ktorom sa slovenské prvky prelínali so španielskymi, s ruskými či balkánskymi. V sobotu 28. júla program vyvrcholil záverečnou šou pod názvom Av baxtalo! (Buď šťastný!), v ktorej účinkovali rómski umelci z Litvy, Lotyšska, Ruska, Poľska, Nemecka a zo Švédska.

Maroš M. BANČEJ

Slovensko na prvom mieste

Eva ZELENAYOVÁ

V ostatnom čase niet dňa, aby občan nebol konfrontovaný s názormi politológov, politikov, analytikov a politických komentátorov o ovplyvňovaní volieb v USA Ruskom. Dokonca stretnutie Trump – Putin prinieslo do tejto diskusie viac otáznikov než odpovedí. Už len pomyslenie, žeby hegemóniu Spojených štátov dokázal niekto narušiť, bolo ešte v roku 1997 nemysliteľné. Poradca prezidenta Spojených štátov Jamesa Cartera a uznávaná kapacita v odbore politológie, medzinárodných vzťahov, geopolitiky a stratégie Zbigniew Brzezinski v roku 1997 v knihe Veľká šachovnica uviedol, že „je krutou pravdou, že západná Európa a čím ďalej viac i Európa stredná zostávajú prevažne americkým protektorátom, kde spojenci pripomínajú vazalov a poddaných z dávnych čias“. A vyslovil názor, že „európska éra vo svetovej politike sa definitívne skončila počas druhej svetovej vojny“.

V Európe od roku 1997 došlo k výrazným zmenám a po nástupe Putina na konci roka 1999 sa zmenilo najmä Rusko. Brzezinski v úvode svojej knižky napísal, že konečný cieľ Ameriky môže ohroziť len vyzývateľ z Euroázie schopný ju ovládnuť. Spojené štáty si po druhej svetovej vojne vytvorili taký globálny systém ovládania sveta, do akého sa štáty zapájajú samy. Brzezinski opisuje, čo všetko je súčasťou tohto systému a jednoducho konštatuje, že táto moc vychádza v podstate z jedného zdroja, teda z Washingtonu, „a tam sa hrá mocenská hra podľa domácich amerických pravidiel“. A nejde o nič menšie než NATO a o ďalšiu celosvetovú sieť špecializovaných organizácií, najmä medzinárodných finančných inštitúcií ako Medzinárodný menový fond a Svetová banka. Takže nejaká sieť Sorošových nadácií na ovplyvňovanie politiky vo svete je už len kvapkou v mori.

KOMENTÁR

Na Slovensku dávno pred pádom železnej opony došlo k výraznému ovplyvňovaniu verejnej mienky zo zdrojov Spojených štátov. Počas studenej vojny mali USA svoje tykadlá v rozličných rádiách, napríklad aj v Slobodnej Európe. Ak sa nejaká vláda opovážila zrušiť mu licenciu, iniciovali vznik obrovského škandálu. Niektorí si ešte azda pamätajú, ako sa skončil pokus Mečiarovej vlády v tomto smere. No a vznik Sorošových nadácií je vo svetle globálnych finančných nástrojov riadenia politiky takmer zanedbateľným nástrojom. A predsa pomáha k strate tvorivej energie, ku kríze sebadôvery v mnohých európskych štátoch, k rastúcej uzavretosti spoločnosti, k úteku a izolácii pred dôležitými svetovými problémami. Takto opísal úpadok vnútorného európskeho života americký odborník na geopolitiku Brzezinski. Dnes je však Európa inde. Je pravdou, že štáty Európskej únie sú súčasťou amerického globálneho systému, ale v Euroázii vyrástla veľmoc, ktorú nemožno prehliadať. Rusko v súčasnosti predstavuje pre USA tohto Brzezinského hráča, ktorý by mohol vyzvať Ameriku na súboj...

O stretnutí Trump – Putin nevyšlo veľa informácií. Trump vysiela nečitateľné signály, ktoré si každý vysvetľuje po svojom. Zaujímavou v tomto smere je správa, že Trumpov bývalý poradca Steve Bannon oznámil svoj zámer vytvoriť fond na financovanie pravých populistov v Európe. Chce, aby v najbližších voľbách do Európskeho parlamentu na jar budúceho roka dosiahli v ňom tretinu miest. Vzniká otázka, nie je aj táto iniciatíva výsledkom rokovaní Trump – Putin? Potrebujú USA silnú Európu? Potrebuje Rusko silnú Európu? Je vôbec ešte možné, aby sa Európska únia pod náporom imigrantov stala silným zoskupením štátov? Aká politika je v záujme európskych štátov? Akú politiku potrebuje Slovensko? Je vôbec diskusia okolo zasahovania cudzích štátov do politiky ešte relevantná? A netreba zabúdať na Trumpov sľub americkému ľudu: Amerika First. (Amerika na prvom mieste.)

Je neprehliadnuteľné, že sa Slovensko po roku 1989 dostalo do vleku amerických záujmov, tak ako po druhej svetovej vojne do sféry vplyvu Sovietskeho zväzu. Len krátko sme si po nežnej revolúcii ako-tak chránili svoju suverenitu – najmä počas prvých vlád našej mladej demokratickej republiky. Tlaky však silneli. Vstupom do NATO a Európskej únie sme sa stali súčasťou tzv. Západu. Tieto globálne procesy nemôžeme vynechať z uvažovania, keď chceme pre Slovensko zachovať čo najviac suverenity, bezpečnosti, slobody. Súčasná domáca politika kopíruje svetovú, ovládanú finančnou oligarchiou. Ako sa jej zbaviť bude najväčším problémom budúcich volieb a pre politikov výzva: Slovensko na prvom mieste.

Hroziaci kolaps Prvej scény

Maroš M. BANČEJ

Máloktorá kultúrna inštitúcia má turbulentnejšie osudy ako naša Prvá scéna, teda Slovenské národné divadlo. Odhliadnime teraz od historických peripetií a zacúvajme dozadu len o štvrťstoročie. Nová budova SND bola slávnostne otvorená 14. apríla 2007. Sezóna striedala sezónu a podobne sa striedali aj riaditelia jednotlivých umeleckých zložiek našej prvej divadelnej inštitúcie. Niektorí s väčším, iní s menším mediálnym ohlasom či búrkou, no vždy prišla reč na financie. Nečudo, veď naše „Národné“ je dlhodobo najväčším výdavkom, ktoré má vo svojom rozpočte rezort kultúry. Aby sme boli konkrétni, tak podľa príslušného kontraktu Ministerstva kultúry SR bol príspevok pre SND na rok 2018 stanovený v sume vyše osemnásť miliónov eur a v rámci kapitálových výdavkov ešte o ďalších pol milióna navyše. V rámci tradične chudobného kultúrneho rozpočtu ide skutočne o rozprávkové cifry, nad ktorými sa zatočí hlava všetkým, ktorí majú nejako do činenia s kultúrnou scénou.

Druhá vec je, či sú tieto prostriedky vynaložené účelne. Odborná kritika, vlastne jej torzo, ktoré v našich mé-

POZNÁMKA

diách ostalo, je väčšinou k repertoáru či už činohry, alebo opery prajné. Zriedkakedy vyjde negatívna kritika, a keď aj, nemá to takmer nijaký dosah či už na vedenie, dramaturgov, režisérov, alebo na hercov. Veď menovaní sú, keď sa to tak vezme, jedným z posledných lákadiel do majestátnych priestorov SND. Málokoho totiž dnes láka na predstavenie meno režiséra, autora hry či nebodaj kladná odborná kritika. Dosť veľká časť divákov, napríklad aj mimobratislavských, túži uvidieť naživo herca, ktorého poznajú z televíznych obrazoviek. Vnímajú ho cez záľahu viac či menej stupídnych televíznych seriálov, česť nemnohým výnimkám. A tak sa doma či na pracovisku nepochvália, že videli najnovšiu adaptáciu Čechova či Záhradníka, ale spomenú, že videli tú milenku toho mafiána alebo manžela tej nevernice spolu s tým smiešnym údržbárom a papuľnatou čašníčkou…

Keď už spomíname repertoár, čoraz častejšie sa možno stretnúť s názorom divákov, ktorí voľakedy chodievali do SND pravidelne, že dnes sú často hrané hry plné vulgarizmov, rôznych bombastických efektov a svojvoľných režisérskych dezinterpretácií. Poctivé herecké remeslo hercov, ktorých zvykneme označovať aj ako „klasikov nášho herectva“, je na ústupe. Do toho všetkého prišla pre niektorých neočakávaná, pre iných už menej šokujúca správa o možnom štrajku v SND. A to, prosím, pred nadchádzajúcou deväťdesiatou deviatou sezónou! Príčinou sú, ako ináč, peniaze. Za prvých šesť mesiacov tohto roka priznalo SND stratu vo výške viac ako milión eur. Zlá finančná situácia sa stala aj dôvodom nevyplatenia pohyblivej zložky mzdy pre technický personál za vykonanú prácu už od júna 2018.

Ministerka kultúry zareagovala odvolaním generálneho riaditeľa SND Mariána Chudovského. To však problém nerieši a peniaze sa napokon budú musieť nájsť, ináč sa slabo platený technický personál môže rozpŕchnuť na lepšie a Prvá scéna bude znefunkčnená. Herci sú zatiaľ vo vyhláseniach opatrní a „námestím“ zatiaľ nehrozia, hoci poniektorí sú na mítingoch varení-pečení a tak isto sú prvými pri podpisovaní rôznych petícií. Nie sú si totiž vonkoncom istí, ako by zareagovala verejnosť. Tá by možno šomrala, keby prišla o niektorý z nekonečných seriálov, no osud nášho „piliera divadelníctva“ ju až tak netrápi. No keď odíde technický personál, môžu všetci tí podnikatelia, mafiáni, vyšetrovatelia a čašníčky hrať za spustenou oponou. Ak sa, pravda, peniaze nenájdu. No ony sa pravdepodobne predsa len nájdu. Sme predsa na Slovensku…

SPOZA OPONY

Prečo spomínať na šesťdesiate roky

Dušan D. KERNÝ

Vždy, keď sú výročia, treba hľadať svedkov. Je to jedna z najzaujímavejších robôt, lebo vznikajú nové príbehy. Len krátko pred smrťou vlani jeden z najbystrejších slovenských intelektuálov, divadelný odborník a akademický pedagóg Andrej Maťašík prepísal dejiny začiatkov Slovenského národného divadla. Zašiel do pražského prezidentského archívu začiatkov čs. republiky. Objavil, že na vznik divadla, a tým na rázny a nezvrátiteľný obrat na slovakizáciu Bratislavy dostali slovenské úrady vtedy závratný jeden milión korún. Celá plejáda divadelných historikov o tom nehovorila..

Len nedávno – vlani, putovali tri generácie slovenskej rodiny z Nemecka na Kysuce, aby postavili votívny kríž na pamäť pôvodného, čisto slovenského mena svojho rodu. Dodnes totiž nesú ešte v monarchii pozmenené meno svojho predka, ktorý bol kľúčovou osobou v predvojnovej Bratislave. V časoch, keď celé mestské zastupiteľstvo ovládali, ako aj predtým, nemeckí a maďarskí radní. Nový čs. štát a nová slovenská správa Slovenska a Bratislavy využila zákon z čias monarchie a dosadila svojho hlavného a slovenského notára, bez ktorého súhlasu neplatilo nič, čo rozhodli radní. A symbolicky mu pridelili kanceláriu rovno nad úradovňou starostu Bratislavy. A teraz tri generácie, ktoré po auguste 1968 žijú v Nemecku, putujú na Kysuce, aby vztýčili kríž s pôvodným slovenským menom rodu na rodnom mieste.

Len nedávno vyšla prvá úplná práca o konferencii vo Veľkom Trianone v roku 1920, konferencii, ktorej vďačíme za dodnes medzinárodne uznávané hranice Slovenska. A aj vďaka tejto práci vieme, že medzinárodné texty tejto zmluvy, ktorá zmenila po prvej svetovej vojne mapu Európy, sa názov štátu písal so spojovníkom, teda vždy Česko-Slovensko a iba čs. preklad po roku 1920 mal už len jednoslovný farizejský názov spoločného štátu, ten názov, ktorý sa ešte aj po roku 1989 stal predmetom prudkej tzv. pomlčkovej vojny.

Posledný júlový týždeň uverejnil rakúsky denník Der Kurier na dvoch stranách reportážne spomienky svojej redaktorky, ako prišla o domov a zo slovenskej vysokoškoláčky sa stala zanietená Viedenčanka. Odvtedy má reportáž mnoho ohlasov, čitatelia Kuriera sa ozývajú so spomienkami, ako prežili rok 1968, osobitne august a vlnu utečencov. Všetko je to v prvej osobe, o tom, čo redaktorka a jej čitatelia prežili na vlastnej koži. A v tom je význam výročí – povedať, čo sme prežili na vlastnej koži alebo nájsť svedkov, alebo svedectvá tých, ktorí to zažili na vlastnej koži. Nie je to len spomienka. Doteraz sme sa nevyrovnali s dejinami, vlastne jestvuje niekoľko dejín Slovenska. Výročia tejto storočnice sú príležitosťou povedať si bez zábran a cenzúry, ako to vlastne všetko bolo.

Je aj mnoho drobností. V Moskve som vyhľadal muža, ktorý bol v zbore poradcov tak Leonida Brežneva na čele mohutného Sovietskeho zväzu, ako aj Jurija Andropova, ktorý riadil dodnes povestnú KGB. Môj svedok bol pri rokovaniach v Čiernej nad Tisou, bol vtedy v Bratislave a aj v Kremli. Išlo mi len o to potvrdiť si oné odovzdávanie povestného pozvania pre polmiliónovú armádu. Kde sa odohralo? Či to naozaj bolo na tom záchode v bratislavskom Kráľovskom údolí v odborárskom zariadení? Dnes je tu všetko, aj záchody sú prerobené. Napokon ZSSR a jeho socializmus dávno nejestvuje, dnešné Rusko je súčasťou globalizovanej kapitalistickej ekonomiky.

Vo vestibule mi ku káve priniesli denník Financial Times. Na prvej strane bolo rozhodnutie ministra financií USA, že ruský miliardár, teda kapitalista ťažkej váhy v ruskom kapitalistickom systéme dneška, kde vládne obchod v dároch, Oleg Deripaska z Putinovho okolia sa musí vzdať kontroly nad svojou spoločnosťou, o. i. veľkým svetovým výrobcom alumínia. Inak uvalia na neho, ktorý obchoduje v dároch, americké sankcie vrátane blokády bánk a finančných ústavov, s ktorými spolupracuje.

Uplynulo polstoročie. Záchody dnes vo veľmocenskej politike nehrajú nijakú úlohu. Stali sa iba epizódou vo filme o Dubčekovi.

SEBAOBRANA

Vymývanie mozgov súkromnými médiami je už takmer trvalý jav na Slovensku. Permanentná prezentácia akejsi pakultúry, pseudohodnôt a života v štýle „užívaj, ako a kedy môžeš“, však za uplynulých takmer tridsať rokov urobila svoje. Tridsať rokov v živote človeka to je takmer jedna celá generácia. Určite však celá jedna mladá generácia. Mnohí dnešní tridsiatnici – česť výnimkám – sú dnes vyznávaním hodnôt iba obrazom toho, čo im ponúkajú privátne televízne spoločnosti, rôzne videokanály a väčšina sociálnych sietí.

Daň za „showbiznis“

A, žiaľ, nemožno zamlčať ani skutočnosť, že podstatnou mierou sa na takejto devastácii podieľa aj veľká časť domácej „umeleckej“ scény a samozvanej „smotánky“. To slovo by malo označovať elity z elít, no v našom prostredí je nanajvýš synonymom pre hodnotový odpad. Mládež hlúpne, alebo ak to povieme trochu zaobalenejšie – množstvo jej vedomostí ani zďaleka nedosahuje bežné štandardy ešte tak spred dvadsiatich rokov. Praktických a pre život potrebných vedomostí. Na druhej strane, zbytočných informácií, ale aj informácií zavádzajúcich je dnes všade okolo nás veľký nadbytok. Doslova sa na nás valia zo všetkých kanálov – televíznych i tých v podobe lacného printu. V absolútnej miere však vedú sociálne siete, na ktorých mladých ľudí iba málokto a málokedy učí selektovať.

Policajti robia náhodné kontroly medzi mládežou, ktorú možno vidieť v nočných hodinách v pochybnom prostredí. Tie na alkohol majú naozaj výstražné štatistiky. Oveľa smutnejšie je, že v súčasnosti v rámci vekovej kategórie mladistvých sú častejšie a viac opité dievčatá ako chlapci. Najnovšie na jednom z festivalov v hlavnom meste polícia pri takej kontrole odhalila nielen stav opitosti niektorých mladistvých návštevníkov, ale aj prítomnosť látok podobných drogám. Zarážajúce však je aj to, že keď policajti na základe novely zákona už aj majú právomoc robiť kontroly na prítomnosť alkoholu v krvi mladistvých, zo strany rodičov detí s pozitívnymi nálezmi sa policajti stretávajú skôr s arogantciou až s útokmi. Snahu o dosiahnutie nápravy vidieť málokedy.

Súbežne s týmito konštatovaniami súkromné televízne spoločnosti produkujú takzvané „mega-úspešné“ seriály. Ich ústrednými témami je takmer vždy násilie, nevera, smilstvo, hádky, podvody, lži. A čo je priam zarážajúce, často sú vysielané v časoch vyhradených kedysi večerníčkom. Aj slovník takzvaných „špičkových“ moderátorov súťažno-zábavných relácií, vysielaných v podvečerných slotoch, je často za hranicou krčmy štvrtej cenovej skupiny.

Sme prekvapení, že mnohí mladí ľudia – opäť česť výnimkám – nevedia po slovensky, ale odmietame si priznať, že oni nevedia už ani „po ľudsky“. Je asi najvyšší čas vrátiť sa ku Krvavým sonetom Pavla Országha Hviezdoslava. Lenže ako, keď samotný bard národa už ani nie je súčasťou povinnej literatúry, a ak aj ešte niekde je, tak vo veľmi obmedzenom rozsahu? Ako poukázať na „zosurovenie, zdivočenie mravov“, keď nemáme ani len nejaké mravné mantinely? A to, čo sme kedysi skutočne a bez diskusií považovali za surovosť a nemravnosť, je dnes „umením“?

Ján ČERNÝ

S básnikom a prekladateľom Milanom RICHTEROM, prezidentom PEN-u

Zdeformovaný stav našej literatúry

Zhováral sa Maroš M. BANČEJ – Foto: autor

Milan RICHTER sa narodil 25. júla 1948 v Bratislave. Vyštudoval nemčinu a angličtinu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a má za sebou pestrú životnú dráhu. V rokoch 1972 až 1981 pracoval ako vydavateľský redaktor a po novembri 1989, konkrétne v rokoch 1993 až 1995, bol chargé d'affaires Slovenska v Nórsku a na Islande. V rokoch 1995 až 2002 pracoval v Literárnom informačnom centre v Bratislave, založil Medzinárodný literárny festival Jána Smreka a v súčasnosti je aj prezidentom Slovenského centra PEN. Do literatúry vstúpil v roku 1973 básnickou zbierkou Večerné zrkadlá a odvtedy má na svojom konte desiatku poetických kníh. Venuje sa aj dráme a jeho divadelná hra Kafkov druhý život (2006) sa dočkala uznania i v zahraničí. Ťažiskom tvorby Milana Richtera je však preklad. Dosiaľ preložil zo siedmich jazykov vyše šesťdesiat kníh, pričom išlo o diela takých velikánov, akými sú E. Dickinsonová, P. Neruda, R. M. Rilke, J. W. Goethe a ďalší. Nedávno oslávil Milan Richter významné životné jubileum – sedemdesiat rokov.

● Ste básnik, prekladateľ a dramatik, okrem toho aj publicista a organizátor literárneho života. V ktorej z týchto polôh sa cítite najlepšie?

Najlepšie sa cítim ako básnik, keď sa mi darí písať – a podarí napísať báseň. Inokedy mám rovnaký pocit pri prekladaní veľkých svetových básnikov. A párkrát som zažil, že sa mi v tele usadil dramatik, vytváral postavu za postavou, scénu za scénou a dával pozor, aby si postavy nezačali žiť vlastným, nie ním predurčeným životom. Skrátka, každá z mojich tvorivých polôh má svoj čas, keď sa začne intenzívne hlásiť o slovo.

● Kým prekladatelia prózy nebývajú zvyčajne aktívnymi prozaikmi, poéziu prekladajú takmer vždy aktívni básnici. Súhlasíte s tým ako básnik a zároveň uznávaný prekladateľ poézie?

Ján Zambor presadzoval (a verím, že stále presadzuje – ja to robím, odvolávajúc sa naňho) myšlienku, že poéziu môže prekladať iba ten, kto má „poetickú kompetenciu“, t. j. kto sám je básnikom. Hoci iba potenciálnym. Nie vždy to platí: Poznám aspoň tri slovenské poetky, ktoré prekladať nevedia. Prekladať umelecký text je profesia ako každá iná. Má svoje pravidlá. A prekladateľ musí navyše mať aj talent. Práve na toto a na nič iné. Musí skrátka cítiť a ctiť rytmus reči, z ktorej prekladá, rovnako ako tej, do ktorej prekladá, v mojom prípade do rodnej slovenčiny.

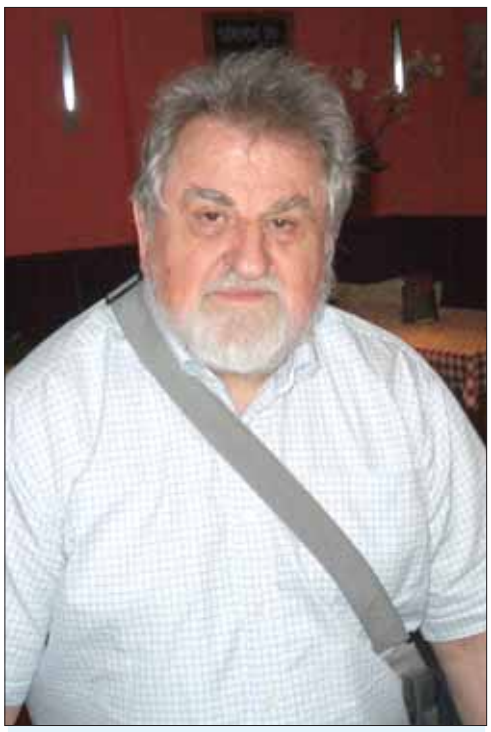

Prekladať umelecký text je profesia. A prekladateľ musí navyše mať aj talent.

● Pre každú národnú literatúru, najmä pre literatúru menšieho národa a štátu, akým je Slovensko, je mimoriadne dôležité, aby bola prekladaná a tak komunikovala s literatúrou veľkých národov. Je po tejto stránke Slovensko dostatočne zviditeľňované?

Slovenskú literatúru vo svete takmer nepoznajú. Do roka 1918 svet hádam ani nevedel, že nejaká slovenská literatúra existuje, po roku 1918 sa prekladali najmä diela českých autorov. To platilo minimálne do roka 1990. V šesťdesiatych až osemdesiatych rokoch minulého storočia vychádzali knihy najmä našich komunistických papalášov, a to prevažne v krajinách „soctábora“. Situácia sa zmenila v roku 1996, keď som v Národnom literárnom centre založil sekciu SLOLIA a vytvoril Komisiu SLOLIA, ktorá podporuje vydávanie diel slovenských autorov v zahraničí. Ten systém funguje doteraz, hoci po mojom odchode z Literárneho centra v roku 2001 a najmä v posledných šiestich, siedmich rokoch si vedenie centra určuje akési svoje (veľmi podivné) priority, napríklad na útlu knihu J. Juráňovej Žila som s Hviezdoslavom dá štyritisícpäťsto eur a na veľký výber z mojich básní v srbčine (asi tisícosemsto veršov) dá iba tisíc eur. Tie „priority“ (aj pri vysielaní spisovateľov do zahraničia, napríklad na knižné veľtrhy či festivaly) smerujú jednoznačne v prospech druhoaž treťotriednych autorov (tých vo svete uznávaných a LIC-om podporovaných je päť, šesť) a v neprospech autorov – členov Slovenského centra PEN. My (Slovenské centrum PEN) sa to snažíme kompenzovať z grantu FPU, ktorý poskytuje financie na naše zahraničné aktivity.

● Staronovou témou u nás je takzvaný lobizmus. Niekoľkokrát som zachytil názory, že tento jav prenikol aj do literatúry a do prekladov a prezentácie slovenskej literatúry v zahraničí. Dá sa tu hovoriť o nejakej forme „skupinkárenia“?

Neviem, či je to skupinkárenie, ale je to široko rozbujnený a zakorenený systém „nahrávania“ a vyzdvihovania priemerných a podpriemerných autorov zo strany literárnych kritikov zoskupených v Ústave slovenskej literatúry či voľne s ním spätých. Čítal som charakteristiky, aký je ten či ona „medzinárodne etablovaný“ – a stačí si naslepo otvoriť niektorú z knižiek týchto „etablovaných“ a triezvej mysli je na zvracanie. Trúfam si povedať, že takto sa v zahraničí vytvára o slovenskej literatúre značne zdeformovaný obraz.

● Nedávno ste oslávili významné životné jubileum, ktoré sme pripomenuli aj na stránkach našich novín. Na čom momentálne pracuje básnik a prekladateľ Milan Richter?

Mám rozpracovaných niekoľko väčších a niekoľko drobnejších vecí. Dokončujem knihu nových básní Storočie, kruté stoočie“, ktorá bude obsahovať asi päťdesiatpäť väčšinou trocha dlhších básní a ktorá vyjde na budúci rok. Ukážky z tejto zvláštnej knihy „príbehov zo súkromných dejín 20. storočia“ boli publikované v Slovenských pohľadoch, Tvorbe, Romboide či Literárnom týždenníku. Pracujem na preklade antológie súčasnej izraelskej poézie (spolu s hebraistkou S. Singerovou). Dokončujem knižný výber z mojich už knižne či časopisecky publikovaných básnických prekladov (od Goetheho Fausta až po Piu Tafdrupovú). Pripravujem si materiály a robím prvé náčrty svojich „zahraničných pamätí“, na ktoré mi dal Fond na podporu umenia iba trojmesačné štipendium, hoci som si pýtal deväť mesiacov (na tristostranovú knihu). Niektoré literárne vedkyne ma „obodovali“ nižšie ako hocikoho z tých (podľa môjho názoru) treťotriednych uchádzačov. (Aj tu by sa malo hovoriť o „skupinkárení“.) A celkom na záver: Púšťam sa do písania novej divadelnej hry. Po Kafkovi a Marilyn Monroe to bude znova niekto veľký a svetovo známy.

MEDZI NAMI

Nenechajme sa učičíkať

Ľudovít ŠTEVKO

Maďarský premiér Viktor Orbán ohlasuje novú éru maďarstva. Na letnej univerzite Maďarov v rumunskom meste Baile Tušand oznámil: „Sme opäť silní, odhodlaní a smelí, máme peniaze a potrebné zdroje.“ Zároveň načrtol smelé plány spoločnej obnovy krajín v Karpatskom oblúku a v celej strednej Európe. Navrhuje spoločnú obrannú politiku, prepojenie energetických sietí, vybudovanie vysokorýchlostnej železnice, diaľnic a mostov, ktoré by spájali všetkých obyvateľov veľkého karpatského regiónu. Vraj sa končí storočné obdobie maďarskej samoty. Významným krokom k naplneniu týchto zjednocujúcich ideí je zjednodušené prideľovanie maďarského občianstva pre Maďarov žijúcich v susedných krajinách, na základe čoho dnes Maďarsku pribudlo milión občanov. Orbánove všeobjímajúce vízie podkarpatských národov na prvý pohľad nepripomínajú iredentistickú rétoriku, akú počúvame od roka 1918, teda presne sto rokov od skončenia prvej svetovej vojny, ktorá znamenala porážku rakúsko-uhorského mocnárstva a rozpad žalára národov, tzv. Veľkého Uhorska. Tento prvý pohľad je však zavádzajúci: Maďarský premiér sa vo svojom prejave k sedmohradským Maďarom vyhol spomienke na Nagy-Magyarország, ale tých „sto rokov samoty Maďarov“ je výrečným dokladom túžob a snáh maďarských elít skoncovať s Trianonom, ktorý potvrdil nové usporiadanie v Európe síce až v roku 1920, ale zaokrúhlene ho možno stotožniť so storočnou maďarskou traumou. Ten čas obnovy hegemónie Maďarov v strednej Európe podľa Orbána zrejme nastal teraz, v roku 2018, a bude sa rozvíjať nasledujúce roky.

Viktor Orbán svoju nacionalistickú politiku za posledné desaťročie zmodernizoval, rečnícky zjemnil, ale kontinuita s iredentistickými plánmi, ako sa prejavovali v predstavách a vyjadreniach maďarských politikov najmä po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993, sa vôbec nezmenila. Stačí si trochu zalistovať v nedávnej histórii. Predstaviteľ strany FIDESZ Zsolt Németh, niekdajší predseda zahraničného výboru maďarského parlamentu, sa v roku 2009 vyjadril jasne a nedvojzmyselne: „Maďarsko hraničí samo so sebou a v tom sa skrývajú fantastické možnosti.“ Obsah tejto vety nebolo netreba dešifrovať – Maďarsko je všade naokolo, kde žijú Maďari, teda na Slovensku (vo Felvidéku), v rumunskom Sedmohradsku, vo Vojvodine a na západnej Ukrajine – všade je Maďarsko. A tie fantastické možnosti sa dajú ľahko domyslieť. Orbánov prejav v horúcom lete 2018 v rumunskom meste Baile Tušand je iba repete fantastických možností obnovy maďarského územia na báze Veľkého Uhorska. Prepojíme infraštruktúru, armády, vytvoríme stredoeurópsky blok v Karpatskom oblúku...

Súčasná maďarská vládna elita sa nehodlá vzdať ani hmotných statkov v Karpatskej kotline. Riaditeľ Ministerstva národného hospodárstva Maďarska v júli 2013 na fóre usporiadanom v rámci mládežníckeho letného tábora Tusványos vyhlásil, že „majetok (firmy a nehnuteľnosti) nových maďarských občanov predstavuje významnú národohospodársku základňu a ministerstvo pracuje na jej inventarizácii“. Už sa teda inventarizuje majetok milióna nových maďarských občanov v Sedmohradsku i na Slovensku ako národohospodárska základňa budúceho Veľkého Maďarska. Nemusia nás zaujímať „historické state“ okrajového časopisu Nagy-Magyarország, čiže Veľké Uhorsko, v ktorých sa píše, že „Slováci sú votrelcami v Karpatskej kotline, ktorí zobrali Maďarom časť ich tisícročnej vlasti“. Viac by nás malo zaujímať, čo sa deje u nás doma na Slovensku. Označovanie slovenských železničných staníc maďarským názvoslovím, vytesňovanie slovenského jazyka z úradov a zo škôl na južnom Slovensku, existencia iredentistických buniek maďarského zoskupenia 64 žúp v Komárne, Dunajskej Strede, Rimavskej Sobote a vo Fiľakove sú iba malé aktíva veľkomaďarskej politiky, ktoré si slovenská politická elita nevšíma, lebo veď „vzťahy s Maďarskom sú dobré ako nikdy predtým“. Okrem toho s Maďarskom nás spája agenda V4, najmä spoločná politika ochrany pred migráciou a idea ochrany kresťanstva národných štátov v Európe.

Erb Vyšehradskej štvorky je naším erbom, ale nenechajme sa učičíkať. Pod proklamovanou atmosférou dobrých susedských vzťahov tlie stále túžba, ktorá sa prejavuje krikom pred slovenským veľvyslanectvom v Budapešti každé leto na výročie podpisu dohody v paláci Veľký Trianon vo Versailles: „Pozsony, Kassa, Nyitra, Párkány – Mindenvissza!“ Všetko späť!

Katolícka cirkev by nemala byť odtrhnutá od svojho národa

Pohoda a púte – dve tváre Slovenska

Eva ZELENAYOVÁ – Foto: Štefan KAČENA

Počas minulého režimu sa komunisti usilovali oslabiť pôsobenie cirkvi, ktoré sa navonok prejavovalo najmä púťami. Tá levočská bola najväčšou na Slovensku a stala sa miestom manifestácie viery a nepriameho odporu proti bezbožnému režimu. Na oslabenie jej vplyvu sa v čase konania púte organizoval folklórny festival Východná. V tomto roku levočskej púti konkuroval hudobný festival Pohoda. Podobnosť čisto náhodná?

Dátum levočskej púte je premenlivý. Odvíja sa od sviatku Navštívenia Panny Márie stanoveného pre Slovensko na druhého júla. Púť sa koná vždy najbližšiu nedeľu po tomto dátume. Prvý kostolík bol na mieste dnešnej baziliky minor postavený už v roku 1247. Pravdepodobne ako prejav vďaky Božej Matke za záchranu mnohých životov pred vpádom Tatárov. Kontinuita pútí na Mariánsku horu neprestala ani v najtvrdších časoch útlaku náboženského života a viery v čase reformácie a v posledných desaťročiach komunistickej totality. Práve pútnické miesta svedčili o zomknutosti cirkvi s národom. Dnešnú baziliku minor posvätil 2. júla 1922 biskup Ján Vojtaššák.

Na levočskú púť každoročne zavíta niekoľko desaťtisíc veriacich.

■ OKOVY KOMUNIZMU

Cirkev na Slovensku sa od roku 1989 dodnes nevie striasť okov totalitného režimu. Nevyužila nadobudnutú slobodu na primknutie sa k národu. Ukázalo sa to pri vyhlásení zvrchovanosti, ktorú neprivítali vo všetkých diecézach zvonením zvonov. A ak sa tak stalo, kajali sa v Hríbovom Domine. Ale národ potrebuje cítiť, že cirkev je s ním. Najmä, ak sa ku kresťanstvu hlásia vyše tri štvrtiny obyvateľstva. Cirkev je tou inštitúciou, ktorá posúva spiritualitu z generácie na generáciu. Zbaviť ľudí duchovnosti nebol len cieľ francúzskych revolucionárov, marxistov, nacistov a komunistov. Rovnako sa o to usilujú liberáli. Predovšetkým dnešní – sfašizovaní. Cirkevní predstavitelia by mali poznať dušu národa a stáť pri ňom. Ibaže po roku 1989 skôr kolaborovala s politikmi na potlačení sebaurčovacieho práva národa. Prečo? Lebo kresťanskú identitu Slovákov bolo v spoločnom štáte s Čechmi ľahšie oslabiť? Ateistickí Česi od roku 1918 nastoľovali sekulárny štát a potláčali vplyv cirkvi na Slovensku. V Čechách už v roku 1895 vznikla Jednota katolíckeho duchovenstva, ktorá žiadala demokratizáciu cirkvi, odstránenie celibátu... Jej činnosť vyústila v roku 1919 do vzniku Československej cirkvi, odtrhnutej od Ríma. Dnešní slovenskí proticirkevní aktivisti (napr. Štefan Hríb) pochádzajú práve z tohto prostredia. Cielene sa zúčastňujú na ničení duchovnosti slovenského národa, čo má za následok, žiaľ, aj rozvrat štátu.

■ DUCHOVNÍ OTCOVIA

Koho po prevrate v roku 1989 podporovala cirkev na Slovensku? Jednoznačne KDH. Ak pre nič iné, tak kvôli názvu si kresťanskí demokrati naklonili cirkev vo svoj prospech. Dokonca počas bohoslužieb v kázňach zaznievala kampaň za KDH. Obľúbenec liberálnych politikov kňaz Anton Srholec písal články do SME a čitatelia tohto denníka sa mohli od neho dozvedieť, kto má a kto nemá právo chodiť do kostola. Pravdaže, hanobil voličov HZDS a ZRS. V tom čase preukazovali službu národu

predovšetkým Ján Chryzostom kardinál Korec a arcibiskup Dominik Hrušovský. Stali sa duchovnými otcami národa. Udržovali ho vo viere, nádeji a láske. Ich nástupcom sa v súčasnosti stal kňaz Marián Kuffa. Nebojácne sa postavil za záchranu kresťanských hodnôt, čím prekazil sľubne sa vyvíjajúci rozklad duchovnosti Slovákov a nahneval nepriateľov cirkvi. Má nesmierne ťažkú úlohu, lebo kým v deväťdesiatych rokoch sa iba organizovali politici zapredávajúci národ, v súčasnosti sa už znovu zbiehajú a sú perfektne organizovaní mimovládnym sektorom. Prezident republiky Andrej Kiska to na Pohode vyjadril holou vetou: Musíme prevziať moc. Kto? Progresívne Slovensko alebo Lipšic, Beblavý, Sulík či Matovič?

Proti otcovi Kuffovi sa postavil televízny moderátor Michal Havran. V denníku SME uverejnil nekultúrny a útočný text nielen na otca Kuffu, ale aj na veriacich Slovenska. Po podaní trestného oznámenia pre hanobenie náboženstva sa zmobilizovala práve skupinka známych kritikov cirkvi, aj z prostredia niektorých duchovných odpadlíkov od katolíckej cirkvi, a vydala vyhlásenie na podporu Havrana. Medzi signatármi sú napríklad Ondrej Prostredník, evanjelický teológ, ktorému vlastné cirkevné spoločenstvo odňalo kánonickú misiu a zakázalo učiť na Evanjelickej bohosloveckej fakulte. Ďalším je Miroslav Kocúr, bývalý rímskokatolícky kňaz, ktorý v roku 2003 opustil kňazskú službu a zaradil sa medzi kritikov cirkvi. Zakladal gymnázium zriadené spoločenstvom Cirkev bratská a stal sa jeho prvým riaditeľom. Istý čas bol aj riaditeľom právnickej mimovládnej organizácie VIA IURIS napriek tomu, že nemá právnické vzdelanie. Táto mimovládna organizácia sa mimoriadne angažovala za zrušenie tzv. Mečiarových amnestií. Pod vyhlásením je podpísaný aj Martin Kováč, ktorý súbežne študoval teológiu na katolíckej i evanjelickej fakulte, odpadol od katolíckej cirkvi a stal sa členom a vysväteným kňazom starokatolíckeho spoločenstva. Za Havranom stoja Jakub Pavlis, evanjelický farár, ktorého vlastné cirkevné spoločenstvo tiež prepustilo, Anna Polcková, evanjelická farárka, ktorá sa postavila proti referendu za rodinu, ba i predseda politického hnutia Progresívne Slovensko Ivan Štefunko. Ten v roku 2009 povedal, že koncept národného štátu je mŕtvy, čo veľmi pripomína Sorošove tvrdenie, že „zvrchovanosť je anachronická koncepcia“.

■ KISKA NA POHODE

Po zmene v roku 1998 ovládol Slovensko biznis s výpredajom strategických podnikov. Bugár žiadal zmeniť preambulu Ústavy SR pamätajúcu na politické a kultúrne dedičstvo svojich predkov. Politická kultúra stratila dušu. Dnes sa prezident republiky objavuje na podujatiach priateľov, tie štátnické dôsledne ignoruje. Na sviatok sv. Cyrila a Metoda do Nitry nezavítal, ani na levočskú púť, lebo v tom čase mal dôležitejší program: hovoriť na Pohode o svojej politickej budúcnosti. Monopol peňazí je pripravený na akúkoľvek manipuláciu más. Že sa to dá, ukázali už voľby, keď Dzurinda sľuboval dvojnásobné platy a Kiska prezidenta bez komunistickej minulosti. Prezidentský kandidát liberálov sa už dnes usmieva z bilbordov po celom Slovensku. A Katolícke noviny píšu o Dúhovom pride ako za socializmu.

Malý veľký kat slovenských lesov zanecháva stále väčšie lesné cintoríny

Úloha sanitárov horárov neteší

Ladislav MALÁK – Ilustračné foto: Štefan KAČENA

Odvetvie slovenského lesníctva, lesného hospodárstva sa v novinárskom hľadáčiku objaví málokedy, no ak sa to kedy-tedy stane, ide dosť často o obsahové nepodarky ako dôsledok neznalosti zložitej lesníckej problematiky alebo zámeru znevažovať prácu druhého za každú cenu. Pričom navrch má azda najčastejšie falošná mienka – lesníci veľa rúbu, ťažia. Naháňajú zisky. Bodka. Koniec článku...

Prečo sa vo všeobecnosti stretávame s takýmto názorom? Lebo novinárovi sa zväčša nechce z Bratislavy vycestovať do hôr a ísť hľadať podstatu, prečo tí lesníci tak veľa rúbu? Rúbu toľko, koľko ich nútia okolnosti chorľavejúceho, respektíve umierajúceho lesa. Ratujú aspoň hodnotu drevnej hmoty, lebo za jej predaj potrebujú peniaze na ďalší celkový chod lesníckej prevádzky. V lesníckej hantírke ide o tzv. náhodné, vynútené ťažby. Sú na úkor rubnej ťažby – úmyselnej a zo zákona o hospodárení v lesoch plánovanej v biologicky zrelých porastoch, keď sa stromy dožívajú okolo sto rokov.

■ VLČIA MIENKA

Toto by sa dozvedel novinár, ak by sa mu chcelo vycestovať napríklad na hornú Oravu, Kysuce, do Nízkych alebo Vysokých Tatier, na Horehronie, kde by ho takmer zúfalí lesníci zašikovali do štyridsaťročných či päťdesiatročných smrekových porastov s kôrou so stovkami dierok – závrtov – lykožrúta, malého veľkého kata slovenského lesa, stromov bez nádeje, že sa biologickej zrelosti, teda tých okolo sto rokov dožijú.

Také „choré stromy“ treba vyrúbať hneď, a to z dvoch dôvodov: aby bol z dreva aký-taký úžitok a aby sa malý veľký kat nepresťahoval na iné, ešte zdravé stromy a nezakladal ďalšie lesné cintoríny. To by sa dozvedel ten pán redaktor z Bratislavy a azda by už neprikladal, huckaný pánom Lukáčom z ochranárskej „grupy“ Vlk, na oheň verejnej mienky falošné polená, že lesníci len rúbu a rúbu...! Rúbu. K domnienke zmanipulovanej verejnosti, že rúbu veľa, treba dodať, že lesníci iba likvidujú následky podkôrnikovej i veternej kalamity, ratujú poškodený, chorľavý les.

Slovenské lesy však nie sú chorľavé z viny lesníkov! Vinníkom je zhoršená ekologická situácia v celej Európe i na celej planéte. Je známe, že stredná Európa vysychá, zrážkový deficit prispieva o. i. k oslabovaniu najmä smrekových porastov, ktoré potom ťažšie odolávajú vetrom i podkôrovému hmyzu. A tragédiu završuje ovzdušie zahltené výfukovými plynmi a spalinami z dopravy i z priemyselných podnikov.

■ ŠKODCOV PRIBÚDA

Ako sa vyjadril vedúci Lesníckej ochrannej služby Národného lesníckeho centra Ing. Andrej Kunca, PhD., situácia so zdravím slovenských lesov sa v roku 2017 ďalej zhoršila a lesníci sú opäť viac sanitármi ako riadnymi hospodármi. Pritom alarmujúca je jeho informácia, že popri chradnutí smreka trpia rôznymi chorobami už viaceré ďalšie druhy lesných drevín. Na Záhorí je až okolo tritisíc hektárov borovicových lesov, ktoré zožiera hrebenárka, stále častejší je výskyt lykožrúta bukového, jaseňové porasty čoraz viac poškodzujú dva druhy drevokazných húb z rodu Hymenoscyphus, ešte viac je ohrozený dub – chradne a hynie po napadnutí imelovcom európskym a podkôrnikom dubovým. Je to zlé, lebo buk, dub, borovica i jaseň sú významné hospodárske dreviny, na pestovanie ktorých sa lesníci chcú, či chceli viac upriamiť aj pre výpadok smreka. Aj Ing. A. Kunca, PhD., potvrdzuje, že jedným z faktorov chorľavenia lesov je zhoršujúca sa ekologická situácia a spo-

EKOLÓGIA

mínané otepľovanie – za posledných desať rokov bola priemerná teplota na Slovensku vždy vyššia ako dlhodobý priemer a tento trend pokračuje.

Všetky tieto fakty sa však cez novinárske perá, mikrofóny či televízne kamery drvivej časti slovenských médií na verejnosť dostanú málokedy. Ak vôbec! Šermuje sa iba sekerami, čo veľa rúbu. O to viac je široká lesnícka pospolitosť vďačná Slovenským národným novinám, že vážnemu problému podávajú pomocnú ruku. Na stránkach matičného týždenníka uverejnená reportáž o naliehavej potrebe viac sa venovať pestovaniu jedľových porastov s perspektívou nahradiť smrekové, vzbudila

Slovenský les potrebuje viac než len vyhlasovanie nových vtáčích území a „medvedích rezervácií“.

v lesníckej obci značnú pozornosť a na uverejnenie ju nedávno prebral celoslovenský odborný časopis Lesník.

■ LEGISLATÍVNY NEPODAROK

Celková situácia napovedá, či rovno diktuje, že starostlivosť o slovenské lesy už prestáva byť iba povinnosťou lesníkov. Na mnohých lesných pracoviskách, kde je zdravie lesa ohrozené najviac, sa stupňuje nervozita, vytráca sa radosť z práce, lebo výsledky nie sú adekvátne vynaloženému úsiliu. Veď v najbližších troch rokoch má spomínaná náhodná, vynútená ťažba dreva na Slovensku – z celkovej ročnej ťažby okolo desať miliónov kubíkov – dosiahnuť už úroveň vyše šesť miliónov kubíkov ročne. Čiže ťaží sa viac z chorého ako zo zdravého lesa. Tým zostane menej času, síl i prostriedkov na pestovanie a zušľachťovanie mladých porastov, aj na ich ochranu najmä pred zverou, na prerezávky, prebierky. Pritom všetkom lesnícka prevádzka musí niesť ďalšiu záťaž – zápasiť s následkami nepodarku menom Zákon o ochrane lesa a prírody č. 543 z roku 2002!

■ ROKY PRIEKOV

Šestnásťročné nespolupracovanie, prieky medzi lesníkmi z praxe a profesionálnymi ochranármi a na začiatku aj s indivíduami, ktoré sa v Tichej a Kôprovej doline vo Vysokých Tatrách priväzovali o ležiace stromy reťazami, priniesli nášmu lesu najmä veľa bolesti. Fenomén bezzásahovosti v národných parkoch, „podperený“ oným zákonom, spôsobil, že na obrovských plochách veterných polomov a najmä po obrovskej kalamite vo Vysokých Tatrách v novembri 2004 mal povolený vstup iba lykožrút a lesníci nemohli spracovať desaťtisíce kubíkov ležiacich stromov, čím vznikla mnohomiliónová národohospodárska škoda, ktorá sa nás všetkých dotkla. Nikoho však za to nevzali na zodpovednosť. A anomália s číslom 543 trvá ďalej! A tiež status posvätnej kravy pre lykožrúta...

Ja ako lesník dôchodca som prežíval azda najbolestnejšie pocity predvlani, keď som ako turista po dlhšom čase vstúpil do Javorovej doliny a po ľavej strane na veľkej úboči s majestátnym skalným strážcom Muráňom som namiesto náruče zdravo zelených smrekov, ktoré som predtým vždy obdivoval, vzhliadol na tej úboči iba holé skaly. Lesník – vedúci ochranného obvodu Tatranská Javorina Ing. Ján Slivinský, ktorý sa o okolité lesy dlhé roky stará, na otázku, čo sa stalo s „jeho“ lesom, s „jeho“ smrekmi, iba rozhodil rukami: „Nuž čo? Odišli...“ Po rokoch svedomitej roboty má tie ruky prázdne. A v srdci veľkú bolesť. Práve taká bolesť nás musí prinútiť rýchlejšie hľadať cesty zblíženia lesníkov a ochranárov. Pre malú slovenskú krajinu je pretrvávajúca dvojkoľajnosť, trieštenie síl i schopností priam zničujúca. Lesníci idú trebárs aj do celonárodnej diskusie s výzvou: Poďme spoločne zachraňovať naše lesy a prírodu! A to nielen vyhlasovaním nových vtáčích území a medvedích rezervácií! Ratovať umierajúce smreky a chorľavejúce buky, borovice, duby i jasene je oveľa súrnejšie!

NA MARGO

Predseda Európskej komisie Jean-Claude Juncker je superstar – niet iného politika na svete, ktorý by aj toto leto nestrhol na seba pozornosť svojou indisponovanosťou. Keďže dnes má takmer každý mládenec i deva, ako aj mnohý senior pri sebe moderný chodiaci telefón – mobil, stačí doň zadať slovo juncker. A objavia sa titulky: juncker opilec, opitý juncker, jean claude juncker opitý. A tak podobne.

Juncker prekonal Brežneva aj Jeľcina

Scéna zaujala obrovské masy – neistý krok, váhanie, či vystúpi na stupienky pri spoločnom fotografovaní s politikmi z celého sveta, scéna ako americký prezident Trump ide okolo a Juncker si ho ani nevšimne, pochopiteľne, v takom stave. A potom dvaja politici, jeden z nich francúzsky prezident, ho chápavo odvádzajú pevne držiac popod pazuchy. Isteže, stáva sa to aj v najlepších rodinách. Faktom však je, že takúto rodinnú fotografiu, ako sa nazýva tradičné pózovanie, ktoré poznáme z nespočetných záberov v televízii, sme tu ešte od čias potácajúceho sa Jeľcina nemali.

Juncker je povestný svojimi objatiami a bozkami s rovnocenne postavenými politikmi, v drvivej väčšine však s mužmi. Jeho výkrik: „Diktátor prichádza," pri vítaní predsedu maďarskej vlády Viktora Orbána v Bruseli, sprevádzaný symbolickou fackou, presiahol dovtedajšie objatia a bozkávania. Tento rok sa zasa stal Juncker hviezdou, pretože ako najvyšší predstaviteľ Európskej komisie, teda Európy, mal slávnostný prejav pri dvojstom výročí narodenia Karola Marxa v jeho rodnom meste Trevíri. Je to nezabudnuteľný prejav, v ktorom Juncker vyhlásil, že Marxa treba chápať v súvislostiach jeho doby, teda 19. storočia, a nemožno ho viniť za zločiny komunizmu. V podobnom duchu sa vyjadrila aj na veľkej slávnosti za účasti Junckera a iných osobností nemeckého a európskeho života i starostka Trevíru. Zásluhou mesta sa uvoľnil priestor vedľa rodinného domu Marxovej rodiny, kde bol donedávna verejný dom, puf so sexshopom, tak aby sa dala umiestniť socha v nadživotnej veľkosti. Mohutnú skulptúru, najväčšiu sochu v Nemecku a najväčšiu sochu Marxa na svete, darovala Čína, presnejšie Čínska ľudová republika, viac ako miliardový štát starej civilizácie, v ktorom je pri moci komunistická strana. Juncker, ktorý bol v Trevíri úplne fit, zrejme nebol hlavným rečníkom ani tak pre svoje oneskorené uznanie marxizmu ako pre vyhliadky na európsko-čínske vzťahy.

Keď som videl, ako sa objíma Juncker s americkým prezidentom Trumpom, mal som pochybnosti, či sa naozaj bozkávajú, alebo je to nejaký zostrih. V každom prípade, všetci, čo si pamätajú august 1968 alebo vo filme či v karikatúrach videli povestné bozky sovietskeho Leonida Brežneva nášmu Alexandrovi Dubčekovi a neskoršie ohnivé náručia a bozky s Gustávom Husákom, si môžu položiť otázku: nie je tento Juncker neprekonateľný, nepredstihol, isteže v modernom, európskom štýle, všetko to bozkávanie, ktoré, to sa musí nechať, zaviedla na našu scénu superhviezda – superstar Leonid Brežnev.

(ddk)

Míňanie verejných zdrojov, korupcia a nízka empatia politikov

Cestami-necestami západnej Ukrajiny

Text a foto: Martin JARINKOVIČ

Ukrajina predstavuje veľký, no dosiaľ nevyužitý potenciál. Neefektívne nakladanie s verejnými financiami, korupcia a nízka empatia politických elít s rodnou zemou v mnohom prispeli k nelichotivým ekonomickým ukazovateľom štátu. Krajina zápasí s nedostatkom základnej infraštruktúry, čo sa negatívne odráža aj v cestovnom ruchu. Kto však napriek tomu objaví čaro Ukrajiny, navždy si ju zamiluje.

Sediac v pohodlí reštaurácie Atlas na hlavnom námestí Ľvova zvanom Ploša rynok pri obľúbenej káve s výtlačkom ukrajinských novín v ruke vychutnával som si pokojné chvíľky našej „ukrajinskej" dovolenky. Za oknami výkladu defilovali zástupy turistov a užívali si krásne júlové počasie. Ľvov má naozaj čo ponúknuť. Predstavuje niečo ako výkladnú skriňu Ukrajiny. Človeka, ktorý sa s mestom už oboznámil a zžil, však po čase pochytí zvedavosť, ako asi vyzerá realita Ukrajiny v jej zázemí. A tak sme si povedali, že okúsime slasti i strasti cestovania po Ľvovskej oblasti.

Starý cintorín v Pavlove, kde sa nachádza aj hrob známeho poľského básnika romantizmu Kornela Ujejského.

■ MARŠRUTKA

Dusné júlové popoludnie s oceľovosivým nebom s ťažkými olovenými chuchvalcami oblakov veští riadnu hrmavicu. Stojíme na ľvovskej Severnej autobusovej stanici. Netrpezlivo čakáme „maršrutku" (linkový autobus) do Radechova – centra rajónu ležiaceho na severovýchodnom okraji Ľvovskej oblasti. Radechov s desaťtisíc obyvateľmi je od Ľvova vzdialený sedemdesiat kilometrov. Čaká nás pol druha hodiny trvajúca cesta. Prvé ťažké kvapky zabubnovali na strechu autobusu, až keď sme nastúpili. Vzápätí sa z neba začali liať potoky vody. Strešné okno – jediná úľava od horúčavy – sa prudko zabuchlo. Horúčava v autobuse je na nevydržanie a my nie a nie sa pohnúť. Keď sme už konečne vyštartovali, taký som mokrý, akoby som bol vonku na daždi. Zrejme som nebol sám, keďže sa strešné okno opätovne dážď-nedážď pootvorilo. Človek bol mokrý tak či tak, ale aspoň sa už dalo dýchať. Prekvapujúco dobrá cesta vedúca na Luck rýchlo ubiehala. Okolo nás šírošíra rovina. Prechádzame cez pomerne zanedbané dediny s malými, miestami dokonca drevenými domčekmi. Medzi nimi lúky, obrobené polia strieda hustý les. Od hlavnej cesty odpájajúce sa odbočky do blízkych dedín, posiate viditeľnými dierami, ostro kontrastujú svojím stavom vozovky s tou našou.

■ MALÝ SPRIEVODCA

Konečne prechádzame Radechovom. Okrem chrámu sv. Mikuláša v ňom nič pozoruhodné nie je. Stanica je za mestom, zriadená provizórne, hneď vedľa rozrobeného staveniska novej budovy. Pôsobí bezútešne. Šesť tabúľ označujúcich nástupištia, plechová búda čakárne a dve unimobunky. V jednej bufet a v druhej pokladňa na predaj lístkov, ktorej, ako sme neskôr vypozorovali, kraľuje ozajstná mama Kami – ako z toho nevydareného slovenského filmu. Vedúca stanice pôsobila naozaj ako starostlivá matka, vychádzala zo svojej búdky zhovárala sa s ľuďmi, radila im i matersky karhala nedisciplinovanú mládež. Nás sa tiež ujala vidiac, ako nerozhodne postávame rozmýšľajúc čo ďalej. Radechov nás neočaril a naspäť sa nám hneď nechcelo. V rozhovore s mamou Kami sme sa napokon rozhodli predĺžiť si cestu do deväť kilometrov vzdialenej obce Pavlov. To bude to pravé Bohom zabudnuté miesto – pravá Ukrajina, ktorú hľadáme. Pri kúpe lístkov sa nám prihovoril jeden miestny chlapec vracajúci sa domov. Ukázal sa z neho príjemný spoločník. Trinásťročný Stanislav pocítil hrdosť pravého lokálpatriota, že o jeho rodnú viesku je záujem až z ďalekého zahraničia, a chcel nám všetko poukazovať. Cesta rozbitou hradskou ubehla pomerne rýchlo. Zastávka v Pavlove vyzerala lepšie než tá v Radechove. Stanislav nám s hrdosťou ukázal lipovú aleju venovanú „nibesnej sotni", teda obetiam streľby na Majdane, ktorú vlani vysadili. Potom miestnu školu. Vyše štvortisícový Pavlov pôsobil dojmom malého mestečka. V centre boli vystavané trojposchodové bytovky sovietskeho typu pre pracovníkov miestnej fabriky Radechovský cukor. Ustatí sme si sadli do miestnej reštaurácie. Za päťdesiat hrivien (necelé dve eurá) sme si objednali dve kávy, koňak a pre Stanislava zmrzlinový pohár. Potom sme si s naším sprievodcom pozreli dva miestne chrámy a starý cintorín. Keďže Pavlov kedysi obývali aj Poliaci, boli na náhrobkoch aj poľské mená. Nachádza sa tu napríklad hrob známeho poľského poetu romantizmu Kornela Ujejského. Cintorín s kupolou veľkého chrámu v pozadí vyzeral pôsobivo – priam námet pre plátno maliara. Šli sme ďalej popri poľnej ceste posiatej obrovskými kalužami vody. Stanislav pritom spomenul príhodu, ako sa pri takomto skákaní cez kaluže v jednej skoro utopil jeho kamarát. Rozprával aj o svojom živote, otca mu pred polrokom pochovali, matka odišla za prácou do Poľska... Nuž, aj to je obraz dnešnej Ukrajiny. Stano však napriek tomu vyžaroval životným optimizmom, plánoval študovať jazyky. Srdečne sme sa rozlúčili, do dlane som mu strčil sto hrivien – na prilepšenie prázdnin. Oči mu len tak zažiarili, keď odchádzal, bolo vidno, ako si neveriacky obzerá bankovku.

■ MALÝ ZÁZRAK

Osameli sme na zastávke, čakáme, ale márne. Náš spoj neprišiel. Stojíme na konci sveta na prázdnej zastávke, čo nevidieť príde tma. Človeku sa v hlave víria temné predstavy nocovania pod širákom. Až sa mi zacnelo po ľvovskej hotelovej posteli. Po chvíli sa na ceste zjavuje auto s poľskými poznávacími značkami. Z otvoreného okienka vykukla frajerská hlava s otázkou, či sa nechceme náhodou zviesť do Ľvova? Až som neveril vlastným očiam. Priam zázrak. Náhlivo sadáme do auta, ktoré, ako sa ukázalo, patrilo Tarasovi z Radechova, ktorý si privyrába taxikárčením. Auto previezol z Poľska, kde ho vyšlo lacnejšie. Nadviazali sme družný rozhovor. Taras nám objasnil záhadu cesty medzi Radechovom a Ľvovom. Verejnosť, ktorá blokovala rozbitú cestu zátarasami, dotlačila vládu k tomu, že ju dala spraviť. Ako povedal Taras, na jej otvorenie prišiel sám prezident Porošenko – doviezol sa vrtuľníkom. Taras nebol na jeho adresu vôbec diplomatický. Zhodli sme sa na tom, že Majdan bol najväčší podvod na ľuďoch, ako aj na tom, že vojnu na Donbase treba zastaviť. Cesta nám rýchlo ubehla. Až mi srdce poskočilo od radosti, keď som zbadal veže Ľvova. Vyplatil som Tarasovi stodvadsať hrivien a srdečne sme sa rozlúčili. Zachránil nás. Práve toto mám najradšej na potulkách slovanskými krajmi, keď už je najhoršie, vždy sa zjaví niekto, kto nečakane podá pomocnú ruku.

V transatlantických vzťahoch sa vynárajú nepríjemné problémy

Falošné zaklínadlo dvoch percent

Dušan D. KERNÝ – Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Amerického prezidenta Donalda Trumpa v tom obrovskom mediálnom a politickom virvare trvajúcom od roka 2016 označovali za nepredvídateľného a nevypočítateľného. Podľa toho, čo robí, je opak pravdou – je viac ako predvídateľný. Od partnerov v Severoatlantickej aliancii NATO, predovšetkým Nemecka, chce zvýšiť výdavky na obranu o viac ako tridsať tri miliárd eur. Veľa z nich predovšetkým na nákup amerických zbraní. Od Nemecka a Ruska chce priškrtenie ruských dodávok plynu do Európy tak, aby sa uvoľnil priestor na predaj amerického plynu, i keď je dva- až trikrát drahší ako ruský.

Svojimi jednoznačnými rozhodnutiami a bezohľadným presadzovaním toho, čo prezident Trump považuje za americké národné záujmy, a nevídanou tvrdosťou voči spojencom v NATO otriasa doterajšou súdržnosťou toho, čo považujeme za Západ.

■ MUŠIA VÁHA

Demonštroval to napokon prezident Andrej Kiska, keď na vrcholnú schôdzu Aliancie išiel so schválením nákupu amerických stíhačiek za viac ako jeden a pol miliardy eur a záväzkom do roku 2024 dávať na obranu dve percentá z hrubého národného dôchodku. Pravda, my, a Kiska osobitne, sa nachádzame v kategórii mušej váhy. V podstate ide o Nemecko. To vydáva na obranu bezmála štyridsať tri miliárd eur a do roku 2022 zdroje zvýši o ďalšie dve miliardy. Celkovo však nemecké výdavky na bezpečnosť dosahujú už tento rok päťdesiatjeden miliárd. To však stále bude len 1,23 percenta z hrubého národného dôchodku (HDP) bohatého Nemecka. A Trump žiada nielen dve, ale pripomenul, že najlepšie by boli závratné štyri percentá z HDP.

To všetkých vytočilo natoľko, že sa zabudlo uvažovať nad tým, ako vlastne záväzok dvoch percent vznikol. V roku 2014 predchodca v úrade prezidenta USA Barack Obama naliehal, lebo „Európania sa musia postarať väčšmi o svoju bezpečnosť, musia čeliť ruskej hrozbe, ako aj problémom na Blízkom východe, terorizmu a migrácii". Dnes, keď je nepredvídateľnosť medzinárodnej situácie ešte väčšia ako kedykoľvek predtým, je tlak na obranu logický. Ako však vzniklo zaklínadlo dvoch percent? Išlo o to, aby sa pristupovalo jednotne ku každému, ale ako sa ukázalo je to dvojnásobný omyl. Čím horšia je ekonomická situácia, napríklad Grécka, tým sa zmenšujú reálne sumy dvoch percent. Grécko škrtá vo všetkom, len nie vo výdavkoch na obranu – a tak dnes aritmeticky vydáva na obranu viac ako štyri percentá HDP. Pre Slovensko, ktoré nie je v kríze, sú to dve sumy. Pre prezidentský palác je to záväzok dodržať dve percentá z HDP, lebo teraz vynakladáme len 1,14 percenta. Ale na úrade vlády a ministerstve financií majú iné počty ako v Grasalkovičovom paláci. A to je podiel na ročnom rozpočte štátu. To sú už iné percentá, okolo osem percent z ročného rozpočtu SR, ktorá, ako vidíme, nemá napríklad na učiteľov, zdravotné sestry, sociálne zariadenia.

Keď spojenci odsúhlasili dve percentá na obranu, bol to politický blafák. Vedeli veľmi dobre, že to budú naťahovať, argumentovať, prečo to ešte nejde. Napokon v roku 2002, keď sa to vo vtedajšej proamerickej Prahe z vďačnosti za prijatie do organizácie v marci 1999 na samite NATO presadzovalo, bola úplne iná situácia. V tomto roku kosa nemeckej ministerky obrany narazila na riadne tvrdý kameň vo Washingtone – Donalda Trumpa. Jej argument, že do roku 2024 Nemecko zvýši výdavky o obrovské miliardy, ale stále to bude len 1,5 percenta HDP, jednoducho neprijali. Nielen Nemecko, ale celá Európa, má v tejto hre slabé karty. Podstata problému je vo falošnej hre pri prijímaní záväzkov. Výdavky sa neopierajú na reálnu a dôkladnú vojensko-strategickú či politicko-vojenskú analýzu. A to patrí k základom dobrej politiky odjakživa.

V čom bolo NATO užitočné, keď išlo a ide o dlhoročnú migračnú krízu ? Boj proti terorizmu v Sýrii vyhralo Rusko, a nie my – Západ. Kto kedy odsúhlasil v NATO inváziu do Iraku, tak ako sa odohrala? Pritom samotné americké prepočty hovoria o vojne za tri bilióny dolárov. Kto v NATO odsúhlasil stratégiu dlhodobej podoby invázie do Afganistanu? Kto vyprovokoval prevrat na Ukrajine? Udržalo NATO vo svojom členskom štáte turecku demokraciu? Je nám nad slnko jasnejšie, že dnešná situácia mimoriadne zvyšuje strategický význam Severoatlantickej aliancie NATO. Ale práve preto Európa s veľkými obrannými kapacitami, podstatne väčšími ako Rusko, by mala azda hľadať, tak ako Trump v Helsinkách, iné cesty ako bičovanie kampane o tzv. ruskej hrozbe.

Nekompetentné politické rozhodnutia prinášajú hospodárske riziká

Imigrácia ohrozuje Schengen

Róbert HÖLCZ – Karikatúra: Ľubomír KOTRHA

Hospodársky rast domácej ekonomiky posudzuje zamestnanec podľa výšky mzdy. Firma podľa dosahovaných ziskov a politikov okrem nezamestnanosti čoraz viac zaujímajú rozpočtové deficity k HDP, ktoré sa dnes pokladajú za najdôležitejšie ukazovatele úspešnosti fiškálnej politiky vlády. Keďže v ekonomike všetko so všetkým súvisí, nemôžeme ani obísť menovú politiku centrálnej banky, predovšetkým jej úrokovú politiku, ktorá sa v Európe a v USA čoraz viac roztvára.

ECB bude naďalej lipnúť na nulových a záporných úrokových sadzbách, zatiaľ americká centrálna banka ich každoročne opakovane zvyšuje, a tak úrokový rozdiel v sadzbách je už na úrovni dvoch percent, čo má dosah na úročenie úverov a vkladov a, samozrejme, aj na kurz dolára a eura. Nebudeme špekulovať, či za terajšou politikou ECB je na budúci rok končiace osemročné funkčné obdobie Maria Draghiho, terajšieho prezidenta ECB, ktorému sa „nechce“ zvyšovať úroky, keďže by tým asi najviac utrpela jeho materská talianska ekonomika.

■ KROKY DO TMY

Trhový mechanizmus bez politického rozhodnutia je dnes čoraz menej funkčný, a čo je najhoršie, keď sa politika presadzuje aj s recipročnými krokmi. V Británii sa stúpenci brexitu vyhrážajú, že v rokovaní s EÚ netreba ustupovať, v opačnom prípade vraj nemá Británia zaplatiť do európskeho rozpočtu už sľúbených tridsaťdeväť miliárd libier. O tom, že v rokovaní sú problémy, potvrdil aj posledný európsky samit, na ktorom úniový vyjednávač Michel Barnier potvrdil zásadné rozpory.

Iná vec sú ochranárske opatrenia amerického prezidenta. Podľa neho vraj z dôvodu nespravodlivého fungovania medzinárodného obchodu. Ak sa nespravodlivosť neodstráni, hrozí USA vystúpiť zo Svetovej obchodnej organizácie (WTO), čo by určite spôsobilo obrovský chaos takmer všadiaľ na svete. Podstatou americkej hospodárskej politiky je protekcionizmus na úkor spolupráce s ostatnými časťami sveta, k čomu pomáha aj americký dolár v pozícii svetovej rezervnej meny, ktorého úrokové sadzby sú v súlade s fiškálnou politikou americkej vlády. Aký to bude mať dosah na terajší obchodný deficit americkej obchodnej bilancie, môžeme len špekulovať, keďže zo strany ostatných svetových mocností sa očakávajú recipročné opatrenia. Pre slovenskú ekonomiku by však boli najväčším problémom avizované clá na autá, z ktorých väčšina sa vyrába na Slovensku a cez nemecké firmy sa exportujú na americký kontinent, ktorý je piatym najväčším exportným trhom pre slovenské automobilky.

■ BEZHRANIČNÝ PRIESTOR

Schengenský priestor je časť územia na starom kontinente, v rámci ktorého dochádza k voľného pohybu tovarov, služieb, kapitálu a pracovných síl bez hraničnej kontroly v zmluvných štátoch. Výrazným spôsobom prispel k hospodárskemu rastu a k podpore medzinárodného obchodu, a preto sa ani nemôžeme čudovať, že na poslednom tohtoročnom samite najvyšších politických predstaviteľov členských štátov EÚ sa hovorilo aj o budúcom fungovaní schengenského priestoru. Niektoré členské štáty, ako Nemecko a Taliansko, ktorých niektoré regióny sú už zaplavené obrovskou masou migrantov, by chceli zaviesť hraničné kontroly. Štáty V4 totiž odmietli povinné kvóty na prerozdeľovanie migrantov na ich území, a tak sa hľadalo iné kompromisné riešenie. Napokon sa riešenie našlo v podobe zriaďovania utečeneckých táborov v severných štátoch Afriky, dobrovoľných stredísk na území členských štátov Únie, v rozšírenom postavení agentúry Frontex pri návratovej politike migrantov, ako aj v rozhodnutí, že úniový azylový systém môže byť prijatý len za podmienky, že s jeho obsahom budú súhlasiť všetky členské štáty bez akýchkoľvek sankcií. Každé obmedzenie doterajšieho mechanizmu fungovania Schengenu by totiž výrazne obmedzilo aj export na Slovensku. Keďže sedemdesiat percent nášho vývozu smeruje do štátov v rámci schengenského priestoru. A tak je namieste otázka, či teda posledný samit EÚ uspokojivo vyriešil spoločné európske riešenie migračnej krízy tak, aby v budúcnosti nedošlo k obmedzeniu doterajšej úrovne obchodných vzťahov v rámci spomínaného priestoru.

Vláda by mala efektívnejšie hľadať chýbajúcu pracovnú silu na Ukrajine a v Bielorusku

Scenár záchrany slovenského trhu práce

Róbert HÖLCZ – Foto: internet

Kde sú tie časy, keď zahraničný kapitál prichádzal na Slovensko len za podmienky, že dostane investičný stimul vo forme daňových prázdnin alebo peňažných dotácií na každé vytvorené pracovné miesto. Nezamestnanosť postupne klesala a dnes je situácia na trhu práce taká, že už nemáme voľnej kvalifikovanej, ale aj nekvalifikovanej pracovnej sily, preto vláda hľadá pracovné zdroje v tretích štátoch starého kontinentu. Táto hospodárska politika doterajších vlád väčšinou znižovala konkurencieschopnosť domácich firiem.

Globalizácia umožnila zahraničným firmám podnikať všade tam, kde náklady boli najnižšie, a zdaňovať zisky tam, kde daňové sadzby boli najnižšie. Ak sa navyše vyplácali dividendy, neinvestovali sa na Slovensku, ale v zahraničí. Aká bola teda návratnosť takto investovaných peňazí slovenských daňových poplatníkov do vytvárania nových pracovných miest pre zahraničné firmy, sme sa doteraz nedozvedeli.

■ REZERVY ZAMESTNÁVANIA

V súvislosti s naštartovaním hospodárskeho rastu dochádza k výraznému dopytu po pracovných silách, ktoré podľa vyjadrenia ministerstva práce a sociálnych vecí nevieme doma zabezpečiť. Vláda sa rozhodla pre celý rad opatrení týkajúcich sa predovšetkým zvyšovania príplatkov za prácu v noci, cez víkendy, ale aj platov v štátnej a vo verejnej správe v nádeji, že sa jej podarí zabezpečiť návrat desiatok tisíc slovenských Slovákov domov. Aj z dôvodu, že pri vyšších zárobkoch by predovšetkým absolventi menej odchádzali pracovať do zahraničia.

Demografická situácia na trhu práce sa neustále zhoršuje, keď čoraz menej zamestnancov pracuje na čoraz väčší počet dôchodcov a navyše čoraz väčší počet študentov odchádza študovať do zahraničia. Doteraz sa žiadna slovenská vláda nepokúsila hľadať vnútorné rezervy na trhu práce. Priestorom je prezamestnanosť v štátnej a vo verejnej správe. A tiež počet pedagógov už nezodpovedá terajšiemu počtu študentov, preto pre väčšinu z nás je prekvapením, že terajšia vláda chce paušálne zvyšovať platy všetkým. Ak by si vláda urobila personálny audit, určite by získala niekoľko stoviek pracovných síl. Zostávajúcim zamestnancom by na základe ich odbornej spôsobilosti vykonávať funkciu štátneho a verejného pracovníka či pedagóga zvýšila výraznejšie ich doterajšie mzdové ohodnotenie. Takto uvoľnení zamestnanci by sa potom rekvalifikovali na výkon iných potrebných povolaní.

■ ZAHRANIČNÍ ZAMESTNANCI

Opakované sociálne balíčky zhoršujú podmienky podnikania najmä malým a stredným podnikom, ktoré sa na raste pridanej hodnoty podieľajú len tretinou, pritom zamestnávajú dve tretiny slovenských zamestnancov. Ak sa im nepodarí premietnuť vládou nariadené zvyšovanie miezd do cien predmetu podnikania, môžeme očakávať aj ukončenie ich podnikania. Alebo azda chceme, aby menej produktívne malé a stredné podniky skrachovali, čím by sa uvoľnili ich zamestnanci pre veľké podniky s vyšším mzdami? Podľa Klubu 500 najvýznamnejších slovenských podnikov už nemáme koho zamestnať, a tak sa hľadajú pracovníci z tretích krajín, čo medzi občanmi vyvoláva zmiešané reakcie. Migrantov nechceme, pretože väčšinou pochádzajú z krajín s inými kultúrnymi a náboženskými zvyklosťami, preto by sa naša azylová politika mala predovšetkým zamerať na dovoz zamestnancov zo Srbska a Bieloruska za podmienky, že spĺňajú na výkon konkrétnych profesií odborné kvalifikačné predpoklady. Pokiaľ ide o zvyšovanie miezd, treba si povedať, že ich rast za posledné obdobie je takmer štyridsaťsedem percent, zatiaľ čo produktivita práce za rovnaké obdobie sa zvýšila len o necelých tridsaťosem percent, čo pre budúci stav a vývoj ekonomiky nie je dobrá správa.

S nedostatkom kvalifikovanej pracovnej sily na Slovensku sa stretávajú aj v automobilovom priemysle, ktorý tvorí základ našej ekonomiky.

Ďalšie rezervy v chýbajúcich zamestnancoch by sa našli aj medzi dôchodcami. Ak by si mohli pri výpočte mzdy uplatniť rovnako ako ostatní zamestnanci odpočítateľnú položku, a nie im do zárobku dvesto eur mesačne ponúkať daňovú úľavu.

NA OKRAJ

V roku 2016 hlasovala v referende tesná väčšina britských občanov za odchod Británie z EÚ bez akejkoľvek predstavy jeho obsahu. A tak keď si britský parlament odhlasoval zákonnú právomoc konečného rozhodnutia o podmienkach odchodu, s čím veru terajšia britská premiérka Theresa Mayová vôbec nepočítala, nastali v jej kabinete zásadné rozpory týkajúce sa „mäkkosti brexitu“.

Brexit zabrzdí reformu Únie

Neurologickým bodom jeho obsahu je zachovanie doterajšej úrovne voľného pohybu tovaru, služieb, kapitálu a pracovných síl, s čím, samozrejme, súvisí aj dohoda o termíne zaplatenia zatiaľ vyčíslenej rozvodovej sumy tridsaťdeväť miliárd libier do európskeho rozpočtu. Namiesto doteraz stále platného bezcolného prístupu na spoločný vnútorný trh sa Británia po odchode z EÚ musí rozhodnúť, či bude fungovať na princípe voľného obchodu, alebo na princípe colnej únie. V prvom prípade by sa dovoz a vývoz medzi Britániou a Úniou uskutočňoval bez colných sadzieb pri súčasnom obmedzení objemu dovozu a vývozu a voči tretím krajinám by sa uplatňovala rozdielna colná sadzba.

V druhom prípade, s čím sme sa napokon stretli aj pri rozdelení bývalého Česko-Slovenska, sa v rámci colnej únie uplatňuje bezcolný dovoz a vývoz. Ich objemy nie sú obmedzené a voči tretím krajinám sa uplatňuje spoločná colná sadzba. Otvorene sa však hovorí, že Británia sa napokon nebude chcieť dohodnúť na ničom, preto sa vraj treba pripraviť na jej odchod bez dohody, čo by bola zlá správa pre všetkých a podľa všetkého aj pre európsky rozpočet, ktorý by z britského záväzku po odchode z EÚ nemusel dostať nič. Čo je však horšie, nový britský minister pre brexit Raab začal hovoriť o spomínanom záväzku ako o podmienenom v prípade, že Británia a EÚ nedosiahnu obchodnú dohodu, samozrejme asi skôr podľa predstav Británie. Aj podľa názoru hlavného vyjednávača za EÚ M. Barniera sa treba na odchod Británie bez dohody pripraviť, čoho dôsledkom môže byť pozeranie na občanov Únie ako na občanov mimo EÚ so všetkými dôsledkami.

Na verejnosť sa už dostali informácie, ako si v Británii predstavujú obmedzenie doterajšieho voľného pohybu osôb len na príchod študentov, športovcov, turistov a pracovných síl s požadovanou kvalifikačnou úrovňou. Voľný pohyb produktov by mal zahrňovať tovary, v nijakom prípade nie britské služby, so spoločnou interpretáciou sa však počíta pri rozhodnutiach Súdneho dvora EÚ a britských súdov. Zo strany britských vládnych politikov sa odmieta diskusia o vypísaní druhého referenda, keďže sa nesúhlasí so súčasnou diskusiou v EÚ o prehlbovaní integrácie, čo by v podstate znamenalo väčší presun doterajších právomocí európskych inštitúcií z národnej na európsku úroveň.

Róbert HÖLCZ

NA MARGO

Začala sa oveľa skôr, je veľké sucho a do toho prichádzajú intenzívne krátke lokálne zrážky. To je pre obdobie žatvy a jej výsledky najmenej vhodná konštelácia. Počasie ovplyvňuje aj situáciu pri zbere slamy. V najjužnejších okresoch už majú obilie všade pod strechou, v severnejších okresoch pokračujú so zberom podľa toho, ako im to dovoľujú poveternostné podmienky.

Zlý rok pre žatvu

„Priebeh tvorby úrod negatívne ovplyvnilo extrémne sucho počas apríla a mája. Môžeme tak opäť skonštatovať, že treba systémovo riešiť riadenie rizík v poľnohospodárstve zriadením rizikového fondu, ktorý by bol odozvou na klimatické zmeny a čoraz častejšie anomálie v počasí, ktoré spôsobujú škody v poľnohospodárskej výrobe," informoval Matej Korpáš zo Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej komory.

Podľa najnovších odhadov, ktoré k 20. júlu 2018 zverejnil Výskumný ústav pôdoznalectva a ochrany pôdy Bratislava, bude tohtoročná úroda hustosiatych obilnín a repky olejnej podpriemerná. Aj kvalita bude pri mnohých plodinách oveľa horšia ako v minulých rokoch. Značné rozdiely v úrodách sú však medzi regiónmi i v rámci jednotlivých regiónov. Veľký vplyv na celkové výsledky bude mať ešte ďalší priebeh žatvy.

V Podunajskej nížine už farmári ukončili zber repky a postupne finišujú i so zberom hustosiatych obilnín. Úroda repky aj pšenice tvrdej v oblasti Záhoria je asi o tridsať percent nižšia, ako poľnohospodári počítali. V okrese Komárno sa od začiatku aktuálneho týždňa naplno kosí a v prípade priaznivého počasia poľnohospodári žatvu ku koncu týždňa aj ukončia.

Na Považí je žatva približne v polovici. V okrese Prievidza majú poľnohospodári veľké problémy s lesnou zverou. Po zbere obilnín a repky sa celé čriedy presúvajú do porastov kukurice, sóje a cukrovej repy. Straty na oziminách v rámci okresu pre škody lesnou zverou budú v rozmedzí dvadsaťpäť až štyridsaťpäť percent.

V okolí Žiliny začali so žatvou opatrne. Žatevné práce sa pomaly rozbiehajú aj na Liptove a v Turci. Na Orave začali so zberom čučoriedok. Na dolnom Spiši prerušovalo práce na poliach dažďivé počasie. Trávne porasty na nepokosených lúkach sú prezreté. To isté platí aj o strukovinovo-obilných miešankách, čo sa odrazí predovšetkým na kvalite konzervovaných krmív a sena. V oblasti Prešova poľnohospodári ukončili zber repky a pokračujú v zbere ozimnej pšenice. Južnejšie – v okrese Košice – je žatva už v závere.

Zdroj: SPPK

Foto: Emil SEMANCO

Čoraz biednejšie lesné porasty vplývajú aj na pôdnu eróziu

Lesníci chcú regulovať zdravie lesa

Ján ČERNÝ – Foto: Emil SEMANCO

Lesníci majú svoj – tvrdia že odborný názor, ochranári zas svoj a tiež nikto nespochybňuje ich odbornosť, a platí to aj v prípade štátnych úradníkov. Lesov však ubúda práve tak, ako pribúda povodní a škôd, ktoré následkom nich vznikajú. Postoje menovaných k riešeniu problému sú však dlhodobo také rozdielne, že očakávať jeho nápravu je takmer nemožné. Aj preto sa priam vnucuje myšlienka, že musí existovať dôvod, prečo to vyhovuje tak, ako to je.

Lesníci tvrdia, že prívalové dažde vo Vysokých Tatrách, ktoré majú čoraz ničivejší dosah na prírodu a majetok ľudí, sú dôsledkom rozpadávajúcich sa suchých porastov. Tie z dôvodu bezzásahovosti prestávajú plniť vodozádržnú a pôdoochrannú funkciu.

■ JÚLOVÁ KATASTROFA

V júli v našich veľhorách Vysokých Tatrách počas dvoch dní napršalo vyše sto milimetrov zrážok. V Tatranskej Javorine dokonca padlo za dvadsaťštyri hodín až stotridsaťdva milimetrov zrážok. Kto si potrebuje urobiť predstavu, potom treba vysvetliť, že je to, ako keby na jeden štvorcový meter pôdy niekto vylial stotridsaťdva litrov vody. Je to naozaj výnimočné množstvo. Odborníci pripomínajú, že v súvislosti s meniacou sa klímou, čo už nikto nespochybňuje, príde rýchlo obdobie, keď sa pri takýchto príležitostiach prestane používať výraz „výnimočné". Skutočne je najvyšší čas, aby sa konečne odborníci štátu i mimovládny sektor efektívne dohodli na tom, ako takéto množstvá vody zadržať, prípadne spomaliť a zmierniť ich ničivé účinky.

Regulovaný vodný režim v lesnom prostredí môže uspokojivo a dlhodobo plniť iba zdravý les, lenže konkrétne vo Vysokých Tatrách sa dá o ňom iba ťažko hovoriť. Vetrovou kalamitou bola totiž poškodená rozhodujúca časť lesných porastov v nižšie položených lokalitách, ktoré majú významnú protipovodňovú funkciu. Následná podkôrniková kalamita spôsobila odumretie značnej časti smrekových lesných porastov vo vyššie položených lokalitách prakticky až po hornú hranicu lesa, čím sa riziko povodní v Tatrách ešte výraznejšie zvýšilo. Lesníci volajú po možnosti regulovať zdravie lesa aj v bezzásahových zónach.

■ INÝ NÁZOR

Aj popadané stromy v bezzásahových zónach dokážu v pôde zadržať viac vody ako rúbanisko. Tvrdí to Ministerstvo životného prostredia SR. Upozornilo tiež, že dva zo šiestich tokov, na ktorých bol vyhlásený tretí stupeň povodňovej aktivity, ani nepretekajú bezzásahovým územím. Lenže ako je to vlastne s kondíciou lesov u nás? Veď lesníkmi vypočítaný ročný prírastok drevnej hmoty je o tri milióny na kubický meter vyšší, ako je samotná ťažba dreva. Nedá sa nepýtať, prečo sú potom lesy v takom desivom stave? A prečo zobrazenia zo satelitov ukazujú ich drastický úbytok?

Vysušené lesy majú nižší prírastok drevnej hmoty. Vysušené sú preto, že v nich vieme, ale nechceme zadržať vodu. Čím viac sú vysušené, tým menej vody zadržia. Bludný kruh. Aj lykožrútom sa darí v teple a suchu. Už nestačí iba druhovo i vekovo meniť lesné porasty. Treba inú filozofiu, čo sa týka prístupu k zadržaniu pôdnej vlahy v lese.

Zdravý les môže uspokojivo a dlhodobo plniť mnohé funkcie a najmä zadržiavať v lesnom prostredí dostatok vodných zrážok a zabraňovať povodniam počas búrkových prívalov.

Apropo pôda. Podľa odhadov odborníkov na Slovensku ročne nárazovo stečie z takzvaných lesných porastov až sto miliónov kubíkov vody. Tá však so sebou berie najkvalitnejšiu časť pôdy. Ak aj niekto ešte niekde nové lesy vysádza, potom rastú v prostredí mimoriadne ochudobnenom na živiny. A to je ďalšia rana – popri suchách – na ich kondíciu. Preto je len veľmi ťažké pochopiť, prečo ani lesníci nenachádzajú odvahu či ochotu aktívne podporovať projekty zadržiavania dažďovej vody v lesoch. Les nie je len pre zadržiavanie vody v lese a ochranu obcí pred povodňami, ale voda je potrebná aj na samotnú jeho obnovu, teda na výrobu dreva. Navyše vyparovaná voda znižuje teplotu vzduchu a chladnejší vzduch zas až tak nevysušuje.

■ PÔDNA ERÓZIA

Pod vodnou alebo pôdnou eróziou chápeme odnos pôdnej hmoty po stráňach stekajúcou vodou pochádzajúcou z extrémnych zrážok alebo z náhleho topenia snehu, jej premiestňovanie a ukladanie na inom mieste. Vodná erózia vyvolaná intenzívnymi zrážkami je v našich podmienkach oveľa významnejšia ako erózia podmienená topením snehu. Výsledkom takej erózie počas konkrétnych udalostí je voľným okom prakticky nepozorovateľné stenčenie pôdy, zároveň však aj zníženie povrchu. V prípade periodicky sa opakovaných prívalových povodní sa môže stať, že úrodná časť pôdy je o niekoľko rokov prakticky splavená tam, kde sa nedá využiť – naopak, robí tam škody. A to sú predovšetkým vodné nádrže alebo úseky vodných tokov s malým spádom a pomalším tokom.

Mohlo by sa zdať, že splavená pôda znižuje iba úrodnosť. To však nie je pravda. Nánosy ornice vo vodných nádržiach môžu byť až také masívne, že nádrže časom stratia nielen vodozádržnú funkciu, ich záchytný objem dramaticky klesá, prestávajú slúžiť ako zásobárne vody na horšie časy sucha a nižšia dynamika prietoku negatívne ovplyvňuje aj výrobu elektrickej energie. Problémom však nie je iba to, že sa výživná pôda splavuje a v podstate znefunkčňuje vodné elektrárne či znižuje kvalitu nimi zadržiavanej vody. V rámci splavovania rôznych sedimentov z územia sa do takej pôdy dostávajú aj látky, ktoré môžu výrazne znížiť jej kvalitu, prípadne zamedziť opätovné použitie po bagrovaní. Je teda naozaj najvyšší čas poponáhľať sa s nájdením spoločnej a všetkými akceptovateľnej stratégie na systematické budovanie zariadení zadržiavajúcich vodu tam, kde spadla.

Prichádza opatrenie pre viac slovenských potravín na pultoch

Šanca rozšíriť výrobnú základňu

Ivan BROŽÍK – Foto: Štefan KAČENA

Po úspechoch projektu Chcem dodávať prichádza agrorezort s ďalším podporným opatrením pre viac slovenských výrobkov na pultoch. Poľnohospodári budú môcť investovať do výstavby objektov a skladovacích kapacít, zvýšiť efektívnosť výroby či spustiť produkciu nových výrobkov. Do integrovaného projektu sa musia prihlásiť minimálne tri podnikateľské subjekty. Času je však na rozhodnutie dostatok.

Po časoch, keď sa na mnohé tradičné odvetvia poľnohospodárstva hľadelo cez prsty, sa o svoje miesto na potravinárskom trhu opäť uchádza aj ovčiarstvo.

Je to zaujímavá aktivita, pretože podľa výsledkov aktuálneho prieskumu agentúry GFK podiel slovenských potravín klesol od roku 2011, keď dosahoval päťdesiat percent, na úroveň 37,2 percenta v roku 2017, pričom v roku 2018 predstavuje 37,7 percenta. Napriek nepatrnému nárastu oproti minulému roku sa však netreba predčasne tešiť, pretože naďalej ide o veľmi nízke číslo v porovnaní s inými krajinami. Cieľom slovenských potravinárov je dosiahnuť podiel slovenských výrobkov aspoň na úrovni roka 2011.

■ SYNERGICKÝ EFEKT

„Podporujeme spoluprácu v potravinovom dodávateľskom reťazci na Slovensku. Touto výzvou chceme posilniť odvetvia živočíšnej a rastlinnej výroby, ktoré si vyžadujú ďalší rozvoj. Spoluprácou docielia prvovýrobcovia a spracovatelia efektívnejší zásobovací reťazec. Prispeje to k zvýšeniu dostupnosti kvalitných slovenských potravín pre našich slovenských spotrebiteľov. Do výzvy sa môžu zapojiť len subjekty so sídlom na Slovensku," informovala Gabriela Matečná, podpredsedníčka vlády a ministerka pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR. V rámci výzvy môžu záujemcovia požiadať o financie na rôzne ciele. Ide napríklad o zvýšenie skladovacích kapacít a pozberovú úpravu, zlepšenie kvality a úrodnosti pôdy, rozšírenie vlastnej výroby, zavedenie nových technológií a zároveň prispenie k zníženiu záťaže na životné prostredie, ako aj o zlepšenie propagácie a marketingu.

■ LÁKAVÁ INŠPIRÁCIA

Výzva umožňuje aj diverzifikovanie činnosti podniku na nové výrobky, ktoré predtým neboli predmetom jeho činnosti, či zásadnú zmenu výrobného procesu. Celková výška integrovanej výzvy predstavuje takmer päťdesiat miliónov eur. „Našou snahou je podporiť najmä poľnohospodársky rozvoj v menej rozvinutých regiónoch. Prostredníctvom výzvy môžu farmári zvýšiť aj zamestnanosť," vysvetlil Jaroslav Gudába, generálny riaditeľ sekcie programov rozvoja vidieka a priamych platieb MPRV SR. Na podporu regiónov okrem Bratislavského kraja je vyčlenených štyridsaťdva miliónov eur a pre Bratislavský kraj takmer osem miliónov eur.

Výzva je orientovaná na rozvoj krátkych dodávateľských reťazcov a rozvoj miestneho trhu. Krátky dodávateľský reťazec je taký, ktorého súčasťou nie je viac ako jeden sprostredkovateľ medzi poľnohospodárom a spotrebiteľom. Takzvaným sprostredkovateľom je napríklad reštaurácia, školská jedáleň, hotel, nemocnica, závodná kuchyňa, obchod či veľkoobchod. Miestny trh je vymedzený ako okruh sto kilometrov od miesta pôvodu výrobku alebo územie kraja pôvodu výrobku. „Výzvu sme zverejnili so značným predstihom už teraz, aby mali žiadatelia dostatok času pripraviť projekty. Samotné podávanie a prijímanie žiadostí o nenávratný finančný príspevok bude totiž možné až do októbra," pripomenul Jaroslav Gudába.

■ MLIEKO VS. CUKROVINKY

Najvyšší podiel zastúpenia slovenských výrobkov v regáloch je v kategóriách mlieko, vody a minerálky, pivo, víno, liehoviny a destiláty a balené mäsové výrobky. Najmenej zastúpené slovenské výrobky sú v rámci kategórií nečokoládové cukrovinky, oleje, konzervované produkty a čokoládové cukrovinky. Podiel vystavenia slovenských výrobkov ostal vo väčšine kategórií stabilný, poklesol iba v kategórii vína. Najviac slovenských potravín je zastúpených už tradične v regáloch reťazcov COOP Jednota a CBA, najmenej v reťazci Lidl. Podiel vystavenia slovenských výrobkov mierne vzrástol oproti minulému roku v reťazcoch Lidl, Tesco a CBA, poklesol v Metre. V ostatných reťazcoch ostal nezmenený na úrovni predchádzajúceho roka.

ANALÝZA

Slzy, vzdychy a prosby v dielach národne orientovaných tvorcov

Dvíhali národné povedomie Slovákov

Pavol IČO – Foto: Štefan KAČENA

Problematika genézy národného cítenia sa stala aktuálnou najmä počas obdobia prebúdzania národov na prelome 18. a 19. storočia, ale dôležitou sa stáva i dnes, keď politika mnohých štátov stavia na vlastenectve. V súčasnosti sa môžeme stretnúť s rôznymi názormi na túto otázku, no najspoľahlivejšie na ňu odpovedajú záznamy historických udalostí a archívne pramene.

Stopy národného povedomia u obyvateľov Slovenska nachádzal romantický spisovateľ Samo Chalupka už v období staroveku. Vo svojej básni Mor ho! opísal udalosť z roku 359, keď sa podľa záznamu z knihy rímskeho historika Ammianusa Marcellinusa Rímske dejiny stretli vojaci cisára Constantiusa II. so sarmatskými Limigantmi, ktorí sa odmietli poddať cudziemu vladárovi, a preto boli mnohí z nich zahubení.

Básnik však Limigantov nazýva „Lemiaci“a predstavuje ich ako slovanský kmeň, pričom vo svojich poznámkach k dielu, publikovaných v druhom diele Slovenskej čítanky pre nižšie gymnáziá z roku 1865, upozornil na to, že Slovania usadení v okolí Vranova sa dodnes nazývajú Lemiaci. Približne o tri storočia neskôr, v roku 623, sa na našom území objavil prvý známy štátny útvar Slovanov Samova ríša, na troskách ktorej bolo založené Nitrianske a Moravské kniežatstvo. Ich spojením vznikla v roku 833 Veľká Morava.

Väčšinu obyvateľstva tejto krajiny tvorili Slovania, v stredovekých kronikách označovaní napríklad pojmom „Sloveni“. Slovenmi však boli v tých časoch nazývaní nielen Slovania z Veľkej Moravy, teda najmä predkovia Slovákov, Čechov a Moravanov, ale preukázateľne aj Slovania z Byzantskej ríše či Bulharska. No na pomenovanie Slovanov sa v stredovekých kronikách taktiež používali výrazy „Sclavos“, „Slauni“, „Sclavi“, „Sclavinos“, „Slavoni“, „Slavorum“ a iné.

■ BOJE SO STAROMAĎARMI

V desiatom storočí sa staromaďarským kmeňom podarilo dobyť Veľkú Moravu a priľahlé oblasti, pričom výrazný odpor kládli podľa Anonymovej kroniky iba obyvatelia Nitry a okolia. V tomto spoločnom boji Nitranov proti nepriateľovi už možno vidieť začiatky formovania samostatného, osobitého národa na území dnešného Slovenska. Stále však nemožno hovoriť o Slovákoch, išlo skôr o regionálne povedomie obyvateľov Nitry a priľahlých oblastí.

Potomkovia staromaďarských kmeňov následne vytvorili s pomocou slovanských vojvodcov Poznana a Hunta Uhorské kráľovstvo, do ktorého bola začlenená aj oblasť, na ktorej sa rozprestiera Slovensko. A hoci prvý vládca Uhorska Štefan I. vystríhal svojho syna pred národnostným útlakom a presadzovaním nacionalistickej politiky slovami: „Kráľovstvo jedného jazyka a mravu je slabé a krehké,“ spomenutá Anonymova kronika z trinásteho storočia označuje Slovanov žijúcich v Uhorsku ako podrobené etnikum („subiugati Sclavi“).

■ SLOVÁCI V UHORSKU

Z čias po vzniku Uhorska (r. 1029) taktiež pochádza dokument, ktorý nazýva Nitrianske kniežatstvo pojmom „Sclavonie“ (rovnakým slovom označuje územie Slovenska aj Chronicon Hildesheimense z roku 1233), a Nestorova kronika z roku 1113 pomenúva Slovensko výrazom „Slověnskaja zemlja“, pričom upozorňuje na to, že tamojší obyvatelia sú pôvodnými Slovanmi.

Koncom trinásteho storočia, v roku 1294, sa po prvý raz objavil latinský zápis slova, ktoré niektorí historici stotožňujú s výrazom „slovenský“, v notačnej listine obce Svätý Michal.V štrnástom storočí (r. 1381) vydal kráľ Ľudovít I. Veľký Privilegium pro Slavis solnensis (Privilégium pre žilinských Slovákov), ktoré Slovákom zo Žiliny zabezpečilo, aby mohli tvoriť polovicu mestskej rady, a o sedemdesiat rokov neskôr (r. 1451) bol v Žilinskej mestskej knihe zaznamenaný prvý zápis v slovenčine, respektíve v slovakizovanej češtine.

Kamaldulská Biblia z Červeného Kláštora v preklade Romualda HADBAVNÉHO tiež prispela k formovaniu slovenského povedomia.

No prvky slovenského jazyka obsahuje už stredoveká česká listina z roku 1375, stredoslovenskými zvukovými zvláštnosťami vyniká listina kráľa Ľudovíta I. z roku 1376 a z roku 1385 pochádzajú glosy Václava Bzeneckého v holičskom nárečí.

Nasledujúce storočie bolo poznačené nájazdmi husitov a neskôr bratrikov, ako i vládou Mateja Korvína, ktorý zaviedol takzvanú komínovú daň. Tú musela platiť každá domácnosť v usadlosti, ktorá bývala v dome, čím zvýšil daňové zaťaženie obyvateľstva takmer sedemnásobne. O tejto skutočnosti však slovenské ľudové piesne a rozprávky nehovoria. Kráľa Mateja namiesto toho predstavujú ako „dobrého“ a „spravodlivého“ panovníka.

Korvín tiež v roku 1486 nariadil, aby bol každý, kto vyvoláva národnostné spory, potrestaný smrťou. Toto rozhodnutie vzniklo v nadväznosti na konflikt, ktorý vznikol v Trnave medzi Nemcami a Slovákmi v súvislosti s voľbou mestského farára.

Približne v tomto čase (r. 1444) sa zároveň po prvý raz preukázateľne objavilo slovo Slovák v spise z Bardejova (v podobe: „Slowak“) a v roku 1488 bol tento výraz zapísaný ako zdrobnenina „Zlowachko“ – t. j. „Slováčko“ v kronike Jána z Turca.

No ani počas 15. storočia Slováci neboli jednotní, o čom svedčí aj dlhá vojna medzi Kežmarkom a Levočou (r. 1433 – 1558). Dôvodom konfliktu bol pritom malicherný spor týkajúci sa práva skladu – výsady, ktorá nariaďovala cudzím kupcom prechádzajúcim cez mesto ponúknuť svoj tovar na predaj. Po urputných bojoch a vyplienení priľahlých dedín napokon zvíťazilo mesto Levoča.

■ NÁRODNÉ CÍTENIE

K zintenzívneniu slovenského národného povedomia došlo až v 17. storočí. Dokazuje to zákaz hovoriť po uhorsky (t. j. – po maďarsky) na cechovom zhromaždení trenčianskych krajčírov (povoleným jazykom ich diskusií bola iba slovenčina a moravčina) zo začiatku sedemnásteho storočia, latinské vydanie knihy krajinského hodnostára a historika Petra Révaia O dejinách Uhorska a svätoštefanskej koruny v roku 1659, ktorá oslavuje slovenčinu ako matku všetkých slovanských jazykov, alebo dielo básnika Petra Benického Wersse slowenské z roku 1652. Náznak vedomej príslušnosti k slovenskému etniku tiež možno nájsť v latinskej básni Gentis Slavonicae lacrumae, suspiria et vota (Slzy, vzdychy a prosby slovenského národa, r. 1642) od českého spisovateľa Jakuba Jakobeusa, ktorý žil takmer dvadsať rokov na Slovensku a prostredníctvom svojej poézie nadviazal na dielo českého humanistu Václava Klementa Žebráckeho Bol čas, keď síce malý, ale nebu oddaný národ z roku 1614.

V tomto období (r. 1608) bolo uhorským krajinským snemom taktiež prijaté nariadenie č. 13, podľa ktorého mali mať v mestských radách svojich zástupcov Nemci, Slováci a Maďari (v texte sa hovorí o Slovákoch v rámci slovného spojenia: „Slavis seu Bohoemis“, čo niekdajší predseda česko-slovenskej vlády Milan Hodža v knihe Československý rozkol prekladá ako „Slováci čili Česi“ – t. j. Slováci, čiže Česi). Spomenuté uznesenie tak reagovalo na množiace sa národnostné spory, pričom k najvýznamnejším obhajcom Slovákov v týchto časoch patril palatín Juraj VII. Turzo (1567 – 1616), ktorý navyše povolil používanie slovenských nárečí v úradnom styku na svojich panstvách. Pozitívny vzťah k slovenskému ľudu mal tiež knieža Imrich Tököli (1657 – 1705), vzhľadom na jeho popularitu u Slovákov maďarskými šľachticmi prezývaný „Tótkirály“ – slovenský kráľ, a v povstaleckom vojsku grófa Františka II. Rákociho (1676 – 1735) dokonca slúžili celé slovenské pluky s vlastnou, bielo-červenou zástavou ozdobenou dvojkrížom na modrom trojvrší. Po boku vojakov Františka II. Rákociho navyše bojoval aj Juraj Jánošík, neskôr idealizovaný ako národný hrdina.

Zaujímavá je i skutočnosť, že evanjelický kňaz Matej Holko zbieral slovenské ľudové piesne už počas prvej polovice osemnásteho storočia, bol teda jedným z prvých Európanov, ktorý sa touto aktivitou zaoberali. Pre porovnanie – nemecký spisovateľ J. G. Herder zapisoval ľudovú poéziu až v sedemdesiatych rokoch 18. storočia a Angličan Thomas Percy v šesťdesiatych rokoch osemnásteho storočia.

■ HADBAVNÉHO BIBLIA

V osemnástom storočí vznikali i národno-obranné diela, ktorých autori boli viac či menej národne uvedomelí Slováci – ako filozof Matej Bel (ten o sebe vyhlásil, že je jazykom Slovák, národom Uhor a vzdelaním Nemec), historik Samuel Timon, spisovateľ Adam František Kollár, zoológ Ján Severíni, učenec Juraj Papánek a ďalší.

Z roku 1756 zasa pochádza prvý známy slovenský preklad Biblie, nazývanej kamaldulskej, teda v slovenčine – v jazyku vzdelancov zo západného Slovenska s prímesou prvkov z českého jazyka. V roku 1790 uzákonil Anton Bernolák, povolaním rímskokatolícky farár, prvú podobu spisovnej slovenčiny dielom Grammatica Slavica (Slovenská gramatika). Bernolákovmu jazyku však mnohí Slováci nerozumeli, pretože vychádzal podobne ako kamaldulská slovenčina z reči učencov zo západného Slovenska, a tak vytvoril filológ Ľudovít Štúr o vyše pol storočie neskôr (r. 1846) takú podobu slovenčiny, ktorá bola ľudu zrozumiteľnejšia. Bernolákovci navyše v snahe o prebudenie národného povedomia Slovákov založili v roku 1792 Slovenské učené tovarišstvo so sídlom v Trnave, ktoré však zaniklo už v roku 1800.

Koncom osemnásteho storočia (r. 1794) tiež navrhli členovia hnutia uhorských jakobínov, aby bolo Slovensko samostatným územným celkom. Z Uhorska mala podľa nich vzniknúť federácia národnostných provincií, pričom mal každý národ získať vlastnú vymedzenú oblasť, ktorú z prevažnej časti obýval, a v nej si sám vládnuť. Túto myšlienku však viedenská vláda neprijala a uhorskí jakobíni boli v krátkom procese odsúdení na smrť. (Podobný návrh na samosprávu Slovenska podal neskôr, v roku 1849, aj evanjelický kňaz a profesor slovanskej archeológie na Viedenskej univerzite Ján Kollár, ale ani táto idea nebola akceptovaná.)

Okrem uvedeného bola približne v týchto časoch (r. 1785) v Banskej Bystrici založená spoločnosť Societas slavica, ktorá vydávala Staré noviny literního umění, najstarší literárno-náučný časopis na území Slovenska. Evanjelici vytvorili v roku 1808 Učenú spoločnosť malohontskú v Nižnom Skálniku a o dva roky neskôr bola v Kostolných Moravciach založená Učená spoločnosť banského okolia.

No významným centrom šírenia národného povedomia sa neskôr stala aj Bratislava, kde v roku 1829 vznikla Spoločnosť česko-slovanská a o osem rokov neskôr Ústav reči a literatúry česko-slovanskej. No napriek snahám o prebudenie národného povedomia Slovákov si mnohí obyvatelia nášho územia stále odvodzovali svoju etnickú príslušnosť skôr od regiónu, mesta či miesta narodenia ako od národa. S odvodzovaním etnicity od miesta bydliska a odrodilosťou Slovákov sa ešte v roku 1849 často stretával aj spisovateľ Jozef Miloslav Hurban, ako uvádza vo svojich Rozpomienkach.

Nedostatok národného povedomia a s ním spojený nízky stupeň súdržnosti Slovákov je však v podstate viditeľný dodnes. Markantne sa prejavuje napríklad vo forme povestnej nevraživosti medzi obyvateľmi východného a západného Slovenska a svedčí o ňom aj existencia obrovského množstva politických strán a hnutí.

■ LAVÍNA MAĎARIZÁCIE

Od deväťdesiatych rokov osemnásteho storočia až po začiatok dvadsiateho storočia boli vydané viaceré maďarizačné nariadenia. Národne uvedomelí Slováci na ne reagovali prostredníctvom deputácií vyslaných k panovníkovi (r. 1842 a 1849) i národno-obrannými spismi (napr. dielom Sťažnosti a žaloby Slovanov v Uhorsku na protizákonné prechmaty Maďarov od Ľudovíta Štúra z roku 1843). Národnostný útlak sa okrem iného prejavil aj v podobe uznesenia z roku 1831, ktoré prikazovalo vešať Slovákov za fajčenie tabaku či ako úmyselné pomaďarčovanie šesťdesiatich tisícov slovenských detí odvezených na prevýchovu do maďarských rodín. Maďarizačný útlak nemaďarských národov tiež odzrkadľuje zasadnutie Bratislavského snemu z roku 1844, na ktorom sa Uhorsko (Hungaria) premenovalo na Magyarország (Maďarský štát).

Potláčanie národných práv Slovákov napokon (r. 1848) viedlo k vyvolaniu ozbrojeného povstania, vedeného predovšetkým dvoma osobnosťami nacionalistického hnutia – evanjelikmi Ľudovítom Štúrom a Jozefom Miloslavom Hurbanom. Mnohí Slováci však na výzvy národných buditeľov v dôsledku pomaďarčovania slovenských rodov a nedostatku vedomej príslušnosti k slovenskému národu nereagovali. Ba práve naopak, stáli na opačnej strane frontu.

Príkladom je štiavnický katolícky kaplán Erdősi, ktorý velil zvolenskej garde tzv. košútovcov bojujúcej v revolúcii z rokov 1848 – 1849 proti slovenským dobrovoľníkom. Ten sa pritom ešte v roku 1848 podpisoval do matriky ako „Polesný“. V košútovskom vojsku navyše mali početné zastúpenie slovensky hovoriaci žoldnieri z Banskej Bystrice, Poltáru, Veľkého Krtíša, Lučenca či Dolného Kubína.

Slováci si však aj napriek všetkým neprajným okolnostiam napokon dokázali zachovať v štáte, kde vládna moc uznávala iba maďarský národ, svoju osobitú kultúru.

JAZYK A DOROZUMIEVANIE

Ako sa historicky nazýval štátny celok, v ktorom sme ako Slováci tak trochu žili v područí Čechov. Vznik spoločného štátu Čechov a Slovákov si práve v tomto roku pripomenieme. Ubehlo odvtedy už celých sto rokov. Spolunažívanie však nebolo jednoduché, ako sme napísali mnohokrát aj na stránkach nášho týždenníka. Pripomeňme si, ako sa historicky vyvíjal názov spoločného štátu.

Písanie názvu Československa

Dobový oficiálny názov bol variabilný; od 28. 10. 1918 do 14. 11. 1918 znel: Československý štát/Česko-Slovenský štát/Česko-Slovensko/Československo, československý, česko-slovenský. Od 14. 11. 1918 do 5. 3. 1920 sa volal Československý štát/Česko-Slovenský štát/Republika Česko-Slovenská/Republika Československá/Česko-Slovenská republika/Československá republika/Česko-Slovensko/Československo. Od 6. 3. 1920 do 6. 10. (22. 11.) 1938 to bola Československá republika, Československo (často písané s prehodeným slovosledom Republika Československá). Zaužívaná skratka bola ČSR. Od 6. 10. 1938 do 14. marca 1939 oficiálny názov vyjadroval štátoprávny dualizmus: Česko-Slovensko, česko-slovenský Č-SR. Následne od 5. 4. 1945 (v zahraničí a v exilových dokumentoch aj počas vojny) do 11. júla 1960 sa štátny útvar nazýval Československo, Československá republika/Československo (ČSR). Hoci existovali slovenské národné orgány v písaní názvu sa z obáv pred obvinením zo separatizmu dôsledne používal len unitárny názov štátu. Od 11. júla 1960 do 29. marca 1990 po odbúraní právomoci SNR: Československo a československý, Československá socialistická republika/Československo, ČSSR. Potom od 29. marca 1990 do 31. 12. 1992 Česko-Slovensko, česko-slovenský Česko-Slovenská federatívna republika; od 29. apríla 1990 Česká a Slovenská Federatívna Republika, ČSFR.

Pripomeňme ešte historiografické písanie názvu podľa historicko-právneho stavu: Od 28. 10. 1918 do 6. 3. 1920 variabilne Československo, československý; Česko-Slovensko a česko-slovenský – oficiálne Československá republika/Československo, ČSR; 6. 3. 1920 do 22. 11. 1938: Československo a československý, Československá republika/Československo, ČSR; od 6. 10. 1938 do 14. marca 1939 Česko-Slovensko, česko-slovenský Č-SR; od 5. 4. 1945 do 9. mája 1948 existovala obmedzená slovenská štátna suverenita – kompetencie slovenských národných orgánov, ale Slovensko nebolo štátoprávne definované: Česko-Slovensko, česko-slovenský, ČSR – oficiálne Československá republika/Československo, ČSR; od 9. mája 1948 do 11. júla 1960 Československo a československý, Československá republika/Československo, ČSR; od 11. júla 1960 do 28. októbra 1968 Československo a československý, Československá socialistická republika/Československo, ČSSR; od 28. októbra 1968 do 29. marca 1990 vzhľadom na federalizáciu možno v texte (nie pri citáciách) použiť: Česko-Slovensko a česko-slovenský aj Československo a československý, Československá socialistická republika/Československo, ČSSR; 29. marca 1990 do 31. 12. 1992 stav po „pomlčkovej vojne“ Česko-Slovensko, česko-slovenský Česko-Slovenská federatívna republika od 29. apríla Česká a Slovenská Federatívna Republika, ČSFR, ČaSFR;

Peter MULÍK

ROZHOVOR TÝŽDŇA

Výmyselník, rozhlasová legenda a autor známej Bambuľky Peter GULDAN

Na Rómea nevyzeral a na vraha tiež nie...

Zhovárala sa Anna SLÁVIKOVÁ – Foto: internet

Na javisku bratislavského Istropolisu, ale aj v Košiciach a v Žiline sme v uplynulých dňoch mohli prežívať príbehy malého dievčatka Bambuľky, tentoraz v muzikálovej podobe na javisku. Niekoľko generácií vie, že s touto roztomilou huncútkou, ktorú priviezli poštou nečakane k dedovi Jozefovi, sa prvýkrát stretli na televíznych obrazovkách pred tridsiatimi šiestimi rokmi v réžii Juraja Lihosita. Vtedy diváci nedočkavo čakali na každý jeden z tridsiatich dielov vysielaných na obrazovkách Slovenskej televízie. Po rokoch úspechu tohto seriálu sa dobrodružných príbehov ujal režisér a choreograf Ján Ďurovčík a dnes Bambuľkine dobrodružstvá ponúkajú tvorcovia v muzikálovej podobe. Televízny scenár napísal Peter GULDAN. Umelecká verejnosť ho pozná ako talentovaného herca vo veľkých celovečerných filmoch V hodine dvanástej, Štyridsaťštyri, Vrchárska balada, Anonym i v ďalších, tiež ako televízneho scenáristu, ale aj textára piesní. No najväčšmi sa do jeho srdca zapísal rozhlas.

Vzorom aj príkladom mu bol otec.

Peter GULDAN vo filme Vrchárska balada.

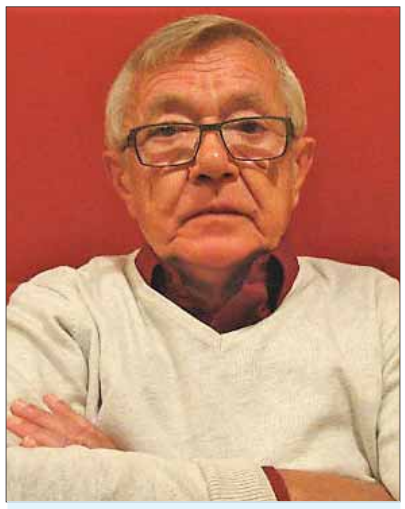

Peter GULDAN patrí k režisérskym mohykánom.

Peter GULDAN začínal s herectvom v útlom veku v detskej rozhlasovej družine.

Režisérske pokyny malej predstaviteľke Bambuľky

● Čo pre vás rozhlasový éter znamená?

Nesmierne veľa. Už ako s trojročným nahral otec so mnou gramofónovú (pirálkovú) platňu, na ktorú som naspieval pesničky. Po čase som sa stal členom Detskej rozhlasovej družiny, nahral som stovky rozhlasových relácií, účinkoval v mnohých hrách, neskôr aj v hraných filmoch pre kiná i televíziu. Založil som amatérske divadlo, napísal desiatky textov populárnych piesní, okrem iných aj slová k hitom Darinky Rolincovej Až raz budem učiteľkou, Arabela, Cesta do rozprávky, ktoré z rozhlasu často zaznievali. Napokon som sa do rozhlasu znova vrátil, pripravoval a moderoval som spolu so Stanislavom Štepkom a s Milanom Markovičom reláciu Variácie.

● Dá sa povedať, že v Slovenskom rozhlase, predtým v Československom rozhlase na Slovensku so sídlom v rodnej Bratislave, ste prežili šesťdesiat rokov svojho aktívneho života v rozličných profesiách. Kto vás nasmeroval na rozhlasové chodníčky?

Jednoznačne môj otec. Najskôr bol zvukový technik, neskôr zvukový

majster v rozhlase. V Bibliografickom lexikóne Slovenska sa dočítame, že Augustín Guldan bol počas vyhlásenia SNP v roku 1944 prvým technikom Slobodného vysielača v Banskej Bystrici a v roku 1945 vysielača SNR v Košiciach. Po oslobodení bol priekopníkom novátorských postupov zvukového záznamu a mal významný podiel na kvalite nahrávok rozhlasových hier a dramatizácií.

● Chodili ste do rozhlasu už ako dieťa? Aké zábavky ste tam objavili v tom veku?

Mal som vážne chorú mamu. Aby jej otec uľahčil život, brával ma so sebou do práce. Najskôr som šiel z povinnosti, no po pár návštevách som sa tam sám pýtal. Pre šesťročné dieťa to bola hotová krajina zázrakov. Magnetofóny, pásy, ktoré sa na nich krútili, svetielka, hudba, rozprávky... Ale najmä veľa ujov a tiet, ktorí boli ku mne milí a vľúdni. Spočiatku som netušil, že sú to tí najlepší herci, akých Slovensko malo. Že sú to zakladatelia Slovenského národného divadla, že tento ujo sa volá Budský, tamten Bagar, Kroner, Chudík, Machata, táto teta Meličková, Bancíková, Sýkorová, Bálinthová, skrátka slovenská herecká elita. Behal som po réžiách, záznamových pracoviskách a postupne sa na mňa všetko lepilo ako železo na magnet. Až raz režisérka Elena Bauerová, mama a zakladateľka Detskej rozhlasovej družiny, povedala otcovi, aby ma zaradil do komparzu. Malý rozhlasový tulák sa zrazu ocitol pred mikrofónom. Po komparze ma začali obsadzovať do malých, neskôr aj väčších úloh. Za tie roky mohli poslucháči počuť môj hlas v stovkách rozhlasových hier a relácií.

● Ako vás prijali v Detskej dramatickej družine?

Začali ma obsadzovať čím ďalej, tým viac. Patril som ku generácii veľmi talentovaných chlapcov a dievčat: Peter a Paľko Mikulíkovci, Karol Strážnický, Ľubo Roman, Stano Dančiak, Ferko Kovár, Zoro Laurinc, Martin Huba. Mnohí z nich sa stali vynikajúcimi hercami a režisérmi.

● Ako ste sa dostali k filmu?

Filmové ateliéry na Kolibe nemali k dispozícii deti, preto si požičiavali tie rozhlasové. Prvý film, v ktorom som účinkoval ako komparzista, bol slávny film Štyridsaťštyri, ktorý režíroval legendárny Paľo Bielik. Zrazu som sa dostal do celkom iného sveta. Sveta kamier a reflektorov. Bol som ako Alenka v ríši divov. No a potom ma začali obsadzovať do filmov viac a viac. Od malých epizód až po väčšie a veľké roly. Vo filme Vrchárska balada som si zahral dokonca druhú hlavnú postavu.

Rovnako to bolo aj s televíziou. Išlo o čosi celkom nové, neznáme. Mnohí rozhlasoví režiséri prešli pracovať do televízie a, samozrejme, obsadzovali deti z rozhlasu. Prvé štúdio bolo na Kamzíku priamo pri vysielači, veľké asi päť krát päť metrov. Vysielalo sa naživo, záznamy neexistovali. Môj televízny krst bola úloha škriatka v rozprávke Zlatá priadka. Vzhľadom na malý priestor to vyzeralo asi takto: teta Zora Bachnárová, neskôr významná televízna režisérka detských programov, čítala rozprávku z knižky. No a občas sa zjavila na chvíľočku niektorá rozprávková postava, teda aj ja.

● Po týchto skúsenostiach by bolo vari prirodzené ísť študovať herectvo...

Bolo, aj som také nutkanie mal. Dokonca som sa na herectvo prihlásil a urobil talentové skúšky. No potom som prišiel domov, pozrel sa do zrkadla a skonštatoval: „Na Rómea nevyzeráš a na vraha tiež nie! Tak čo budeš v tom divadle hrať? Čašníkov a sluhov, ktorí občas podajú niekomu pohár vody? Ak ťa budú chcieť obsadiť do filmu alebo telky, nájdu si ťa.“ Tak aj bolo. Aj bez VŠMU som hral ešte v desiatkach filmov a inscenácií. A občas si zahrám ešte aj dnes. Mňa skôr lákala filmová réžia. Žiaľ, z rodinných dôvodov som sa k tomu už nedostal. Ale ani jedna rozhlasová relácia, pesnička či film sa nenarodili bez toho, žeby som pri tom osobne nebol. A som hrdý na to, že režiséri moje pripomienky rešpektovali. Veľmi som si to vážil.

● Aké bolo vaše prvé pôsobenie v novinách?

Pracoval som päť rokov v banke, kde som rátal mince. Bola to nádennícka robota. Chýbal mi rozhlas, film, televízia. Až raz som stretol spolužiaka zo strednej školy, dnes známeho spisovateľa Ľuboša Juríka, a ten mi povedal: „Čo sa trápiš? Píš! V škole si mal geniálne slohy.“ Zobral ma za šéfom kultúrneho oddelenia denníka Ľud a ja som sa vyplašene spýtal: „A čo mám písať?“ – „Všetko, čo vidíte okolo seba a čo vás zaujme. Potom uvidíme.“ Napočudovanie, všetko, čo som priniesol, uverejnili. Asi po dvoch mesiacoch si ma zavolal šéfredaktor a oznámil mi: „Budete písať dvojstrany.“ Písal som a uverejňoval. Ale to som ešte stále pracoval v banke a novinárom som bol iba ako externista. Jedného dňa som zbadal inzerát, že prijmú redaktorov do Večerníka. Bolo to v roku 1969, keď po obsadení Česko-Slovenska spojeneckými vojskami povyhadzovali z redakcií množstvo vynikajúcich redaktorov. Prihlásil som sa. Spomedzi šesťdesiatich uchádzačov nás na skúšobnú lehotu prijali piatich. Z trojmesačnej skúšobnej lehoty bolo desať rokov a odchádzal som odtiaľ ako zástupca vedúceho ekonomického oddelenia. Ale mňa to stále ťahalo do rozhlasu.

● Študovali ste dramaturgiu...

Študoval, ale nedoštudoval. Vyštudoval som však „život“. Od útleho detstva som bol v každodennom styku so špičkovými hercami, s rozhlasovými, filmovými a televíznymi režisérmi, autormi, so scenáristami, s hudobníkmi, so strihačmi, zvukovými majstrami, z ktorých už vtedy mnohí boli profesormi na vysokých školách. Na akej škole by mi mohli pedagógovia venovať toľko času, ako keď som s nimi denne stál pred mikrofónom či kamerou. Je to celkom iná atmosféra ako v škole. Vyštudoval som vysokú školu „života“ pod vedením tých najlepších profesorov.

● Chvíľami ste sa motali aj okolo divadla...

Skôr motkal, ako motal. Asi ako desaťročný som hral dve sezóny na legendárnych doskách SND v Bačovej žene, kde mi hral otca Štefan Kvietik a mamu Eva Kristinová. Krátky čas som ako dieťa pôsobil v ochotníckom súbore Dimitrovec. No a keď som sa na vysokej škole zoznámil s Milanom Markovičom, stiahol ma do Radošinského naivného divadla, kde som ho alternoval v úlohe syna v Štepkovej Človečine. Ale už vtedy som pocítil, že divadlo nie je moja parketa. Na rozdiel od iných divadelných hercov som mal až panický rešpekt pred publikom, nebol som si na javisku istý a pôsobil som natvrdlo. Posledným pokusom s divadlom bolo založenie vlastného súboru, pre ktorý som napísal hudobno-divadenú hru V znamení boha Hennesy, ktorú sme inscenovali v bratislavskom Istropolise. Dopadlo to ako predtým, najhorší na javisku som bol ja.

● Samostatnú bohatú kapitolu tvoria texty piesní, ktorých ste napísali dosť.

Približne tristo. V tom sú však aj texty piesní do inscenácií, filmov a kabaretov. Hudbu som mal odjakživa veľmi rád. Vyrastal som v atmosfére explózie big bítu, Beatles a divadiel malých javiskových foriem, najmä v Prahe. A tak som začal skúšať aj ja. Vzorom mi bol vynikajúci textár Jiří Suchý, ktorý bol ekvilibristom a mágom nápadov a tiež dokonalých rýmov. Skladal som si dokonca aj hudbu. Raz som bol na návšteve u hudobného skladateľa Aliho Brezovského, ktorému som sa priznal k mojim prvotinám. Dal mi do ruky gitaru a ja som nesmelo začal. „Ale veď vy to môžete robiť profesionálne, príďte za mnou do rozhlasu.“ A tak sa to začalo a trvá až dodnes. Postupne som textoval piesne špičkovým spevákom mojej generácie – Duchoňovi, Kocianovej, Mázikovej, Gombitovej, bol som objaviteľom Darinky Rolincovej a zaslúžil som sa o vydanie jej prvej dlhohrajúcej platne.

● Do rozhlasu ste sa nakoniec po rokoch vrátili ako profesionálny redaktor a moderátor vtedy veľmi populárnej zábavnej relácie Variácie...

Rozhlas bol môj druhý domov. Variácie prvé roky moderovali Stanislav Štepka a Milan Markovič a práve oni mi navrhli, či by som ich tandem nerozšíril na trojicu. Takmer desaťročné pôsobenie v Redakcii zábavných žánrov bolo jedno z najkrajších období môjho života. Pri rozhovoroch som sa stretával opäť s tými najväčšími megahviezdami kultúrneho neba v celom Česko-Slovensku, ako bol Jan Werich, František Filipovský, Karel Gott, Miroslav Horníček, Peter Dvorský. Bola to nevyčerpateľná studnica zážitkov, múdrosti a humoru. A k tomu vynikajúci kamarátsky, rodinný kolektív.

● Spolupracovali ste s mnohými hudobníkmi...

Z dirigentov to bol najmä Vlado Valovič a Vieroslav Matušík, zo skladateľov Ali Brezovský, Igor Bázlik, Ľudovít Beladič. Citovo najbližší mi je však dodnes Peter Hanzely, s ktorým sme vytvorili naozaj tie najkrajšie pesničky. On totiž nie je skladateľ, ale sopka emócií, citu a melodiky. V jeho hudbe je niečo neopakovateľné.

● Malých i veľkých televíznych divákov mimoriadne upútal detský rozprávkový seriál večerníčkov Bambuľkine dobrodružstvá. Vyrástlo na ňom niekoľko generácií. Dnes je označovaný ako kultový...

Bambuľka je pre mňa dar nebies. Dokonca v prvých chvíľach som neuvažoval o tom, že tieto rozprávky zverejním. Napísal som ich pre svojho syna. Raz však boli u nás na návšteve režisér Juraj Lihosit a český hudobný skladateľ Ján Kovář. Medzi rečou som sa zmienil, že niečo také mám. Juraj si vzal rukopis a povedal, v tej chvíli možno iba zo slušnosti, že sa na to pozrie. O dva týždne mi zavolal: „Je to výborné! V telke sa posunul jeden veľký projekt na neskôr, sú peniaze, aj výrobné kapacity. O mesiac začíname.“ A nastali poriadne fukoty. Nemali sme Bambuľku, deda Jozefa, ani domček. Nakoniec sa to podarilo a výsledok poznáte. Ale jednu vec chcem uviesť na pravú mieru. To, čo vidíte na obrazovkách, nie je iba moja zásluha. Nebyť naozaj šťastného súhvezdia nad nami, nemuselo to až tak výborne dopadnúť. Nesmierne vďačím hudobnému skladateľovi Jankovi Kovářovi, režisérovi Jurajovi Lihositovi, kameramanovi Lacovi Krausovi, strihačovi Patrikovi Paššovi, Monike Haasovej, Júliusovi Pántikovi, psovi Dikinovi a kompletne celému výrobnému štábu, ktorý do toho dali celé svoje srdce, um, lásku a múdrosť. Naozaj im vrúcne ďakujem.

● Pokiaľ viem, Bambuľka mala pôvodne iba trinásť dielov...

Áno. No po premiére prvého dielu, ktorá bola 18. decemra1982, vlani v decembri uplynulo odvtedy tridsaťpäť rokov, sa ukázalo, že seriál v divákoch mimoriadne zarezonoval. Dospelých divákov nadchýna najmä to, že je to program nielen zábavný, ale aj výchovný. A tak ma vedenie redakcie požiadalo, aby som napísal ďalších trinásť dielov. No a nakoniec sme sa dohodli, že ich bude tridsať. Napriek tomu, že Bambuľku videlo niekoľko generácií detí, stále žije a posúva sa do ďalších levelov. Vyšla kniha, ocitla sa v reklame, je v školských učebniciach a minulý rok ma požiadala jedna renomovaná agentúra, či by mohli urobiť muzikál. Samozrejme, súhlasil som. A čo je pre mňa veľkým vyznamenaním, réžie a choreografie sa ujal Ján Ďurovčík. Nedávno bola premiéra. Úlohu Bambuľky v muzikálovom naštudovaní stvárňujú tri dievčatká alternantky: Lima Prágerová, Vanessa Ostrochovská či Sára Púchovská a deda hrá Štefan Kožka tiež v alternácii s Michalom Ďurišom.

Dnes, keď sa spýtate na ulici kohokoľvek – od troch do osemdesiatich rokov, každý vie, kto je Bambuľka a dedo Jozef. A keď sa začne o seriáli hovoriť, väčšinou odznie veta: „To bolo moje detstvo...!“ Verte či neverte, to je ten najväčší honorár, aký môže autor dostať.

Úspešný nábor dobrovoľníkov do Malej vojny v marci 1939 proti maďarskej agresii

A Slovenskom leteli telegramy: Vykonajte cvičenie!

Zo spomienok Jána Kamila BEŇADIKA redakčne upravil Martin LACKO

V čísle 27/2018 SNN sme uverejnili dokument o neslávne známej návšteve prezidenta ČSSR Antonína Novotného v Matici slovenskej v roku 1967, ktorého autorom bol Ján Kamil BEŇADIK (1912 – 1973). Tento slovenský intelektuál a národovec bol po roku 1945 viackrát prenasledovaný a napokon ako tzv. buržoázny nacionalista v roku 1958 odsúdený na tri roky. Bývalý učiteľ, publicista, divadelník, matičiar však koncom tridsiatych rokov pôsobil aj ako (záložný) dôstojník Česko-slovenskej armády, neskôr Slovenskej armády. V marci 1939 patril medzi hlavných organizátorov náboru dobrovoľníkov do tzv. Malej vojny na hornej Nitre, osobitne v okrese Topoľčany. V čase, keď sa armáda ešte len rodila, kľúčovú rolu v nábore mužov zohrávala branná organizácia Hlinkova garda, ktorá s armádou úzko spolupracovala.

Dokument s názvom Boje s Maďarmi v marci 1939 je súčasťou jeho spomienok a pre publikačné ciele bol mierne skrátený. Dokument prezrádza nezvyčajné nadšenie ľudí, odušev nenie postaviť sa na obranu svojej vlasti. Práve tým je nadčasový a inšpiratívny aj pre dnešok...

Do našej radosti z vytvorenia samostatného Slovenského štátu sa čoskoro zamiešali poplašné správy z východného Slovenska. Už 14. marca 1939 večer, teda len pár hodín po vyhlásení Slovenského štátu, maďarské vojská porušili hranice medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou, kde české vojsko pod vedením generála Prchalu urobilo podobný puč ako na Slovensku, ale aj tu im to skrachovalo. Toto české vojsko, pravda, nebolo ochotné brániť východné hranice Slovenska, ale sa rozpŕchlo aj s generálom Prchalom.

Nástup Slovákov na obranu hraníc v marci 1939

Mapa znázorňuje obsadené územia Slovenska Maďarmi počas Malej vojny.

■ VÁBIVÁ SLANINA

Keď 15. marca 1939 maďarská vláda oficiálne uznala Slovenský štát, zdalo sa, že boje na východnom Slovensku prestanú. Nepokoje však trvali ďalej a budapeštiansky rozhlas a maďarská tlač nás navádzali, aby sme sa pridali k Maďarsku, lebo ináč že zomrieme od hladu; úrodné roviny južného Slovenska nám zobrali v novembri 1938, a že okrem tatranských skál nič nemáme; oni že však sú ochotní dať nám zo svojho bieleho maďarského chleba a slaniny...

Keď nepomohli tieto vábivé reči, 23. marca 1939 začal sa všeobecný útok maďarskej armády proti východnému Slovensku, pričom Maďari použili nielen pechotné zbrane, ale aj delostrelectvo, tanky a lietadlá, ktoré bombardovali až Spišskú Novú Ves! Maďarské vojsko sa valilo na východné Slovensko všetkými cestami a čoskoro obsadilo desiatky slovenských dedín vrátane Sobraniec a Stakčína. V obciach, ktoré maďarskí vojaci obsadili, nastalo všeobecné drancovanie, ničenie a pustošenie všetkého, čo malo akú-takú cenu. Maďarskí vojaci obľahli obchody a hostince a brali všetko, čo im prišlo pod ruky, pravda, platili len vtedy, keď sa im chcelo, a platili maďarskými peniazmi, ktoré na Slovensku nemali ceny. Sedliakom bez opýtania brali seno, slamu, ďatelinu, zrno, múku a iné živobytie. Telefónne drôty poprestrihovali, strhávali slovenské nápisy na úradoch, školách, poštách a bezohľadne ničili všetko, čo malo pečať slovenskosti. Slovenských inteligentov, učiteľov, kňazov, notárov, poštárov namieste zatvárali a posielali ich do koncentračného tábora vo Varjulapospuszte. Každého, kto sa postavil Maďarom na odpor alebo kto sa im videl podozrivý, namieste zastrelili! Na všetky úrady dosadzovali úradníkov. Matriky a iné úradné protokoly uzavierali formulou, ktorá v slovenskom preklade znie: „Pri príležitosti slávneho vpochodovania maďarskej národnej armády dňa... marca 1939 a pri zavedení maďarskej verejnej správy s Božou pomocou týmto posledným záznamom uzavieram."

■ VYCERENÉ ZUBY

Vláda ešte 14. marca 1939 urobila určité opatrenia na ochranu slovenských hraníc, lebo cítila, že Maďari a Poliaci sa len tak neuspokoja s existenciou Slovenského štátu. Od Maďarov sa to dalo očakávať, lebo od roku 1918 podnikli niekoľko vojenských a diplomatických zákrokov, aby opäť získali Slovensko – Felvidék – do svojho územia, ale Poliaci sa za celých dvadsať rokov tvárili ako naši priatelia a zuby začali na nás ceriť až koncom prvej republiky. Bratríčkovali sa s Maďarmi podľa hesla: Poľak – Wenger, dva bratranky! V marci 1939 by si Poliaci s Maďarmi najradšej boli Slovensko medzi sebou rozdelili... Takto, hľa, vyzerá v praxi slovanská vzájomnosť a bratstvo!

Už 15. marca 1939 preto slovenská vláda zriadila v Prešove vojenské veliteľstvo pre východné Slovensko na čele s podplukovníkom gen. štábu Malárom a nariadila pohotovosť HG a slovenského žandárstva a vyhlásila mobilizáciu piatich ročníkov na ochranu východných hraníc. Dr. F. Ďurčanský už vo svojom prejave vo viedenskom rozhlase 10. marca 1939 dával príkaz, aby „organizované jednotky HG z tých obcí, ktoré sú blízko hraníc, obsadili tieto hranice, aby sme sa stali plnými pánmi na našom Slovensku".

Ľud východného Slovenska sa s hrôzou díval na toto pustošenie a hoci Maďari vyhlasovali, že ich postup sa deje so súhlasom Hitlera a že obsadia celé Slovensko, predsa sa postavili na mnohých miestach Maďarom na odpor, hoci proti mnohonásobnej presile bolo ťažko sa brániť...

Keď nepomohli diplomatické zákroky slovenskej vlády v Budapešti, kde tvrdili, že od nich nikto nedal maďarskému vojsku rozkaz, aby obsadzovalo Slovensko, ukázala sa potreba posilniť obranu východného Slovenska dobrovoľníkmi z okresov stredného a západného Slovenska, medzi ktorými bol aj Topoľčiansky okres. Z Hlavného veliteľstva HG v Bratislave do týchto okresov leteli telegramy s krátkou vetou: „Vykonajte cvičenie!" Táto veta bola dohodnutá v dôvernom rozkaze od tých čias, ako prvý raz maďarskí vojaci začali znepokojovať Slovensko. Táto veta za pár hodín postavila do pohotovosti desaťtisíce gardistov odhodlaných statočne brániť každú piaď slovenskej zeme.

■ GARDA NA IHRISKU

Po tomto signáli sa na futbalové ihrisko v Topoľčanoch zišlo asi päťtisíc gardistov, aj keď tento okres na východné Slovensko mal poslať len jeden prápor v počte tisíc mužov. Okresný veliteľ HG informoval prítomných, o čo ide, že Maďari zákerne napadli východné Slovensko, že zabrali už desiatky slovenských dedín a ničia všetko, čo je slovenské, majetkové hodnoty i ľudí. Zdôraznil tiež, že z prítomných treba vybrať len tisíc chlapov, ostatní sa vrátia domov...

– Kto sa hlási dobrovoľne, nech si stane na pravú stranu ihriska, a kto nechce alebo z nejakej príčiny nemôže ísť, nech zostane na svojom mieste!

Výsledok? Skoro všetkých päťtisíc mužov prešlo na pravú stranu a na mieste zostala len hŕstka starých chlapov a mladých chlapcov.

– Kamaráti, krásne je vaše odhodlanie brániť naše drahé Slovensko, ale ako som už povedal, náš okres má poslať len tisíc gardistov, a tak musíme to urobiť nejako ináč, podľa veku, podľa rodinných pomerov alebo tak nejako...

Po krátkej porade so štábom povedal:

– Kto má vyše štyridsať rokov a tí, čo neboli vojakmi, nech sa vrátia na ľavú stranu!

Nastalo šomranie i výkriky:

– Aj my chceme brániť Slovensko!

Okresný veliteľ však trval na svojom rozhodnutí, a tak na pravej strane zostalo už len asi dvetisíc gardistov.

– Kto má doma dve alebo viac detí, chorú manželku alebo kto sa stará o rodičov, nech sa vráti na ľavú stranu!

Zástup gardistov na pravej strane sa opäť zúžil asi o päťsto ľudí, ale ešte ich stále bolo veľa... Okresný veliteľ vec potom rozriešil takto: Dal gardistov na pravej strane nastúpiť do trojradu a zaveliť:

– Tretí, teda posledný rad čelom vzad! Desať krokov vpred! Čelom vzad! Prvé dva rady pôjdu na východné Slovensko, tretí rad zostane doma!

Protestov bolo veľa, mnohí si vymenili miesta, až nakoniec nás zostalo 1 080 gardistov. Na rovnú tisícku sa to už nijako nedalo zaokrúhliť, a tak v tomto počte hneď sme nasadli v Topoľčanoch na pripravený vlak a bez toho, aby sme sa boli rozlúčili so svojimi doma, išli sme do Kremnice, kde sme dostali vojenské šaty, zbrane, poľné kuchyne, a ešte v ten večer vlak nás viezol ma východné Slovensko. Veliteľ tohoto Topoľčianskeho práporu bol nadporučík Schottert, správca školy z Klížskeho Hradišťa, a ja som bol jeho pobočník...

■ MAĎARSKÉ JARMO

Viezli sme sa celú noc a ráno sme prišli do Prešova. Tu sme si doplnili výzbroj a výstroj a podľa rozkazu, ktorý sme dostali z veliteľstva divízie, išli sme nie na východné, ale južné hranice, ktoré boli medzi Prešovom a Košicami. Veliteľstvo sme mali v Drienove a predbežne sme boli v zálohe, lebo pred nami priamo na hraniciach boli už iní, a to jednak vojaci, jednak gardisti z Prievidze, Turčianskeho Martina a Banskej Bystrice, ktorí prišli prv ako my. Z Prešova sme pochodovali cez Solivar, Petrovany a Močarany a boli sme veľmi prekvapení, že ľudia tu boli ako mŕtva skalina, ani slovom nás nevítali, a keď sme ich oslovili, stratili sa domov, či už išlo o ženy, dievky, alebo chlapov.

– My sme vás prišli brániť proti Maďarom až zo západného Slovenska a vy ste doma? – volali sme chlapov, ale nedostali sme od nich odpoveď... Vtedy sme ešte nevedeli, ako veľmi je tu ľud zdemoralizovaný maďarskou propagandou. Dozvedeli sme sa to až v Drienove, keď sa nám podarilo nadviazať styk s tamojšími občanmi. Povzbudili sme ich, posmelili, a keď videli, že my nie sme „Čehi," ale Slováci, ľady sa prelomili. Zo začiatku nám nechceli ani predať mlieko, lebo Maďari a ich pomáhači sa vyhrážali, že smrťou potrescú každého, kto sa postaví proti nim alebo kto bude pomáhať slovenským vojakom a gardistom. Nakoniec sme sa s Drienovčanmi tak spriatelili, že nás sami ponúkli slivovicou a slaninou. V Drienove sme boli asi dva týždne. Nečinnosť sa nám nepáčila, lebo na východných hraniciach sa odohrávali ťažké boje. Čo sa však dalo robiť? Boli sme zálohou a našou povinnosťou bolo čakať na ďalšie rozkazy. Keď tieto rozkazy konečne prišli, boli sme veľmi sklamaní... Spory sa vyriešili diplomatickou cestou a my sme dostali rozkaz: vrátiť sa domov! Priznám sa, že sme sa hanbili a strašne nás mrzelo, že sme si nemohli proti Maďarom ani len vystreliť... Mnohí si to nahradili tým, že na spiatočnej ceste z okien vlaku vyhadzovali odistené granáty a z pušiek tak strieľali, že hory okolo Hornádu len tak hučali...

Dohoda o prímerí medzi nami a Maďarskom bola nevýhodná pre Slovensko, lebo Maďari si ponechali väčšinu územia, ktoré takým gangsterským spôsobom získali, a my sme stratili skoro štyridsaťtisíc Slovákov, ktorí sa dostali opäť pod maďarské jarmo aj s územím skropeným krvou našich najstatočnejších obrancov východného Slovenska!

AKTUÁLNE

Každá samospráva by mala mať vypracovanú tzv. politiku zdravia, ktorá by obsahovala a pokrývala všetky oblasti ochrany, podpory a rozvoja zdravia obyvateľstva daného územia. V zahraničí sa veľakrát stretneme s aktívnym prístupom samospráv k takémuto deklarovaniu záujmu o zdravie svojich obyvateľov. Na vypracovaní tohto dokumentu sa musia podieľať všetky zdravotnícke povolania. Nestačí politiku zdravia vypracovať, je dôležité ju aj realizovať a kontrolovať, ako aj jej dosah, a následne kontinuálne revidovať, prijímať a realizovať námety na jej zlepšenie. A to by mala byť možno úloha Rady zdravia, ak by taká vznikla pri VÚC alebo pri obci.

Rada zdravia

Na národnej úrovni by takáto Rada zdravia zložená zo zástupcov zdravotníckych profesionálov rôznych povolaní mala vzniknúť tiež, spočiatku možno práve v podobe spoločne vytvorenej platformy, ktorá by mala mať multidisciplinárny a multiprofesionálny charakter a ktorá by spolupracovala s úradom verejného zdravotníctva ako partnerom v tejto oblasti.

Zdravá pracovná sila je hodnota, ktorú potom môžeme aj finančne vyjadriť. Ktorý zamestnávateľ by nechcel mať iba zdravých zamestnancov? No ak by sme urobili prieskum starostlivosti o zdravie zamestnancov u zamestnávateľov, narazili by sme na problém. Sú aj takí zamestnávatelia, ktorí sa systematicky a kontinuálne starajú o zdravie svojich zamestnancov. Túto oblasť však málo systematicky monitorujeme a podporujeme. Na takúto podporu zdravia je nevyhnutné vytvoriť podmienky u zamestnávateľov. A nestačí iba vytvoriť pracovné zdravotné služby. Náš vzdelávací systém disponuje odbormi verejného zdravotníctva a absolventi tohto odboru by určite v budúcnosti mali mať miesto na svoje uplatnenie u rôznych zamestnávateľov, ale aj v mestách a obciach, s ktorými by práve zamestnávatelia a miestni podnikatelia mali v oblasti starostlivosti o zdravie svojich zamestnancov spolupracovať a tieto aktivity aj finančne podporovať. Aktuálne rozhodujúce sú však postoje a konanie zástupcov vedenia či už štátnych alebo súkromných organizácií. Vedúci organizácie ako jej líder určuje, aké hodnoty sa v organizácii budú primárne presadzovať a uskutočňovať, a keď podpora zdravia zamestnancov patrí k jeho jasným prioritám, tak možno hovoriť o veľkom šťastí pre zamestnancov. Našťastie, takéto iniciatívy zamestnávateľov na našom území už existujú.

Zostáva dúfať, že význam podpory zdravia zamestnancov priamo zamestnávateľmi, vytváranie podmienok na reálne, nielen deklarované uplatňovanie podpory zdravia zamestnancov u zamestnávateľov postupne pochopia a osvoja si aj ďalší ako svoju investíciu do dlhodobej udržateľnosti svojho podnikania alebo pokračovania organizácie v podobe zdravej, úspešnej a prosperujúcej organizácie aj do budúcnosti.

Eva SISKOVÁ

Rod Arpádovcov patril medzi najsilnejšie náčelnícke rody staromaďarského kmeňového zväzu

Kvapka slovanskej krvi v žilách Arpádovcov

Miroslav PIUS – Foto: internet

Arpádovci boli pôvodne najmocnejší náčelnícky rod staromaďarského kmeňového zväzu (880 – 1000). Z tejto dynastie vzišlo dvadsaťštyri uhorských kráľov. Viacerí panovali aj v Nitrianskom pohraničnom kniežatstve... Meno Gejzovho brata Michala nás vedie do Byzancie, pretože ide o jedno z najčastejších mien byzantských cisárov. Jeho syn Vasil (Vazul) má meno skomolené od mena Bazileos (Bazil), inšpirované zrejme menom najmocnejšieho cisára byzantského stredoveku Bazilea II. Bulharobijca (976 – 1025). Michalov potomok Belo I. ešte ako knieža prijal od byzantského cisára korunu (diadém), o čosi neskôr to urobil aj jeho syn Gejza – Magnus. To je politické gesto, ktoré si taktiež zasluhuje pozornosť.

Michal a jeho potomkovia nachádzali veľmi často svoje partnerky práve v okolitých slovanských krajinách. Sám Michal mal za manželku „Bielokňažnú“ Adelajdu (957 – 997), sestru poľského panovníka Mečislava Piastra, a jeho syn Ladislav Lysý (973 – 1029) si zasa vzal za manželku Přemyslavnu (989 – 1010), dcéru sv. Vladimíra Sviatoslaviča (956 – 1015) z Kyjevskej Rusi. Aj Michalovi vnuci ostali verní tejto tradícii – Andrej si vzal Rusku Anastáziu, dcéru kyjevského kniežaťa Jaroslava Múdreho (978 – 1054), a Belo si vzal Poľku Rixu, dcéru kniežaťa Mečislava. Spomenuté sobáše boli podmienené aj vyhnanstvom Vasilových synov, žijúcich pätnásť rokov v slovenskom svete (tu sa narodil aj sv. Ladislav). Ostáva teda faktom, že v žilách Michalovej vetvy kolovalo neoddiskutovateľne veľa slovanskej krvi...

Starí Maďari si najprv prisvojili našu zem a potom aj dejiny.

Dobové kroniky sa nie vždy pridržali dejinných faktov.

■ KRV NIE JE VODA

Nečudo, že prienik slovanstva do rodových zväzkov Michala a jeho potomkov sa prejavil v 10. – 11. storočí aj v ich menách. Je tu popri maďarských, hebrejských menách očividná frekvencia slovanských mien. Starší Michalov syn dostal meno Ladislav, jeho syn zasa Bohuslav, jeho bratranec – Vasilov syn Belo, dostal meno biskupa sv. Vojtecha Adalberta z rodu českých Slavníkovcov. Maďarský historik Szabolcs de Vajay na základe stredovekých kroník uvažuje dokonca o odlišnej fyziognómii Michalových potomkov, spôsobenej rodinnými zväzkami so Slovanmi. Podľa neho nielen meno (prezývka) Michalovej „Bielokňažnej“, ale aj jej vnuka Andreja, uvádzaného ako Biely Andrej (Andreas Albus), či zmienky o bielovlasom Belovom synovi sv. Ladislavovi a v súlade s tým meno Belo – Belijn, Belen mali upozorňovať na jeho bledú pleť a blond vlasy, čo bolo v arpádovskom rode vtedy zrejme neobyčajné, a preto zaznamenaniahodné. Podľa týchto úvah Michalovo potomstvo vplyvom prílevu slovanskej krvi pomerne rýchlo stratilo typické črty nomádov východných stepí.

Nitrianske vojvodstvo – kniežatstvo – treba v každom prípade považovať za nástupcu nitrianskeho veľkomoravského kniežatstva, ale pokiaľ ide o etnicitu obyvateľstva už nie výlučne slovanského, rovnako ako Michalovu kniežaciu vetvu dynastie nemožno považovať za etnicky čisto maďarskú. Veď na vojvodskom stolci sa vystriedali Michal, po ňom jeho synovia Ladislav – Lysy, Vasil, Bohuslav, Belo, Gejza, sv. Ladislav, po ňom viac-menej už len formálne Lampert. Za panovania Kolomana bol v podobnej situácii jeho brat Álmoš – Konštantín. Fakticky však po sv. Ladislavovi už možno hovoriť iba o doznievaní Nitrianskeho kniežatstva.

■ SLOVENSKÉ RODY

K najznámejším rodom tých čias patril rod Poznanovcov v Ponitrí, rod Hontovcov v Poiplí, rod Diviackovcov na Hornej Nitre a azda aj v Turci, Radvanovcov na Zemplíne. K pôvodným veľmožským rodom pribudli s príchodom starých Maďarov nové rody a ďalšie nepochybne pribúdali s každým novým sobášom členov panovníckej dynastie s cudzími princeznami. Spolu s nimi do Uhorska prichádzali aj cudzí dvorania, perspektívni zemania a zakladatelia nových rodov. Možno predpokladať, že Michal a jeho nástupcovia nevyhľadávali konfrontácie s tunajšími veľmožskými rodmi a ponechali im dedičné domény. Veľmoži asi ani nemali dôvody postaviť sa proti svojmu vojvodovi. Nie bez významu bolo aj to, že Michal si vzal za manželku poľskú Adelajdu – „Bielokňažnú“, ktorú treba považovať za významnú postavu tohto obdobia. S ňou prišli na nitriansky kniežací dvor aj poľskí dvorania, čím dostal slovanské zafarbenie. Ktovie, či za Michalovej vlády bolo rozšírené, že jeho babička pochádzala z rodu veľkomoravských Mojmírovcov a on sám teda patril k dedičom „Moravského kráľovstva“ – Menumorouta. V Anonymovej kronike Morout vo význame Moravan sa vyskytuje už od roku 1135. Problém predstavuje identifikácia postavy Menumorouta. Podľa niektorých názorov ide o Svätopluka, podľa iných o postavu Mojmíra II. Stojí v každom prípade za zmienku, že obyvatelia Nitrianska niekoľkokrát demonštrovali, že v Michalových potomkoch vidia legitímnych vládcov Nitrianska. Spomeňme napríklad situáciu, keď počas rozvratu po smrti Štefana I. nemecký cisár Henrich III. nepochodil v úsilí dosadiť na uhorský trón Benátčana Petra Orseolu a usiloval sa dostať ho aspoň na nitriansky kniežací stolec. Tunajšie veľmožské rody však tohto cudzinca rázne odmietli. Akceptovali však iného kandidáta na kniežací diadém – Bohuslava, syna Ladislava Lysého.

Uhorsko nepatrilo Maďarom – bolo mnohonárodnostným štátnym útvarom, ako to napokon dokumentuje aj historický erb.

Konsolidovanie Michalovho kniežatstva medzi Moravou a Hronom a čoraz suverénnejšia politika mladšieho brata Gejzovi nevyhovovala. A tak musel Michal v mladom veku zomrieť (976 – 978). Netreba dlho hľadať toho, kto mohol mať záujem na jeho násilnej smrti. Nie je tiež bez zaujímavosti, že krátko pred Michalovou smrťou sa Gejzovi narodil syn Štefan (975). Došlo teda k stretu dvoch princípov nástupníctva – seniorátu a primogenitúry. Keďže podľa prvého by mal po Gejzovi nastúpiť na trón Michal, Gejza sa teda rozhodol pre bratovraždu a Michala odstránil. Vdova po Michalovi Adelajda v snahe zachrániť kniežací stolec pre svojich dvoch maloletých synov Ladislava a Vasila, súhlasila s novým sobášom s veľkoknižaťom Gejzom. Ten zapudil svoju manželku Šarlotu, sedmohradskú kňažnú, a s Adelajdou mal ešte dve dcéry.

Po dosiahnutí plnoletosti sa Ladislav Lysý ujal otcovho údelu v Nitriansku. Bolo to niekedy v čase, keď sa Štefan I. ujímal vlády ako veľkoknieža. Štefanovi I. a jeho manželke Gizele (1007) sa narodil syn Henrich (Imrich), a keď dosiahol plnoletosť (1021), Štefan svojho bratranca Ladislava z Nitry vyhnal a na kniežací stolec dosadil svojho syna Henricha. Ladislav zomrel v cudzine v roku 1029.

Vyhnanie Ladislava bolo príčinou, že sa rozšírila priama moc príslušníkov Gejzovej vetvy do Nitrianska, a to na úkor Michalových potomkov. Henrich však zahynul na poľovačke roztrhaný diviakom. Tento údaj sa v historickej spisbe všeobecne akceptoval, ale v roku 1977 sa objavila teória maďarského historika Székfűa o tom, že Henrichova smrť nebola nešťastná náhoda, ale úkladná vražda. Ide totiž o dvojakú interpretáciu výrazu z Hildesheimských análov: „Ab apro discissus,“ ktorý sa neprekladá ako „diviakom roztrhaný“, ale ako „Ďiviakom rozťatý“. Pritom v onom Diviakovi vidí istého „vojaka kniežacieho rodu“ Thonuzobu, známeho z Anonymovej kroniky, a jeho meno vysvetľuje etymologicky z tureckého základu a významom „diviak“ či „diviačí otec“. Stačí pripomenúť, že v roku 1210 je zapísaný príslušník rodu s dobovým menom v dynastickej podobe „Blasius de Diweg“, čo nás oprávňuje predpokladať existenciu rodu už niekoľko generácií, pričom už otec, syn a vnuk predstavujú jedno storočie.

Doména rodu Diviackovcov sa rozkladala na Hornej Nitre a v Turci. K centrám zaiste patril Vyšehrad, mimoriadne významný bod kontrolujúci starý prechod z Nitrianska do Turca. Vládca Vyšehradu nemohol byť druhoradou osobou a on sám či jeho synovia mali svoje miesto na dvore v Nitre. Do Nitry prišli s Henrichom cudzí dvorania, čím sa postavenie domácich rodov oslabilo. Je tiež možné, že rod musel spolu s vyhnaným Ladislavom dokonca Nitru opustiť. Ak by toto všetko bolo v súlade s historickou skutočnosťou, potom by domáce rody boli prirodzenými spojencami Vasila, ktorý sa po smrti Ladislava stal seniorom Michalovej vetvy a zrejme aj hlavou protihenrichovskej opozície v Nitriansku. Isté však je, že ten, kto mohol mať na Henrichovej smrti eminentný záujem a dobrý dôvod „náhode pomôcť“ (aj keď pri poľovačke), bol Vasil a s ním spojení veľmoži. Henrichova smrť by mu umožnila nielen zasadnúť na kniežací nitriansky stolec, ale aj perspektívny nárok na kráľovskú korunu po smrti Štefana I.

■ ŠTEFAN BEZ GLORIOLY

A čo sa stalo potom? Štefan poslal na nitriansky hrad svojich hrdlorezov s príkazom oslepiť knieža a jeho synov. Možno v tomto brachiálnom akte vidieť Štefanove obavy a osud kresťanstva v jeho kráľovstve? Alebo to bol akt pomsty za vraždu Henricha? Nevedno kedy k oslepeniu Vasila došlo. S istotou možno tvrdiť len to, že sa tak muselo stať niekedy medzi rokmi 1031 (smrť Henricha) a 1038 (smrť Štefana). Krátko po smrti Henricha v roku 1033 bol Vasil uväznený a neskôr oslepený. Vasilovi synovia ušli za hranice a vrátili sa až po viac ako desiatich rokoch. Andrej bol v roku 1047 korunovaný na kráľa a s ním prešla koruna natrvalo na hlavy Michalových potomkov. Michalovi potomkovia preniesli sídlo vetvy rodu z Nitry do Ostrihomu. Tak, aby jedným okom kontrolovali Zadunajsko a druhým Nitriansko, ktoré ostalo do konca 12. storočia jadrom údelného kniežatstva v Nitre. Definitívnu politickú, cirkevnú i literárnu bodku za spormi medzi dvoma vetvami panovníckej dynastie urobil Ladislav I. (1077 – 1095), ktorý akoby chcel vylepšiť rodinný obraz, postaral sa v roku 1083 o kanonizovanie sv. Štefana (ktorý mu dal oslepiť starého otca a bol príčinou vyhnanstva jeho otca), ako aj o kanonizovanie sv. Imricha (Henrich, ktorý sa možno stal obeťou vraždy riadenej jeho starým otcom).

Významné postavenie v Nitrianskej župe v druhej polovici 13. storočia získala aj hlohovecká vetva Abovcov. Abov syn Tomáš získal v roku 1247 Dvorníky pri Hlohovci. Jeho brat Aba získal od Ladislava IV. v roku 1275 aj samotný Hlohovec.

■ HONT-POZNANOVCI

Najstarším šľachtickým rodom v Honte boli Hontovci, neskôr Hont-Poznanovci, ktorých začiatky písomné pramene zaznamenávajú už koncom 10. storočia. Vojvoda Hont (Cuntio, Chuncio, Hont), ktorý sa stal zakladateľom významného hontianskeho šľachtického rodu, môže byť považovaný za prvého známeho hontianskeho župana. Druhý významný hontiansky župan German je menovaný v zozname svedkov v závere listiny ostrihomského arcibiskupa z roku 1156 („Germanus Chontiesis comes“).

K vojenským hodnostárom podriadených hontianskemu županovi patrili v roku 1256 Boleslav a Benedikt. Boli veliteľmi vojenskej posádky hontianskeho hradu. Dvaja hontianski stotníci Dražko a Alexej boli pozemkovými vlastníkmi a zo svojho majetku v Pečeniciach obdarovali v roku 1135 kláštor v Bzovíku. Začiatky najstarších hontianskych šľachtických rodov (okrem Hont-Poznanovcov) nachádzame v 13. storočí. Ich predkovia boli povýšení kráľom do šľachtického stavu najmä za vojenské zásluhy. Listiny z rokov 1256 a 1279, 1281, 1300 a 1327 vydal kráľ pre hontianskych jobagiónov („iobagiones castri Hontensis“) usadených v Plášťovciach. V roku 1281 udelil kráľ Ladislav IV. šľachtický titul Almošovi a Fabiánovi, synom Guzovým, za zásluhy na vojenských výpravách a najmä za statočnosť vo vojne s českým kráľom.

Premenu hontianskeho komitátu na šľachtickú stolicu máme doloženú až koncom 13. storočia. Prvým dokladom šľachtickej samosprávy v Honte je správa o štyroch hontianskych slúžnych v dvoch listinách z roku 1200. Kráľ Ladislav IV. a krajinský sudca Juraj Baum vyslali comesa Tomáša, zástupcu ostrihomskej kapituly, aby spolu so štyrmi slúžnymi Hontianskej a Novohradskej stolice uviedli Demetra Dobaka do vlastníctva dedín Drégeľ (Dragul) a Ladzian (Legen). Štyroch slúžnych, ako aj predstaviteľov stoličnej samosprávy máme teda v Honte a v susednom Novohrade doložených už rok pred vydaním zákonného článku 16 z roku 1291 nariaďujúceho, aby župan súdil len spolu so slúžnym. Prvým podžupanom hontianskeho pôvodu bol Anton z Kürtu, spomínaný v rokoch 1358, 1361 a 1365. Všetci jeho nástupcovia pochádzali z radov hontianskej šľachty. Hontianskymi šľachticmi boli aj všetci hontianski slúžni. Prvým písomne doloženým je comes Gervaz. Volenými členmi súdnej stolice z radov hontianskej šľachty boli aj dvanásti prísažní. Prvú správu o nich máme v listine vydanej na šľachtickej kongregácii v roku 1342. Generálna kongregácia pod vedením župana Morončuka mala rozhodnúť o vine Michala, syna Hypolitovho, z Drženíc podozrivého z krádeže koní kráľovnej. Listina z roku 1358 obsahuje úplný zoznam členov Hontianskej a Novohradskej súdnej stolice a aj mená dvanástich prísažných Hontianskej stolice – magister Vesszös; Peter, syn Bendov, z Garonu; Michal z Krškán, Mikuláš, syn Štefana, z Demandíc; Mikuláš, syn Mikuláša, z Úľan; Mikuláš, syn Tomáša, zo Štitár; Juraj, syn Petra, z Byterovej; Mikuláš, syn Bohuša, z Oždian; Mikuláš, syn Martina, z Baďanu; Mikuláš, syn Pavla, z Krškán; Pazman, syn Ladislava, z Malej Čalomije a Jakub zo Sucháňa, ktoré sú slovenské. Členom súdnej stolice bol aj stoličný notár. Ján Literát bol notárom hontianskeho župana. Jeho meno poznáme z listiny s bližšie neurčeným datovaním asi z roku 1353 – 1363. K najbohatším hontianskym šľachtickým rodom patrili Hont-Poznanovci, Dobákovci, Litovskí, Žemberovci, Šimonovci. Všetkým v žilách kolovala slovenská krv.

REPORTÁŽ

Levoča má výnimočné dôvody pripomínať si svoju slávnu históriu

Mestu poklonkovali korunované hlavy

Emil SEMANCO – Foto: Štefan KAČENA

Keď vyrazíte z Popradu na východ, za Spišským Štvrtkom sa ponoríte do zvlnenej panorámy Levočských vrchov. Spišskoštvrtocký Kostol svätého Ladislava s charakteristickou siluetou stojí na svojich románskych základoch v tom mori zelene ako maják. Na jeho južnej strane dal vtedajší dedičný spišský župan Štefan Zápoľský v roku 1473 po vzore francúzskych palácových kaplniek postaviť jednu z najkrajších gotických stavieb u nás, aby ho v nej pochovali. Po jeho smrti sa príbuzní rozhodli inakšie. Pohrdli štvrtockou replikou parížskej Saint-Chapelle a palatína uložili do rodinnej krypty v Spišskej Kapitule, o ktorej sa teraz čoraz častejšie hovorí najmä s objavom spišského Jeruzalema na Pažici.

Pamätná známka 500 rokov oltára v Levoči

Letecký pohľad na Levočské námestie

Posledná večera v múzeu Majstra Pavla v Levoči

Ak prejdete aj Dravcami – od roku 1236 obcou kráľovských chovateľov sokolov, pred vami ako opál zaihrá farbami mesto, ktorému sa korili stredovekí panovníci, korunované hlavy mu nadbiehali výsadami a v opečaťovaných pergamenoch ho označovali ako civitas nostra regalis alebo civitas provincie captalis. Prečo toľko ohľadov a pokory v korunovaných hlavách?

■ ÚCHVATNÁ PANORÁMA

Pokiaľ ešte mesto neobiehala diaľnica, prichádzajúci pocestní sa neraz zastavili na príjazdovej hradskej nad Levočou a užasnuto chválili jej geniálnych zakladateľov a talentovaných nasledovníkov. Sotva by sme u nás našli malebnejšiu panorámu.

Na tomto mieste sa v prvej polovici 13. storočia usadili popri pôvodnom slovanskom obyvateľstve nemeckí kolonisti, ktorým kráľovské výsady pomohli premeniť pôvodnú osadu na jedno z najvýznamnejších miest v Uhorsku. Na jej význam poukazuje veľkorysá urbanizácia, ktorá sa podnes zachovala vrátane veľkej časti hradobného systému. Ďalej obrovské námestie s renesančnou radnicou uprostred, tri veľké kostoly – z nich dva gotické, výstavné meštianske domy palácového typu. Mnohé z nich si zachovali pôvodné gotické a renesančné slohotvorné prvky aj s nástennými maľbami. Už na pohľad mesto bohaté!

■ ŽIVÉ DEDIČSTVO

Na kongrese modernej svetovej architektúry v roku 1933 prijali delegáti Aténsku chartu. V šesťdesiatom piatom článku tohto dokumentu sa hovorí: „Život mesta je ustavičným dianím, prejavujúcim sa v priebehu storočí v konkrétnych dielach – pôdorysoch alebo konštrukciách, ktoré mu prepožičiavajú jeho osobitný charakter a postupne sa stávajú aj vyjadrením jeho duše. Sú to cenní svedkovia minulosti, na ktorých sa aj naďalej hľadí s úctou, raz pre ich historickú cenu, inokedy preto, lebo v niektorých je tvorivá hodnota stelesňujúca ľudského génia na jeho najvyššom stupni. Patria k dedičstvu ľudstva a tí, ktorí ich vlastnia alebo opatrujú, majú zodpovednosť a povinnosť urobiť všetko, čo je v ich silách, aby mohli ďalším storočiam toto ušľachtilé dedičstvo odovzdať nepoškodené.“ Málokde u nás možno nájsť takú citlivú aplikáciu týchto slov do každodennej praxe ako práve v Levoči. Keď v sa júni 1950 rozhodovalo o zriadení prvých ôsmich pamiatkových rezervácií na Slovensku, Levoču k nim zaradili vzhľadom na bohatstvo historicko-umeleckých a architektonických kultúrnych pamiatok takmer automaticky. Keď do svetového kultúrneho dedičstva UNESCO zapísali koncom roka 1993 v kolumbijskej Cartagene Spišský hrad a okolie, kompetentní sa s tým neuspokojili, ale videli v tom príležitosť upozorniť aj na ďalšie spišské poklady. Navrhli rozšíriť tento zápis aj o Levoču a dielo Majstra Pavla. Stalo sa tak 18. júna 2009 na tridsiatom treťom zasadnutí výboru svetového dedičstva v španielskej Seville.

■ SPIŠSKÝ KLENOT

Levoča predstavuje jeden z najstarších, najucelenejších a najhodnotnejších pamiatkových súborov na Slovensku a vedno so Spišským hradom, Spišskou Kapitulou, s unikátnym prírodným prostredím a pútnickým fenoménom vytvára jedinečnú, historicky neporušenú oblasť stredovekého osídlenia Spiša, aká nemá vo svojom rozsahu, rozmanitosti a rozsahu zachovania obdobu. V strednej Európe by sme len ťažko našli ďalšie mesto, kde sa povedzme stredoveké opevnenie zachovalo v takom rozsahu. Levoču kedysi obklopovali hradby v dĺžke dva a pol kilometra. Dodnes z tohto obranného systému môžeme vidieť dve tretiny. Vnútorná hradba má šírku muriva dva metre, pred ňou sa nachádza zwinger – priestor široký štyri a pol až šesť metrov ukončený nižším parkánovým múrom so strieľňami. Hradby obopínala priekopa široká až pätnásť metrov a hlboká štyri metre s vymurovanými stenami, aby sa nezosúvala zemina. Podľa potreby sa napĺňala vodou... Takých období, keď bola plná vody a šestnásť bášt bránili príslušníci jednotlivých cechov, pri bránach a na hradbách stáli lukostrelci, kopijníci i prostí obyvatelia vyzbrojení sekerami alebo cepmi – kto mal čo poruke – bolo v dejinách mesta dosť. Len s Kežmarkom o právo skladu viedla Levoča vojnu sto rokov, kým v roku 1544 nenariadil panovník susedom spod Tatier perpetuum silentium – večné mlčanie, lebo keď rinčia zbrane, mlčia múzy. A o tých sme chceli v súvislosti s Levočou hovoriť najviac.

■ GENIÁLNY REZBÁR

Majster rezbár Paul Schniczer prišiel do Levoče začiatkom 16. storočia a už okolo roku 1510 mu patril dom na námestí. Odborníci dodnes vedú spor, či bol žiakom Wita Stwosza v Krakove alebo sa vyučil v porýnskej oblasti. Jeho rezbárske dielo patrí medzi európske umelecké klenoty. Bol však aj levočský mešťan. Podľa archívnych dokladov sa zaoberal i predajom vína a pred rokom 1528 sa stal aj členom mestskej rady. Bol ženatý, mal dve dcéry a syna. Zomrel okolo roku 1540. V levočskej Bazilike svätého Jakuba, ale aj v Spišskej Sobote, Slovenskej Vsi, Strážkach, Banskej Bystrici-Sásovej, Okoličnom, Bardejove, Prešove – on a jeho dielňa zanechali rozsahom i významom neprekonateľné dielo: oltár Panny Márie a svätého Jakuba, v radnici počas rekatolizácie zamurovanú nádhernú kompozíciu Narodenia, oltár svätého Jána, bočný oltár svätej Anny. Jeho Posledná večera stále uvádza do vytrženia tisícky návštevníkov. Trojloďový farský kostol svätého Jakuba, apoštola a ochrancu pútnikov, je dvojnásobnou národnou kultúrnou pamiatkou pre svoju architektúru a rezbárske dielo Majstra Pavla, reprezentované najmä hlavným oltárom s vynikajúcou rezbou plastík. Patrí k najvýznamnejším stavbám spišskej gotiky. Začali ho stavať okolo roku 1300, postupne vyrástli kaplnka svätého Juraja, kráľovské oratórium a knižnica. V interiéri veľkolepého chrámu sa nachádza jedenásť neskorogotických a renesančných krídlových oltárov z 15. a 16. storočia. Hlavný oltár – nesmrteľné dielo Majstra Pavla, je svojou výškou 18,62 metra najvyšším gotickým oltárom na svete. Keď niektoré plastiky z neho vystavovali na Svetovej výstave v kanadskom Montreale, poniektorí Američania za ne ponúkali po dvadsať miliónov dolárov...

Skúste si predstaviť, ako v neveľkej rezbárskej dielni, ktorú dnes obrazotvornosťou obdareným návštevníkom supluje majstrovo múzeum v dome na levočskom námestí, mohlo vzniknúť takéto fantastické dielo, ktoré nám závidí svet.

Mal som v tomto roku možnosť sledovať výtvarníka a rytca poštových známok Františka Horniaka, ako na poctu Majstrovi Pavlovi a jeho dielu „vyrezával“ do oceľových platničiek podobu slovenskej poštovej známky k päťstému výročiu dokončenia oltára. Bol to mimoriadny zážitok. Rovnako aj jej inaugurácia priamo na miestach, ktoré má v skvelej známkarskej transpozícii ukázať svetu pri takom významnom jubileu.

■ KAMENNÝ KAPITÁL

Námestie alebo rínok je so 4,4 hektára najväčším námestím pravidelného tvaru u nás. Aj to dokazuje význam mesta, v ktorom pulzoval čulý obchodný život. Obklopuje ho šesťdesiatpäť meštianskych alebo patricijských domov, ktoré vytvárajú jedinečnú, kompaktnú architektúru mestskej pamiatkovej rezervácie. Uprostred sú najcennejšie objekty niekdajšieho stredovekého mesta – radnica so zvonicou a Bazilika svätého Jakuba – ako symbol cirkevnej moci, tiež Waghaus – centrum hospodárskeho diania. V meste je ďalších vyše dvesto historicky cenných objektov. V prvej polovici 19. storočia postavili voľne stojaci klasicistický evanjelický kostol a na severnej časti námestia oproti nemu nový Župný dom. Mestská radnica bola pôvodne gotická, ale zničil ju veľký požiar v roku 1550. Zachoval sa len vstupný portál. Aj ďalšiu ešte nedokončenú stavbu radnice zničil požiar o jedenásť rokov neskôr. Novšia ľahla popolom v roku 1599, a tak až kronikár Hain, ktorého dom – neskôr lýceum, je tiež na námestí, mohol do kroniky zapísať, že radnicu dokončili v roku 1615...

V roku 1958 odkryli na južnej fasáde radnice pozoruhodné fresky občianskych cností – Striedmosti, Opatrnosti, Udatnosti, Trpezlivosti a Spravodlivosti. Pod nimi je výstižný nápis: Pace reflorescunt oppida, Marte cadunt – V mieri mestá prekvitajú, vo vojne upadajú! Okolo námestia stáli domy privilegovaných obyvateľov a bohatých levočských mešťanov. Remeselníci obývali vedľajšie uličky. V mnohých sú dodnes zachované nádherné arkádové a pavlačové nádvoria. Aj dnešné prestavby na reštauračné a hotelové zariadenia, obchodné a administratívne priestory skrášľujú a kultivujú tento architektonický klenot. Krupekov dom so sv. Sebastiánom na fasáde, Mariášiho dom s nádherným portálom z roku 1683 a pozoruhodným arkádovým dvorom, dom chýrnej lekárskej rodiny Spillenbergovcov, Okoličani-Zsedéniho dom či patricijský Thurzov dom, ktorý dokumentuje hospodársku prosperitu banícko-mediarskeho impéria tejto známej rodiny, ale dokumentuje aj všeličo iné, lebo je od roku 1968 sídlom oblastného štátneho archívu a len cirkevných matrík z celého Spiša je tu uschovaných tisícdvesto, vyše dvetisíc je stredovekých listín a obrovský je aj fundus päťdesiattisíc kníh...

■ SLÁVNA PENTAPOLITANA

Levoča spolu s mestami Prešov, Košice, Bardejov a Sabinov vytvorila na ochranu svojich práv v 15. storočí Pentapolitanu – spolok piatich hornouhorských miest. Mal vážnosť i moc. Nejeden kráľ bol nútený rešpektovať ho, ba aj požičiavať si od neho.

Levoča patrí medzi najnavštevovanejšie mestá Slovenska a každoročne sem príde množstvo ľudí z domova i zo zahraničia. Po úprave severného parku na Námestí Majstra Pavla chcú ho ešte viac skrášliť a usilujú sa získať finančné prostriedky i na ďalšiu rekonštrukciu budov, celkovú obnovu historického jadra aj na ďalší rozvoj mesta, ako to na inaugurácii známky zaznelo od jeho predstaviteľov: „Veríme, že získame prostriedky z fondov Európskej únie. Technické a personálne predpoklady na to máme, takže je len na nás, ako túto šancu využijeme,“ uzatváral súčasný levočský primátor.

FEJTÓN

Na časy penzie ostali Juskovi len najvernejší priatelia. Ich počet sa ustálil tak, že mu na ich zrátanie stačili prsty jednej ruky. Preto bol rád, že medzi nich patrili aj Fero a Ďuro. Keď sa urodilo húb, paradajok či papriky, stretávali sa častejšie, aby ich polovičky mali čo sušiť, pražiť či pripravovať do leča, zatiaľ čo si oni v záhradke pri stolíku v tieni stromu otvorili fľašu bieleho či červeného moku a spomínali na staré zašlé časy aj na to, čo sa práve hovorí v meste, v chotári či v našej mladej republike, kde každý každého pozná.

Zbohom večným časom

A rovnako sa stretávali i na meniny a narodeniny obyčajne u oslávenca. Keď to Jusko prerátal, vyšlo mu, že v priebehu roka sa vďaka týmto okolnostiam stretávajú najmenej šesťkrát. Vzájomné kamarátstvo ich aj mnohému priučilo: jednou z určujúcich zásad bolo, že sa k priateľovi priviezli a odviezli taxíkom. A ak nevyužili taxislužbu, vybrali sa domov či z domu pešo, aby náhodou nikoho ani nepomklo, že si má po fľaške vína sadnúť za volant. Ďalším nepísaným pravidlom bolo doniesť čosi pre nežnejšiu polovičku priateľa: kytičku či bonboniéru. Jusko od začiatku chcel presadiť ešte tretiu a poslednú zásadu, ale to sa mu celkom nepodarilo. Chcel, aby sa v rozhovoroch nespomínala súčasná politická situácia. Ešte mal v živej pamäti, ako sa vinou politiky rozkmotrili rodiny, ako si jej členovia nevedeli prísť na meno a odvtedy mnohí otcovia či matky so synmi alebo s dcérami nehovoria. Pozná prípady, keď dodnes neprekonali túto traumu.

„Oveľa viac ma zaujíma, čo robí tvoja manželka, ako sa má študujúci syn či dcéra v Anglicku než to, čo povedal ten alebo onen v parlamente. Napokon to aj tak často spoločne spláchnu v parlamentnej kantíne s úsmevom na tvári v duchu hesla: Dnes ja, zajtra ty – každý chvíľku ťahá pílku, nie?“ pripomínal Jusko a Fero s Ďurom mu pritakávali a rozhovorili sa o deťoch, manželkách, záhradkách i psoch. Len niekedy otvorili aj Pandorinu skrinku politiky. Doteraz sa ju Juskovi podarilo vždy zavrieť, ale ostatne to už bolo nad jeho sily. Ďuro Ferovi vyčítal, že stále drukuje jednej strane. Tomu sa videlo, a aj to patrične zvýšeným hlasom povedal, že aj keby mali pravdu tí druhí, aj tak vo voľbách nedostanú jeho hlas, lebo im už neverí. Nato Ďuro tiež zvýšil hlas poukázaním na to, že vždy vedel, že Fero je taký, ale to, že ho nepresvedčia ani argumenty, si nemyslel. Fero mu to vrátil. A tak to išlo dokola, Jusko už ani neprilieval do ohňa vína, takže keď sa rozlúčili, v druhej načatej fľaši ostalo viac ako polovica obsahu.

Ďalšieho dňa sa obaja telefonicky ohlásili Juskovi. Kým Ďuro ešte stále nadával, argumentoval a domáhal sa uznania si svojej pravdy aj u Juska, Fero sa len ospravedlnil za včerajšiu roztržku s tým, že on sa už s Ďurom nechce stretávať. Že ak Jusko bude o to stáť, príde rád ako doteraz. Ale už bez Ďura. Jusko pochopil, že tentoraz nič nezmôže, že vypustený džin z Pandorinej skrinky otrávil ich priateľstvo. Keby tí dvaja mali viac pod čapicou, ešte by sa dalo očakávať, že sa zo všetkého vyspia, ale takto? Veď každý z nich vypil necelé tri deci vína. A k tomu zajedali pagáče, ktoré pripravila jeho manželka, takže sa lúčili skoro celkom triezvi. Ktovie, či sa to časom zmení, uvažoval Jusko. Za celý život sa vám možno podarí nájsť priateľov, ktorých dokážete spočítať na prstoch jednej ruky, uvažoval Jusko a len krútil hlavou, ako Fero s Ďurom si pre hlúpu politiku obrazne odfaklili prst na ruke. Nikdy by si nepomyslel, že ich priateľstvo, ktoré vyzeralo na večné časy, dá zbohom pre takú hlúposť.

Marián ŠIMKULIČ

REPORTÁŽ

GLOSA

Nie, nezmýlil som sa, skutočne chcem hovoriť o kreatívnej ekonomike, hoci mocní z Európskej únie používajú termín kreatívny priemysel. Oni majú na mysli ekonomický prínos kultúry vrátane umenia pre konkrétnu krajinu, ja som s trochou irónie použil svoj termín na ekonomický prínos turistického ruchu. Ten ostatne do kultúry určite patrí. Čo pre našu ekonomiku teda znamená turista? Konkrétne turista v Bratislave? Začnime číslami.

Kreatívna ekonomika

Napríklad v roku 2016 ubytovacie služby Bratislavského kraja využilo viac ako milión návštevníkov, presne 1 386 283, z toho 892 771 zo zahraničia (64,4 percenta). Medziročne ich počet vzrástol o 16,1 percenta, zo strany slovenských občanov o 15,5 percenta a zahraničných o 16,4 percenta. Na celkovej návštevnosti Slovenska sa Bratislavský kraj podieľal 27,6 percenta, zo zahraničia 44 percentami. Hostia mali k dispozícii 241 ubytovacích zariadení cestovného ruchu s približne 22 500 lôžkami. Priemerný počet prenocovaní jedného návštevníka bol 2,2 noci, u zahraničných 1,8 noci a domácich 2,8 noci. V porovnaní s predchádzajúcim rokom sa zvýšil o jednu desatinu. Tržby za ubytovanie dosiahli vyše 101,695 milióna eura a medziročne vzrástli o 24,6 percenta. Zahraniční hostia sa na nich podieľali 71,6 percenta a využívali služby vyšších cenových kategórií. Bratislavský kraj sa na celkových tržbách za ubytovacie služby SR podieľal 27,4 percenta a od zahraničných návštevníkov 42 percentami.

Toľko suché čísla. Návštevník však nepotrebuje len prenocovať. Potrebuje sa najesť a napiť a najmä zabaviť. Tí rozhľadenejší azda sa aj niečo dozvedieť, ale tých veľa nie je. Najmä jedlo, samozrejme nápoje a zábava priťahovali a priťahujú do nášho hlavného mesta takzvaných „party turistov“. Akási chytrá duša na to pomerne rýchlo prišla a začala ponúkať tričká s nápisom „Partyslava“. Nič proti zábave, ale Bratislava bola istý čas cieľovou destináciou britských mládencov pri takzvaných rozlúčkach so slobodou, a to určite nechceme. Hlavným lákadlom bol, samozrejme, na anglické pomery zúfalo lacný alkohol a nemalú úlohu zohrali aj prítulné príslušníčky najstaršieho remesla. Nejaký ekonomický prínos tieto nájazdy možno mali, ale ostatných turistov opité, pokrikujúce a potácajúce sa tlupy mladých synov Albiónu spoľahlivo od ďalšej návštevy odradzovali. Ba dokonca vo vrcholnom období tejto alkoturistiky liezli podobní hostia na nervy aj majiteľom podnikov, lebo boli stálym zdrojom výtržností a škody s tým spojené nestáli za čoraz menšie tržby, keďže mladí muži začali kupovať alkohol v obchodoch. Tadiaľ teda cesta nevedie. Bratislava môže byť aj „Partyslavou“, ale v prvom rade by sa mala sústrediť na solventnú klientelu hľadajúcu na Slovensku to špecifické, čo inde na svete nie je. A bez preháňania, nájde sa toho u nás dosť.

(mab)

Bratislava má pre každého niečo, len kde to niečo treba možno nájsť

Premenlivé mesto na Dunaji

Maroš M. BANČEJ – Foto: autor

Turistický ruch je na jednej strane obľúbená téma najmä komunálnych politikov pred blížiacimi sa voľbami, no nepohrdnú ňou ani médiá, keďže sa do nej zmestí všeličo. Kultúrne aj historické „naj“ Slovenska, obraz našej vlasti v zahraničí, ale aj ekonomické aspekty pohybu masy ľudí z jedného štátu do druhého. Potom záleží už len na zameraní periodika či iného masovokomunikačného média, či sa bude chváliť, alebo kritizovať, či sa čitateľovi alebo divákovi ponúknu žánrové obrázky prírodných a historických krás, alebo takmer hororové príbehy o mizerných službách a schátraných prostrediach. No turistom ako keby to bolo jedno. Prichádzajú na Slovensko a každým rokom je ich viac. Cíti to aj naše hlavné mesto Bratislava.

Bolo to azda pred rokom, keď som v istom denníku zachytil článok, v ktorom sa ozvali „nárekyˮ nad masou turistov, ktorí doslova okupujú našu krásavicu na Dunaji. Išlo o bratislavského rodáka úspešného v umeleckej branži a hneď sa ozvalo niekoľko hlasov, ktoré nepochopili ľahkú autorovu iróniu a išli mu dokazovať prínos z turistického ruchu nielen pre Bratislavu. Podobné žabomyšie mediálne prestrelky sa občas udejú, no pre našinca je smerodajná vlastná skúsenosť.

■ OD STANICE K DUNAJU

V Bratislave sa považujem za domáceho, a tak keď príde návšteva, voľky-nevoľky sa stávam sprievodcom a občas aj hotelierom, ktorý má za úlohu predstaviť Bratislavu čo najkomplexnejšie. Toto leto som mal zatiaľ tú česť sprevádzať rodinu z východného Slovenska, českú spisovateľskú manželskú dvojicu a poľsko-anglické duo štyridsiatnikov, takisto z umeleckej branže. V dvoch prípadoch sa miestom nášho prvého bratislavského stretnutia stala bratislavská Hlavná stanica. Priznám sa, že už som imúnny voči neustálym nárekom a rozhorčeniu nad jej stavom. Keď som pred vyše desiatimi rokmi videl vizualizáciu, ako bude vyzerať železničná „vstupná bránaˮ do nášho hlavného mesta, bol som aj napriek vrodenej skepse milo prekvapený. Veľkorysé nástupište aj námestie pred stanicou, skvostne zrekonštruovaná historická budova stanice a na ňu nadväzujúci rozľahlý hotelový a obchodný komplex, do ktorého vojdete takpovediac priamo z električky. Tá mala mať, samozrejme, od Ministerstva financií podzemnú trasu, aby tradične nebrzdila premávku na štvorprúdovej tepne Šancovej ulice. Odvtedy prešlo už riadnych pár rokov – a nič. Raz to viazne na pozemkoch, druhýkrát sa ošíva Magistrát hlavného mesta nad finančnou spoluúčasťou a zlé jazyky tvrdia, že vedenia strán naprieč politickým spektrom sa nevedia dohodnúť, komu a koľko pribudne do straníckej aj súkromnej kešene. Moja čerstvá skúsenosť s Hlavnou stanicou je takmer pozitívna. Pred stanicou je pomerne čisto a aj bezdomovcov a iných živlov výrazne ubudlo úmerne s pribúdajúcimi policajnými hliadkami. To, že sú v preplnenom vestibule nekonečné rady pred okienkami s lístkami, čo slabší jedinci sa idú pozabíjať po strmých schodoch s kuframi a o WC či čakárňach cudne pomlčím, je faktom takým dlhotrvajúcim ako doničené nástupištia na autobusy a trolejbusy pred stanicou. Tie pamätajú ešte vedúcu úlohu strany, takže sa niet čomu čudovať. Samozrejme, prvá cesta zo stanice viedla k nášmu krásnemu, občas modrému Dunaju, a tak prišla vhod električka č. 1.

■ TURISTI A CELEBRITY

Spomínaná električka má jeden nezanedbateľný prím. Po rokoch rokúcich spája obidva brehy Dunaja, keďže má konečnú v Petržalke. Síce nie podľa pôvodného veľkorysého zámyslu, ale predsa. Keď chcete návšteve ukázať nábrežie našej veľrieky, je to ideálna voľba. Ostatne, nábrežie pri obchodnom centre Eurovea je fajnové. Na svoje si prídu fanatické návštevníčky vychytených butikov aj ctitelia štýlových podnikov. Do peňaženky síce musia začrieť hlbšie, ale zato kde by pri jednom posedení s kávou a malým pivom mohli uvidieť seriálové herecké hviezdy, akými sú Maštalír a Miezga, speváka Janka Lehotského, moderátorku Adelu, už nie Banášovú, a niekoľko pomerne vrcholových politikov. Nám sa to podarilo, keď som sprevádzal svoju východoslovenskú návštevu. Navyše tam hostia stretli aj richtára z nemenovanej obce v ich susedstve, takže spokojnosť bola mimoriadna. Ani takmer päť eur za kávu dobrý pocit neoslabilo. Keď už sme pri cenách, turisti, a to nielen tí „mojiˮ, považujú Bratislavu za pomerne lacné mesto. Najmä zahraniční, čo sa, žiaľ, prejavuje na, chvalabohu, už zriedkavejších nájazdoch anglických konzumentov alkoholu. Od nápojov je blízko k jedlám. V Bratislave máte aj v tomto smere bohatý výber, miestny znalec sa však vyplatí. Nie je problém nechať za krémovú cesnakovú polievku v bosniaku aj deväť eur, pokiaľ sa rozhodnete jesť v samom centre, napríklad na Hviezdoslavovom námestí. Ale o štvrťhodinku pohodlnej chôdze ďalej, na Obchodnej ulici, dostanete v jednej z posledných funkčných viech za tú istú sumu kompletné menu aj s nápojom a so zákuskom. Pritom prostredie je čisté, personál ochotný a kuchyňa domáckeho charakteru. Návštevám sa ďalej páčilo, že Bratislava je „kompaktné mestoˮ. Neberiem im to, veď historické centrum sa dá obísť za pol hodiny. Ináč by možno rozprávali, keby denne merali cestu z Vrakune, Dlhých dielov či konca Dúbravky, a to vo všelijakých kombináciách.

V rámci Kultúrneho leta sú na Hviezdoslavovom námestí výstavy pod holým nebom.

■ MIESTA A MIESTEČKÁ

Čo teda na návštevníkov Bratislavy spoľahlivo zaberá? Staré Mesto. Je kompaktné a pomerne slušne obnovené. Šokom je však Kapitulská ulica, kde ruiny palácov opierajúce sa o síce opravené, ale už zasa schátrané a uzavreté (!) hradby núkajú kulisu do slušného hororu. A to sa do tých miest spoľahlivo dostanete po návšteve Dómu svätého Martina, ktorý jednoducho nesmiete vynechať, keďže ide o špičkovú gotiku. Do kolónky „povinnéˮ okrem spomínaného Dunajského nábrežia patrí tiež Bratislavský hrad s pomerne nedávno otvorenou záhradou a jazdeckou sochou Svätopluka, ktorá sa turistom, na rozdiel od vkusu niektorých našich politikov, páči. Odporúčaný je tiež Modrý kostolík a ja vždy pridám aj hrad Devín. Nie je síce priamo „bratislavskýˮ, ale vo svojej terajšej podobe spoľahlivo nadchol Slovákov i zahraničných hostí. Centrum s množstvom kaviarní, reštaurácií a suvenírových obchodíkov od Nového Mosta po Michalskú vežu je fajn, aj so slávnymi sochami – gýčikmi – Čumila, Schöne Náciho a napoleonského vojaka, pred ktorými sa neustále fotia húfy turistov. Akurát najmä Západoeurópania krútia hlavou nad množstvom grafiti čarbaníc, ktoré inde už dávno vyšli z módy. Samozrejme, je toho viac. Pre fajnšmekrov napríklad kaviareň UFO s fantastickým výhľadom aj cenami. Ja napríklad zvyknem vziať návštevu aj na Slavín, ktorý svojou monumentalitou takmer vždy vyrazí dych, a odtiaľ pomedzi nové supervily slovenských boháčov sa dá dostať do Horského parku, tiež malebne schátraného, ale s peknou reštauráciou Horáreň, blízkou legendárnou krčmou Funus a neďalekou kópiou Lurdskej jaskyne so sochou Panny Márie, čo je môjmu srdcu azda najbližšie miesto. V každom prípade sú tieto turistami menej navštevované lokality tak trochu balzamom na oči aj uši. Samotné centrum je totiž jedno veľké rôznofarebné a rôznojazyčné mravenisko, ktoré po dvojhodinovom pobyte začína trochu unavovať aj skúsenejšieho cestovateľa.

■ TÚŽBY A REALITA

Bratislava je menlivá ako motýlie krídla. Iná je v slnečnom letnom predpoludní, iná, keď sa v jesení rozprší a má aj svoju nočnú podobu. Nočný život vie byť v centre našej metropoly skutočne intenzívny a trvá aj do tretej hodiny, ako mi povedali moji hostia z Čiech, ktorí sa ubytovali v hotelíku v centre. Samozrejme, že Bratislava má aj svoje šmuhy sadzí na kráse. Hlavnú stanicu a najmä Kapitulskú ulicu sme už spomínali. Otrasný zážitok, podľa mňa ešte horší ako „železničná bránaˮ do Bratislavy, núka „vodná bránaˮ, teda Osobné prístavisko. Ja byť turistom prichádzajúcim po Dunaji tak si rozmyslím, či vôbec vystúpim na breh. Pomerne veľké nádeje vkladajú našinci do momentálne budovanej autobusovej stanice. Ak to vyjde podľa vizualizácií aj s tou lanovkou z petržalského brehu, konkrétne od Auparku, tak autobusoví návštevníci metropoly budú spokojní. Čo je však vo hviezdach, to je využitie najväčšieho pokladu nášho hlavného mesta, a tým sú takzvané vnútorné lesy. O tristnom stave Horského parku sme už hovorili. Železná studnička je na tom podobne. Akurát tak domáci tam môžu vyraziť s deťmi či so psom (podľa preferencií) alebo s priateľmi na grilovačku či len tak na bicykli. Turistov by som tam veľmi nevodil. To skôr na Kolibu, kde predsa len sú aké-také atrakcie v podobe bobovej či lanovej dráhy a podmienečne funkčné bufety. Tieto miesta sú devízou, ktorou zatiaľ bezostyšne mrháme, a ja len dúfam, že neskončia ako vinohrady nad Bratislavou, ktoré zhltli developeri a zastavali ich mohutnými zboh atlickými vilami. Bratislava vo všeobecnosti prišla v ostatnom čase o množstvo stromov a zelene, a tak je v letných horúčavách rozpálená ako kováčska vyhňa. Trochu zelene a oddychu nájdete aj so svojou návštevou v Medickej záhrade a na neďalekom Ondrejskom cintoríne, čo sú tiež miesta blízke mojej duši, ale na Námestie mieru, bývalý „Gotwalďák�m a ešte predtým „Firšnál“, ju neberte. Niežeby ich mohol iritovať Úrad vlády v bývalom Arcibiskupskom paláci. Ten je celkom pekný, prinajmenšom ako za čias Giacoma Casanovu, ktorý ho spomína vo svojich pamätiach. Ale schátraná nefunkčná fontána, rozbité okolie a životu nebezpečná dlažba nerobí Bratislave dobré meno. Toľko teda krátka reportáž o Bratislave ako o turistickej destinácii. Mnohé by mohlo byť lepšie, no mnohé sa zlepšilo, o čom svedčí aj každoročný nárast počtu turistov. Čas však nezastavíme a to, čo bolo včera vyhovujúce, zajtra už bude zastarané. To platí aj pre podmienky a lákadlá, ktorých spoločným menovateľom by mal byť spokojný návštevník.

Dráma spred dvoch storočí patrí k výnimočným dielam

Tosca je stále operný magnet

Anna SLÁVIKOVÁ – Foto: SND

Operné dielo talianskeho majstra Giacoma Pucciniho Tosca slávilo úspechy už na všetkých javiskách sveta, hoci ho spočiatku hudobní kritici ani Pucciniho hudobní rovesníci veľmi neuznávali. V bratislavskom SND odznela opera Tosca hneď prvú sezónu, ako divadlo vzniklo, a od roku 1920 s výnimkou šiestich sezón bola stálou súčasťou repertoára. Samozrejme, v obmenách upravovateľov, zbormajstrov, dirigentov a účinkujúcich.

V postave sebavedomej, milujúcej a hrdinskej Florie Toscy sa v minulosti predstavili také operné divy ako Mária Kišoňová-Hubová, Elena Kittnárová či Magdaléna Blahušiaková. Maliara Cavaradossiho mali možnosť vidieť diváci v podaní Janka Blaha, Františka Livoru, Petra Dvorského, Sergeja Larina, šéfa rímskej polície stvárnil Juraj Hrubant.

Alexander KRASNOV a Jolana FOGAŠOVÁ v hlavných úlohách svetoznámej opery

■ **KLASICKÉ POŇATIE**

O to ťažšiu úlohu mal teraz režisér Martin Bendik, ktorý svoje skúsenosti s týmto dielom má z banskobystrickej Štátnej opery. Predsa však, na výkon majstra Petra Dvorského spred dvadsiatich dvoch rokov sa zabudnúť len tak nedá. Čas pokročil, vnímanie klasických operných diel sa modernizuje, možnože návštevníci vážnej hudby očakávajú aj v tomto prípade výrazný posun do súčasnosti. Našťastie, Martin Bendik sa pridŕža klasického overeného vnímania tradičného diela. Na scéne Juraja Fábryho, kde na javisku dominujú panely pomaľované dobovými obrazmi, aké sú v historických chrámoch v Ríme, dokumentuje priestory, kde sa väčšia čas deja odohráva. Na vyšetrujúcu miestnosť postačil stôl so stoličkami, prepadlisková jama znázorňuje väzenie, do ktorého sa Cavaradossi dostal.

Každá sezóna prináša novinky, speváci sa menia a v novom hudobnom naštudovaní Rastislavom Štúrom, ktorý sa pri dirigentskom pulte strieda s Martinom Leginusom, sa v úlohe opernej speváčky Florie Toscy teraz predstaví sopranistka Jolana Fogašová alebo nemecká diva s tuniskými koreňmi Maida Hundelingová, ktorú si priaznivci vážnej hudby pamätajú z predstavení v SND, ako je Adriana na Naxe, v postave Turandot, Kňažnej z Rusalky, no najmä ako Leonoru v Beethovenovom Fideliovi. Po svojom bratovi Petrovi si teraz postavu maliara Maria Cavaradossiho zaspieva mladší zo súrodencov Miroslav Dvorský, ktorého alternuje maďarský operný tenorista Boldizsár László. Úlohu obávaného šéfa rímskej polície Scarpia zveril režisér Bendik Jánovi Ďurčovi, Sergejovi Tolstovovi, ktorý už viac ako dvadsať sezón pôsobí v Opere SND, i hosťovi z Ruska barytonistovi Alexandrovi Krasnovovi.

■ **ŽIARLIVOSŤ**

Dramatický príbeh o nespravodlivom odsúdení maliara Maria Cavaradossiho, ktorý ukrýva v kostole, kde práve maľuje veľký obraz svätej Márie Magdalény, svojho priateľa Angelottiho, dojíma umeleckú verejnosť už vyše dvesto rokov. Veď ktorý Talian by nepomohol priateľovi v núdzi, zvlášť ak sa mu vyžaluje, že ho obvinili z účasti na oslobodeneckom hnutí rodnej vlasti. Dej sa totiž odohráva v Ríme počas napoleonských vojen v roku 1800. Cavaradossi poskytne bojovníkovi za slobodu Cesarovi Angelottimu oblečenie svojej sestry a dopomôže mu k úteku, veď aj on verí vo víťazstvo slobody talianskeho ľudu. K zatknutiu Cavaradossiho prispeje nepriamo aj jeho milá – Floria Tosca. Žiarli na neho a upodozrieva ho, že na obraze svätej Márie je tvár istej ženy, ktorá sa chodí do kostola modliť. Keď utekajúci Angelotti, preoblečený do ženských šiat, stratí v kostole vejár, vzbudí to v Tosce pochybnosti o Cavaradossiho vernosti. Táto skutočnosť hrá do karát policajnému šéfovi Scarpiovi, ktorý má o Toscu už dlhší čas záujem. Dá Cavaradossiho uväzniť, no nedarí sa mu vynútiť od neho priznanie, že pomáhal Angelottimu pri úteku. Tosca, ktorú Scarpio núti, aby mu bola po vôli, neznesie bolestné výkriky pri mučení milovaného Maria. Prisľúbi Scarpiovi, že ak pustí väzňa na slobodu, podvolí sa mu. Poprava Cavaradossiho má byť iba fingovaná. Keď Tosca zistí, že ju Scarpio podviedol, nielenže odmieta byť mu po vôli, ale prebodne ho dýkou, ktorú nájde na stole s ovocím. Sama nad sebou vyriekne krutý ortieľ.

■ **PRE SLOVENSKÉHO DIVÁKA**

Tisíckrát stvárnená dráma zaľúbenej Toscy, hrdinsky si brániacej svoju česť a usilujúcej sa zachrániť život svojho milého, no najmä prekrásna hudba Giacoma Pucciniho sú zárukou vysokej návštevnosti predstavení. Tieto umelecké hodnoty sú podporené aj znamenitými výkonmi protagonistov, ku ktorým patrí okrem doteraz spomenutých aj František Ďuriač alebo Filip Tůma v úlohe Angelottiho, Martin Malachovský či Juraj Peter ako kostolník, Ján Babjak striedajúci sa s Ivanom Ožvátom v úlohe policajného agenta Spoletta. Táto dráma spred dvoch storočí stále patrí k tým najobľúbenejším dielam svetovej hudobnej literatúry. Pri Tosciných či Cavaradossiho záverečných áriách nezostane vari ani jedno oko suché. V psychologickom zápase Toscy, namýšľajúcej si, že jej vplyv na zaľúbeného Scarpia jej umožní dosiahnuť oslobodenie milého, sa uplatňuje princíp kontrastu (veristickej estetiky), keď sa v jednej scéne odohráva dvorenie zaľúbeného Scarpia a jeho výbuch vášní, no zároveň v tom istom čase na jeho príkaz stavajú šibenicu pre Cavaradossiho. Ba ani Scarpiovo podceňovanie Toscy v tom, že nepredpokladá takú silu od nežnej ženy, ktorá napokon dokáže zabíjať, je priveľmi silné, aby nechala divácku verejnosť chladnou. Po tomto námete a fascinujúcej hudbe siahajú stále noví inscenátori.

Nová verzia, ktorú naša prvá scéna na konci tohtoročnej sezóny ponúka, je sympatická najmä v tom, že nasilu nepretláča novátorské pohľady v presúvaní deja kamsi na diskotéku či na štadión, pre zosúčasnenie postačia kostýmy modernej doby od návrhárky Ľudmily Várossovej. Tak ako aj v minulosti vynikajúce dielo talianskeho majstra svetového formátu Pucciniho priťahovalo divákov a poslucháčov, je predpoklad, že ani táto nová inscenácia v popularite nepoľaví a hľadisko novej budovy pri Dunaji bude zaplnené nielen rakúskymi návštevníkmi, ale najmä milovníkmi hodnotnej vážnej hudby z radov slovenskej verejnosti.

Czesław Miłosz: Údolie Issy, Vydavateľstvo SSS, Bratislava 2018

Romantika ruka v ruke s realitou

KNIHA TÝŽDŇA

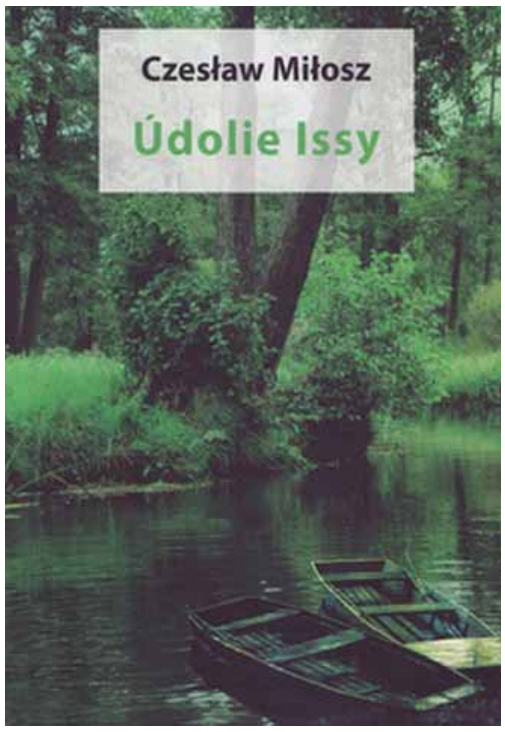

Knihy od nositeľov Nobelovej ceny za literatúru právom vzbudzujú očakávanie. Czesław Miłosz, pôvodom Poliak narodený v Litve roku 1911, požiadal v päťdesiatych rokoch o azyl vo Francúzsku a od šesťdesiatych rokov žil a tvoril v USA, kde sa stal profesorom poľskej literatúry na Kalifornskej univerzite v Berkeley. Nobelovu cenu za literatúru získal v roku 1980. Román Údolie Issy patrí medzi diela, v ktorých je autor prítomný najmä ako rozprávač, a to rozprávač veľmi zručný.

Miłosz na texte pracoval v polovici päťdesiatych rokov vo Francúzsku, krátko predtým, ako sa presťahoval do USA. Vznik prózy bol podnietený snahou oslobodiť sa od vplyvu ideologizujúceho písania, ktorému bol Miłosz ako emigrant vyjadrujúci svoj zásadný postoj voči reálnemu socializmu vystavený. Zaujímavým je zdvojenie pohľadu na rovnaké udalosti, ktoré čitateľovi raz sprostredkúva naivný detský pohľad, inokedy zrelý názor dospelého muža. Fiktívna autobiografia prerastá na román o sile mýtu, spomienky a čare vôd šumiacich pamäťou predstavivosti opravdivého Tvorcu. Dej má reálne geografické pozadie – Issa je dnešná rieka Nevéžis, usadlosť Tomášových starých rodičov sa nachádza v malebnom kraji strednej Litvy začiatkom dvadsiatych rokov 20. storočia. Detský hrdina tu vyrastá v rodine poľského šľachtica, v priestore obývanom Poliakmi, Litovcami, Rusmi a Židmi. Vnímavého chlapca, ktorého životné názory utvárajú láskavý dedko a svojrázna babička, fascinujú nezvyčajné osudy ľudí z najbližšieho okolia. Miłosz vie, v čom je sila rozprávania. Dokáže napríklad scénu kúpania sa farskej gazdinej v rieke podať stroho opisne, aby vzápätí hovoril o mýtických lesných bytostiach tajomnými mnohoznačnými slovami. Keď si čitateľ zvykne na realitu prelínajúcu sa so zvláštnym romantickým štýlom, neprekážajú mu ani pasáže reagujúce na politické dianie v tých časoch. V každom prípade strávi niekoľko príjemných chvíľ s knihou.

(mab)

NEKROLÓG

Miloval hory. Najmä tie najvyššie. Magická sila horstiev i vysokých štítov Ivana FIALU fascinovala a priťahovala už od detstva. Chlapec z Bratislavy obdivoval cestovateľov, splavovateľov riek a oceánov, no najviac dobyvateľov hôr. Veľa o nich čítal, doslova hltal ich zážitky z literatúry faktu. Časom pribudli cestopisné a dokumentárne filmy s touto tematikou. Postupne jeho záľuby prerástli na horolezeckú vášeň. Terénne výstupy začínal v okolí Bratislavy.

Férový chlap, ktorý zdolával štíty

Na brale Pajštún, na skalách v Plaveckom Podhradí, v Sološnici i na brale Devínskeho hradu. Neskôr s chlapcami zo Slovenskej horolezeckej organizácie JAMES zliezal vrcholy Tatier. Bol nielen zvedavý, ale aj nesmierne húževnatý a disciplinovaný, takže mnohé z jeho túžob sa časom začali napĺňať. Nadchýnalo ho najmä expedičné – dobyvačné horolezectvo. Prvou veľkou expedíciou bol výstup do pohoria Hindúkuš v roku 1968. Expedícia bola úspešná, vystúpili na 7 500 metrov vysoký Istor-o-Nal a na dovtedy nezdolaný a nepomenovaný končiar vo výške 6 700 metrov nad morom, ktorý na počesť nášho hlavného mesta pomenovali Bratislava-Zom. V roku 1971 zdolal so skupinou slovenských horolezcov prvú osemtisícovku pre vtedajšie Česko-Slovensko. Vystúpili na himalájsky Nanga Parbat. Svoje úspechy dokázal zopakovať aj pri ďalších štyroch výstupoch do Himalájí do oblasti Mount Everestu vo výške 8 848 metrov. Aj keď sa prirodzene tešil z dosiahnutých víťazstiev, po celý zvyšok života sa nedokázal zmieriť s tým, že počas expedície, ktorej bol vedúcim, zahynul pri zostupe jeho priateľ a spolulezec Jozef Psotka. Pri výstupe na najvyšší vrch Ameriky Aconcaguu hoci unavený a vyčerpaný zachránil spolu s dvoma kolegami mexického horolezca. Ten svojich záchrancov po roku vyhľadal a navrhol ich na čestný diplom medzinárodného výboru Fair Play pri UNESCO.

Zaslúžilý majster športu a tréner Ing. Ivan Fiala, ktorý uskutočnil počas svojej horolezeckej kariéry vyše štyridsať výstupov. Zomrel vo veku sedemdesiatšesť rokov.

(as)

HUMORESKA

Návod na prežitie je opatrný optimizmus

Človek to má dnes v našich zemepisných šírkach a dĺžkach ťažké. Teoreticky žijeme v demokratickej a trhovej spoločnosti. Prakticky to platí tak, že tie dva termíny musíte brať striktne vo vzájomnej previazanosti. Čím máte viac peňazí, teda ste trhovo úspešnejší, tým máte viac demokracie. Chudoba má niekedy pocit, že zacúvala na dejinnej osi do feudalizmu, a nie je ďaleko od pravdy. Žobráci, ľahké žienky, vreckári, mrzáci a halda nevoľníkov robotujúcich za biedny groš na panskom. To nemusí byť iba kulisa nejakého historického filmu zo stredoveku, ale aj reálna reportáž zo súčasnosti. Akurát len ten dereš dnes chýba, no nahradili ho večne hladné exekútorské hyeny. Popravde, poznám dosť jedincov, ktorí by vďačne ľahli na masívnu drevenú lavicu a nechali si vysádzať päťadvadsať na chrbát a aj tam, kde chrbát stráca poctivé meno, ako by sa mali dostať do rúk Kriváňovi či Krutému, čo sú, ako široká verejnosť vie, mená dvoch legendárnych exekútorských junákov. Spomínaný fakt, že stupeň demokracie je priamoúmerný obsahu mešca, bohvie prečo väčšinu ľudí dosť stresuje. Je to zbytočné asi tak, ako keby sme sa stresovali nad fyzikálnym zákonom, že telesá padajú na zemi smerom dole. Tak či tak, stály stres spolu s fajnovými potravinami, kde je chémie viac ako jedlej zložky, a s besnými klimatickými výkyvmi nerobia dobre nášmu zdraviu. Keď k tomu prirátame zahnusené životné prostredie a ešte zahnusenejšie medziľudské vzťahy, tak sa ani nečudujem speváckovi a hudobníkovi Petrovi Puntovi Remišovi z legendárnej piešťanskej skupiny Slniečko, že napísal slávnu skladbu „Ludé kapú jako muchy...“ Ostatne, ani stúpajúca chorobnosť a následná úmrtnosť nie je až takým alarmujúcim javom. Nedávno som si prenášal telefónne čísla do nového mobilného telefónu a zistil som, že štyri čísla nemusím prenášať z dôvodu odchodu dotyčných do večných lovíšť. Boli to napospol moji rovesníci, teda mládenci pred šesťdesiatkou. Celý život poctivo robili, a teda platili aj „sociálku“ na dôchodok, ktorého sa nedožili. Keďže platí zákon zachovania hmoty a peňazí, ich nasporený balíček môže naša sociálna vláda vyplácať ľuďom, ktorí celý život na robotu kašľali a do sociálneho fondu neodviedli ani grajciar. Čert ho vie prečo, ale takéto typy sa dôchodku zvyčajne dožijú. Asi sa na rozdiel od spomínaných pracovitých volov oveľa menej stresujú. Toto všetko len podporilo moju teóriu, že na prežitie potrebujeme v dnešných časoch dávku opatrného optimizmu. Napríklad sa prevalí, že dotyčný politik kradne ako straka. Vzápätí ho trafí šľak. No tak si povieme, že na smrtnom rubáši sú vrecká nanič a optimisticky očakávame, že sa podobné udeje hneď viacerým politikom naprieč politickým spektrom. Že sa to nesplní? Ale veď toto je ten opatrný optimizmus...

Marek DANKO

BESEDNICA

Podľa oficiálnych štatistík je nezamestnanosť zhruba na úrovni 5,5 percenta a médiá nás presviedčajú o tom, že žijeme v období nebývalej prosperity. Ale skutočnosť je úplne iná. Stačí zarobiť dvesto eur a z evidencie uchádzačov o zamestnanie vás vyradia... Dá sa však vyžiť z dvoch stovák na mesiac? Politici presviedčajú že áno. Lenže ten, kto žije v reálnom svete, vie, že to jednoducho možné nie je.

Stravovanie z kontajnera

Veď nejeden zamestnaný má problém uživiť seba a rodinu aj z oveľa vyššej sumy. Ďalším dôkazom proti propagandistickým floskulám o neustále sa zvyšujúcej životnej úrovni na Slovensku je skutočnosť, že domovinu každoročne opúšťajú tisíce mladých ľudí túžiacich po lepšom živote za hranicami...

O vysokej životnej úrovni nevedia nič mnohí Rómovia, ktorí sa hrabú v smetných nádobách, aby našli niečo pod zub. Obedy z kontajnera sa zavše objavujú aj v bielych rodinách. Stačí sa prejsť trebárs po košickom Sídlisku Mier a garantujem vám, že natrafíte prinajmenšom na jednu takúto rodinu. Dvoch mladých Slovákov, čo sa hrabú v odpadkoch, tu takmer denne stretávam aj ja. Pri pohľade na mladý pár mi je smutno, zvlášť pre ich ratolesti. Ešteže na Mieri kontajnerové stojiská neohradili, zatiaľ teda prežijú...

To bedári z košického Sídliska nad Jazerom také šťastie zďaleka nemajú. Väčšinu tamojších kontajnerov chránia drôtené klietky, a keď si tunajší obyvatelia všimli, že kovovú sieť niektorí vynachádzaví vyberači ich obsahu dokážu podliezť, miestny úrad nechal ku stojiskám zospodu dodatočne primontovať železnú tyč.

Iste, nemožno tolerovať neporiadok, ktorý po sebe vyberači kontajnerov zanechávajú. Nemal by nám však byť ľahostajný ani osud úbožiakov, ktorí v úsilí o prežitie konzumujú potraviny po záruke alebo odpadky, čo vyhadzujeme z kuchyne a neraz z prepchatých chladničiek.

Dieťa nemôže za to, že je odsúdené na život v biede. Krutý ortieľ nad ním vyniesla naša nevšímavosť aj rodičovská záhaľčivosť. A napokon i štát, ktorý necháva svojich občanov v sociálnej sieti alebo aj pod ňou...

V prvom rade treba chrániť tých najmenších – poskytnúť im vzdelanie a dôstojné životné podmienky. Problém biedy nijaká kovová zábrana ani umelé znižovanie počtu nezamestnaných nevyrieši.

Pavol IČO

Foto: Emil SEMANCO

Kňaz Ján ANDRAŠČÍK hrou Šenk palenčeni pranieroval pijanstvo v Šariši

Pálenka je rakom, ktorý telo i dušu rozožiera

Text a foto: Marián ŠIMKULIČ

Tam, kde vyviera minerálny prameň Salvator, leží malá šarišská dedinka Lipovce. Prvý raz sa spomína v roku 1262, keď miestna zemepanská rodina Meršeovcov tu obnovila starý hrad. Podľa niektorých historikov patril Micbánovi v časoch vlády Ondreja II. Postupne sa v držbe obce i samotného hradu vystriedalo viacero zemepanských rodín – Abovci, Rozgoňovci, Zbugyaovci, Kecerovci a od začiatku 17. storočia až do čias kuruckých vojen Sirmaiovci. V rokoch 1300 až 1312 patril rádu templárov. Hrad zanikol už na sklonku stredoveku. Popri hrade a minerálnych prameňoch sú Lipovce známe aj svojím rodákom – spisovateľom a kňazom Jánom ANDRAŠČÍKOM, ktorý napísal divadelnú hru Šenk palenčeni.

Kňaz, spisovateľ a národný buditeľ Ján ANDRAŠČÍK v sochárskom portréte Júliusa Machaja.

K zvyškom stredovekého hradu na vrchu Zámčisko nás priviedol miestny koordinátor združenia Rákociho cesta Stanislav Miženko. Ukázal nám doteraz zachovanú severnú vežu s jediným rozpoznateľným architektonickým prvkom – skalným okienkom, a južnú vežu, z ktorej ostali len zvyšky muriva...

■ NA HISTORICKEJ CESTE

Lipovský strážny hrad chránil starú historickú cestu zo Šariša na Spiš a opačne. Stanislav Miženko nám ukázal miesta, kde pravdepodobne kedysi stál palác majiteľov hradu. Tí neraz museli cestu chrániť pred zbojníkmi, ktorí číhali na neprístupných miestach v pohorí Braniska a Bachury. Zahraniční i naši dobrovoľníci zo združenia Rákociho cesta chcú zachovať nielen zvyšky zvetraného muriva, ale vyčistia aj chodníky a upravia okolie hradu. Prisľúbili im aj archeologický výskum v tých miestach, kde chcú postaviť oporný múr a obnoviť severnú vežu.

Predseda združenia Rákociho cesta Martin Sárossy potvrdil, že od 9. júla prišlo na Lipovský hrad jedenásť zahraničných dobrovoľníkov, s ktorými dva týždne pracovali na archeologickom výskume a spevňovaní muriva. A aj keď v súčasnosti na hrade nie je veľa čo vidieť, krasové údolie s Lačnovským potokom má viaceré prírodné lákadlá. Okoliu dominuje Mojžišov stĺp – vápencová ihla, ktorá pokúša horolezcov na jej zdolanie. Nie vždy sa to podarí, v šesťdesiatych rokoch minulého storočia na tomto skalnom hrote jeden z odvážlivcov dokonca prišiel o život... Do Lačnovského kaňonu vedie skalná brána Vrátnica. V čase jarných dažďov sú pôsobivé aj tunajšie vodopády. Napravo od zvyškov hradu vystupuje Kamenná baba, ku ktorej sa viaže legenda spojená s niekdajším jeho majiteľom, ktorému sa narodil krásny synček. Po roku mu však manželka zomrela a chlapček začal chradnúť. Hradný pán sa preto znovu oženil. Raz, keď sa dieťa usedavo rozplakalo, macocha ho schytila, šmarila do kúta a odišla sa zabávať. Duša mŕtvej matky to nemohla zniesť, postarala sa o batoľa, ktoré utíšené zaspalo. Keď sa macocha vrátila a videla, že chlapček sladko spí, nazlostila sa, vybrala ho z kolísky, vyšla s ním na vysoké bralo a chcela dieťa zhodiť do priepasti. Ráno, keď slnko zalialo okolie hradu, zbadali ľudia na vrchole skaly stáť kamennú ženu – macochu s dieťaťom v náručí...

Pravdaže, Lipovce aj neďaleký Šindliar preslávili minerálne pramene, ktorých je šestnásť, a medzi nimi je najznámejší Salvator – Spasiteľ. Pramene využívali už templári, spomína ich Matej Bel v opise Šarišskej stolice, v roku 1794 dal pri nich miestny zemepán Splényi postaviť kúpeľnú budovu s vaňami, začiatkom 19. storočia pribudla plniareň stolovej vody, neskôr tu vybudovali závod Salvator národného podniku Východoslovenské žriedla a spoločnosť Minerálne vody Prešov expeduje odtiaľ populárnu „salvátorku“ doteraz...

■ BRATSTVÁ TRIEZVOSTI

Na štúrovské spolky miernosti a na Jánom Andraščíkom zakladané a propagované Braterstva krescanskej trižbosci zostali už len zmienky v mravoučných spisoch a spomienkach. Zachovala sa jeho divadelná hra Šenk palenčeni, ktorú viacerí literárni historici vnímajú aj ako pokus uzákoniť šarišský dialekt ako spisovný slovenský jazyk...

Spisovateľ a kňaz Ján Andraščík sa narodil v Lipovciach 6. augusta 1799. V rodnej obci získal základné školské vzdelanie. Jeho rodičia mali krčmu – šenk, kde predávali všetko, čo dedinčania potrebovali – od soli až po pálenku. Už tu si v mladom veku Ján uvedomil, akú pliagu pre prostý ľud predstavuje alkohol, aké spoločenské, sociálne a morálne problémy spôsobuje.

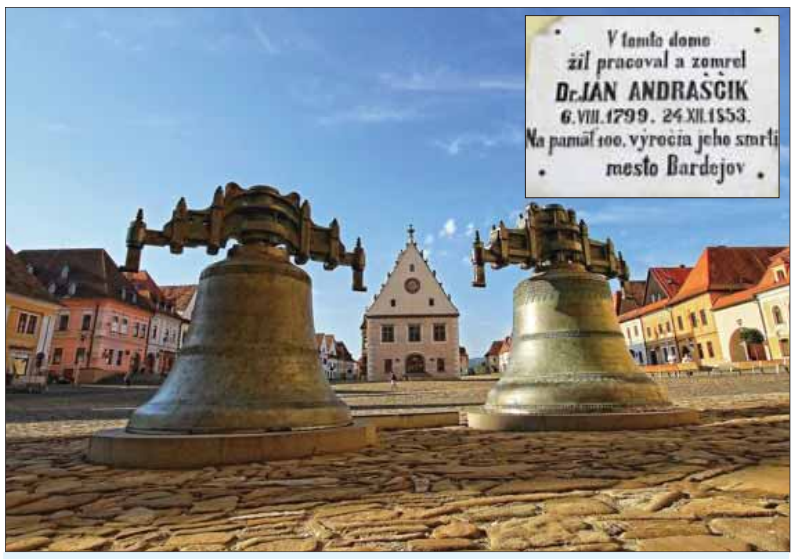

Do dejín Bardejova sa zapísalo mnoho významných osobností. Patril k nim aj kňaz Ján ANDRAŠČÍK.

Nadaného syna dali rodičia v roku 1817 študovať na peštiansky všeobecný rímskokatolícky seminár. Ján Andraščík patril medzi najlepších poslucháčov, o čom svedčí aj získanie doktorátu teológie vo veku dvadsaťdva rokov, keď navštevoval štvrtý ročník seminára. Po jeho skončení sa stal vychovávateľom v grófskej rodine Almášiovcov a od roku 1827 pôsobil ako profesor dogmatiky v biskupskom seminári v Košiciach. Odtiaľ ho pre nekompromisne odmietavý postoj k maďarizácii preložili do Bardejova, kde sa stal farárom 4. mája 1832.

Medzi farníkmi si ešte viac uvedomoval ťaživú situáciu v Šarišskej župe i v ďalších slovenských regiónoch po skončení napoleonských vojen, keď v rokoch 1816 až 1831 vypukol hladomor. Len v Šarišskej župe zomrelo za necelý polrok okolo tridsaťtisíc ľudí. Biedne položenie obyvateľstva ešte viac zhoršovalo pitie alkoholu. Zvlášť v Šariši bola jeho spotreba niekoľkonásobne vyššia ako v iných župách. Preto v súlade so zásadami Ľudovíta Štúra a ďalších štúrovcov Andraščík zakladal spolky miernosti – Braterstva krescanskej trižbosci.

■ MIENKA HISTORIKA

V Lipovciach sa narodil aj historik Ondrej R. Halaga. Hoci ho od pôsobenia kňaza a spisovateľa, slovenského národovca delilo takmer celé storočie, vo svojej štúdii nazvanej Andraščíkov Šenk palenčeny, ktorá vyšla vo Svojine v roku 1948, analyzoval populárnu divadelnú hru. Andraščík dej situuje do krčmy, kde sa schádzajú miestni pijani, pijanky i pocestní. Príde sem aj furman Dzura, ale žiada iba krmivo pre kone. Keď mu krčmár núka pálenku, odmieta, že nechce otravu a o rozum prísť. Všetci prítomní naňho gánia a chcú ho vyhodiť. Ale furman odoláva a presviedča pijanskú spoločnosť o škodlivosti alkoholizmu. Pijanská obec po tom, čo sa ráno zobúdza celá ubolená z pitky, sa na furmanove argumenty rozpamätúva a až na jednu pijanku všetci ostatní sa chcú pridržať jeho rád. Medzitým ožranka Šmerdzicha podpáli obec a Dzura s ostatnými hasia požiar. Práve počas požiaru prichádza vrchnosť a tá tu zisťuje úžerníctvo, zanedbané cesty, ba aj pitie richtára a prísažných v čase, keď mali ratovať obec. A tak nasleduje zaslúžený trest – päťdesiat palíc pre richtára a po dvadsaťpäť pre prísažných...

Hra sa hrala aj po roku 1918. Nejeden starý človek na východe si s láskou zaspomínal na predčítavanie Šenku paľenčeneho pri kúdeli na priadkach, páraní peria, v nedeľu na priedomí či na pastvisku. Alebo keď už sa rozhodol nejeden emigrovať za robotou do cudzieho sveta, v jeho batôžku popri modlitebnej knižke nikdy nechýbal aj Šenk paľenčeni.

■ VEČNÉ OTÁZKY

Andraščík sa vo svojej veršovanej hre nevyhol ani boju s nedvižným a povrčivým odovzdaním sa do vôle osudu, ktorým ľudia často striasali zodpovednosť za svoju chudobu a krčmárovo bohatstvo na Boha: „No! Ta či na švece – nevšicko Buh dava? / Veksle tiśic za sto – též je Božska sprava? / Či ovečky vilkom – též Váš Buh prihania? / Či ne – že pastusi – jich dobre nechrania? / Či jich z murovanych – maštalňoch vyvodzi? / Ta i ku zbujnictvu – též Váš Buh privodzi?

V čase, keď vo svete zúrila národná nenávisť, vyšla kniha v šarištine a každá v nej účinkujúca osoba si udržiava rečovo i zamestnaním svoj národný charakter. Rusín je drotár, vojak je Maďar, západniar je miškár a Šarišan ani nemôže byť ničím iným ako švetovcom – furmanom. A aj keď Andraščík charakterizuje každú národnosť, respektíve národnostnú skupinu verne tak, ako sa javila, nikdy neprejaví podceňovanie či zaznávanie.

■ OSVIETENÝ FARÁR

Pri zakladaní spolkov miernosti, nedeľných škôl a knižníc stal sa Ján Andraščík známou osobnosťou v slovenskom ľudovýchovnom hnutí. Predstavitelia slovenského národného života ho v tejto súvislosti často navštevovali aj na fare v Bardejove. Bol pritom v styku aj so západoslovenskými štúrovcami, z ktorých mnohí študovali vo východoslovenských evanjelických lýceách.

Na stranu Hurbana sa však v revolučných rokoch 1848 – 1849 nepostavil. A ako východniar mal na to pádne dôvody. Východné Slovensko malo za sebou veľké sedliacke povstanie, od ktorého ešte neuplynuli ani dve desaťročia...

Najviac ho škrelo spojenectvo hurbanistov s východoslovenskými zemepánmi, videl v nich svojich sociálnych odporcov. Prelomom v Andraščíkovom živote bolo práve vydanie Šenku palenčeneho. Získal mu veľkú popularitu najmä živým jazykom a, pochopiteľne,rozšíril sa najmä medzi východniarmi. Prepis Michala Miloslava Hodžu do novej štúrovskej spisovnej slovenčiny zabezpečil Šenku celonárodný charakter a posilnil aj postavenie novej spisovnej slovenčiny. Ján Andraščík pritom úzko spolupracoval aj s predstaviteľmi rusínskeho národného života, najmä s Alexandrom Duchnovičom a Alexandrom Pavlovičom.

Ako kňaz so širokým spoločenským a kultúrnym rozhľadom poznal príčiny biedy ľudí tohto kraja. Preto ostro pranieroval a kritizoval predovšetkým krčmárov a úžerníkov. Pre svoju ľudovo-výchovnú a osvetársku činnosť nedosiahol významnejšie postavenie v cirkevnej správe, práve naopak, sústavne ho upozorňovali z panslavizmu a prenasledovali. Zomrel v úplnej biede 24. septembra 1853 v bardejovskej fare ako päťdesiatštyriročný. Pochovaný je na miestnom cintoríne sv. Michala.

■ HURBANOV NÁZOR

Slovenské pohľady v roku 1851 slovami Jozefa Miloslava Hurbana takto hodnotili Šenk paľenčeni: „My sa máme tešiť, že Slováci začínajú túžiť po dačom slovenskom a dávať im to máme v úplnej hojnosti, čo priam si dakedy aj Šarišan po šarištine zatúži. Šenk palenčeny napríklad bár bol v šarištine napísaný, toľko dobrého narobil, že by ani najvyšším českým básnickým slohom opísaný Ahasver nebol v stave býval takými výsledkami sa tešiť, akými pán Andraščík sa chváliť môže. Teda len dávajme národu pokrm duchovný v takej forme, v akej ho najlepšie, najochotnejšie prijímať chce a môže.“

Andraščíkova inscenácia dosiahla síce medzi ľuďmi veľký úspech, ale vyvolala aj rozruch medzi vysokou cirkevnou hierarchiou a kráľovskou uhorskou cenzúrou, ktorá prvé vydanie knihy rozkázala zhabať ako panslavistický a revolučný spis. Aj napriek tomu Andraščík pripravil druhé i ďalšie vydania Šenku. Za jeho života vyšiel štyrikrát a po jeho smrti ďalších päť vydaní vyšlo v Budapešti a šieste v roku 1923 v USA.

Slovenské národné noviny číslo 16 z roku 1845 napísali: „Spisok výborný, poučujúci, a predsa milo zabávajúci je opravdivý divadelný kus, ktorý na divadle vtedajších židovských krčiem pod Tatrami naši Slováci každú chvíľu, bohužiaľ, predstavujú. Spisok tento bol vyšiel v šarišskom nárečí na svetlo, spísaný od jedného veľacteného a znamenitého priateľa nášho ľudu. Len ho vezmi do ruky, krajane slovenský, a uvidíš, že ho nepustíš, kým ho od predku až do konca neprečítaš. Zabavíš sa výborne, a keď len máš srdce a v ňom cit, musíš sa presvedčiť o tom, že pálenka je rakom, ktorý jak telo tak dušu rozožiera. Spisok tento ukazuje na veľké schopnosti dramatické pána spisovateľa.“

■ NEZABUDLI NA RODÁKA

Na Jána Andraščíka v jeho rodných Lipovciach nezabudli. Zriadili tu pamätnú izbu, v ktorej sú sústredené všetky dostupné materiály a dokumenty svedčiace o jeho osobnosti. Je tu umiestnená jeho busta, ktorú vyhotovil vlani zosnulý prešovský akademický sochár Július Machaj, rodák z Bobrovca v Liptove. Aj kópia jeho portrétu z dielne národného umelca Júliusa Nemčíka zdobí pamätnú izbu. Pri príležitosti sto sedemdesiateho výročia narodenia Jána Andraščíka umiestnili na budove školy v Lipovciach pamätnú tabuľu. Podobná je inštalovaná aj na budove rímskokatolíckej fary v Bardejove. Nezabudlo sa ani na jeho Šenk paľenčeni. Veselohru v dvoch častiach uvádzalo v deväťdesiatych rokoch minulého storočia na svojich doskách prešovské Divadlo Jonáša Záborského.

SERIÁL

Niekedy sa človeku zdá, že sa náš svet obrátil hore nohami (1.)

Nezabúdajme na svoje včerajšky

Ján ČOMAJ – Autor kresby: Andrej MIŠANEK

Pred polstoročím, ešte čase egyptsko-izraelskej vojny, zavzdychal si starý múdry Kohn: „Všetko je naopak. Nemci obchodujú a Židia bojujú.“ Mám taký pocit, že stav prevrátenosti nemá konca.Dôkazom toho je aj milý aforizmus, ktorý som nedávno čítal: „Svet by sa mal občas postaviť na hlavu, aby sa niektoré veci dostali do správnej polohy.“ Prišiel mi na um vo chvíli, keď som začal písať túto kapitolu. O príbehoch, povedal by som jemne, prinajmenšom paradoxných. Za posledné – necelé – tri desaťročia slobody a demokracie. Tie dve ušľachtilé dámy však za to nemôžu.

Ak by sme išli na samý poprevratový začiatok paradoxov, museli by sme asi spomenúť návštevy predstaviteľov hnutia Verejnosť proti násiliu a rozličných humanitných organizácií vo väzniciach. Išli vykladať vrahom, gaunerom, zlodejom a šmelinárom o ľudských právach a najmä o bohumilej budúcnosti. Protesty proti zaobchádzaniu vo väzniciach vyústili do krvavej vzbury. Nevyvolali ju politickí trestanci, väzni svedomia, tých ani tak veľa nebolo a – opäť paradoxne – z väzení ich po Havlovej amnestii vypúšťali ako posledných, mnohých až v máji 1990. Protestné akcie a následnú leopoldovskú vzburu nemotivovali ani prípadné neúmerné tresty socialistických senátov, ani nejaký drastický väzenský režim, ba ani revolučná atmosféra po novembrových udalostiach. Istotne, to všetko mohlo byť podhubím a prajnou klímou. Očití svedkovia tých čias, povedzme nebohý publicista Jerguš Ferko alebo generál Sámel, ktorý viedol ozbrojený zásah proti vzbúrencom, by potvrdili, že rozbuškou vzbury boli vzrušené prejavy jakobínov z VPN, naivné predstavy a sľuby novodobých robespierrovcov. Boli krhlami oleja na ohníky väzenských nespokojencov. Následná amnestia grázlov bola roztrhnutou hrádzou. Nasledovala záplava gangsterstva a organizovanej kriminality.

■ PRVÉ ZLOČINY POLICAJTOV

Tam kdesi na začiatku sa odohral aj prvý brutálny zločin policajtov. Inšpekcia Policajného zboru netrpela nudou, len za posledné tri roky 20. storočia riešila päťsto porušení zákona policajtmi. V tomto prípade však nešlo o zneužívanie právomoci verejného činiteľa, úplatok alebo facku pri výsluchu, ale o vopred premyslenú a dôsledne pripravenú lúpežnú vraždu spolupáchateľstvom. Dvaja policajti zastrelili vodiča avie, ktorý rozvážal tabakové výrobky malokarpatským trafikám, obchodom a pohostinstvám a zároveň za tovar inkasoval. Hliadke, ktorá auto zastavila akoby v rámci bežnej kontroly, nešlo o pár kartónov cigariet, ale o kufor peňazí. Paradoxné počínanie policajtov bolo časté po celé minulé roky, hoci to polícia, pochopiteľne, nerada zverejňovala. Niektoré prípady sa však nedali utajiť.

V decembri 1999 sa Erik R. vlámal do zlatníctva Aurora na Mariánskom námestí v Žiline. Nik ho pritom nevyrušil, nabral si teda za päťdesiattisíc slovenských korún, desaťtisíc nemeckých mariek a šperky za šesť miliónov. Čo čert nechcel, pri návrate domov ho zastavila policajná hliadka. Rutinná kontrola.

– Dobrý večer, pán vodič, dovoľte vaše doklady...

Policajti spozorneli. Vodič bol nervózny. Skúsenosť im našepkala, že asi pil. Dychová skúška však bola negatívna. Čo teda vodiča znepokojuje? Už ho aj chceli pustiť, z praxe poznajú vodičov, ktorým stačí, že vidia biele čapice a už sú v šoku. Jeden z policajtov však požiadal šoféra, aby im ukázal, čo v túto nočnú hodinu vezie.

Viete si predstaviť šok, keď uvideli ten zlatý poklad! Doteraz nepokojný šofér zrazu nabral istotu a išiel na vec priamo. Ponúkol im výkupné – koruny, marky a šperky za milión. Policajti súhlasili. Vodič im vyplatil celú ukradnutú sumu v slovenskej mene, pridal polovicu získaných mariek a ešte im nabalil tovar, ako sa neskôr zistilo, asi za osemtisíc.

O celej transakcii vedeli len oni traja. Policajti si sami pre seba i jeden pred druhým našli zdôvodnenie: Každý na nás kašle, platy máme malé, pomôž si, človeče...! Nevedno, ako sa na tento konsenzus medzi lúpežníkom a policajtmi prišlo, skutočnosťou však zostáva, že inšpekcia ministerstva vnútra približne po roku prípad uzavrela a odovzdala ho prokuratúre.

■ HORÚCA HRANICA

Masové pašovanie na našich hraniciach, najmä s Ukrajinou, a miznutie tisícov áut ročne by nebolo možné bez spoluúčastníkov z cudzineckej polície a colnej služby. Zistených prípadov je však veľmi málo, aj keď polícia a colná správa sa rady chváli, že zadržali kamión so šiestimi ukradnutými autami a tak podobne. Ľudí i autá pašujú organizované skupiny, ovládajúce svoje remeslo, v prípade áut ide o gangy, v ktorých je jednou zo zásad: úniku informácií treba zabrániť aj za cenu vraždy. To je zároveň aj memento, fatálna výstraha pre každého, kto je v hre.

Z Ukrajiny na Slovensko prevážali na prelome storočí dvaja muži súčiastky bojových vozidiel pechoty. Človek sa možno začuduje, načo to komu je, ale na bojovú techniku sa záujemca vždy nájde. Jednu nedeľu večer pracovníci ukrajinskej pasovej služby kontrolovali dve slovenské vozidlá, obe značky Peugeot. Našli v nich podozrivé kovové súčiastky. Kázali ich vyložiť. Skôr ako sa ukrajinskí colníci a pohraničníci spamätali, Slováci skočili do áut a bez ohľadu na to, že na colnici zostala časť tovaru, ich príručná batožina a pasy, na plný plyn sa prehnali cez sektor nákladnej dopravy vo Vyšnom Nemeckom, až museli naši colníci a ľudia, čo tam v tej chvíli boli, v poslednej chvíli odskakovať spred ženúcich sa peugeotov. Páchatelia zrejme podľahli panike. Aký koniec svojho úteku mohli očakávať, ak im na ukrajinskej strane zostali osobné doklady?

Polícia okamžite uzavrela zátarasami a klincovými pásmi okolité cesty. O necelú hodinu v obci Veľké Revište oboch vodičov zadržala. Experti zistili, že zadržaní viezli vo svojich autách redukcie diferenciálov obrnených bojových vozidiel pechoty. Vraj ich dostali od neznámych osôb pri jednom benzínovom čerpadle na Ukrajine a za malú odmenu ich mali previesť na Slovensko s tým, že na tovar čakali na dohodnutom mieste nejakí ďalší dvaja neznámi ľudia. Kriminalisti tam celé hodiny snorili, nik sa neobjavil. Podľa pasov, ktoré nechali na ukrajinskej strane, jeden vodič bol Marián L., tridsaťdeväťročný zo Sobraniec. Mladší Jaroslav, narodený v roku 1968, bol kapitánom polície.

■ VEĽKÝ ÚLOVOK

V júni 2002 zadržali za pašovanie na slovensko-ukrajinskej hranici dvadsaťčlennú organizovanú skupinu. Jedenásti z nich boli príslušníci polície a colnej správy. Bývalý prezident Policajného zboru Ministerstva vnútra SR Ján Pipta v kauze košického bossa Boržu priznal, že vedia o informáciách, ktoré mafián dostával od dôstojníkov kriminálnej služby a zvláštnych jednotiek. Priznal aj, že podsvetie má čulé prepojenie na bývalých i súčasných príslušníkov bezpečnostných orgánov. Sám Borža raz v televízii vyhlásil, že jeho konkurent Karol Kolárik má veľkú výplatnú listinu s menami policajtov. – Tá patrí k základným povinnostiam mafiánskeho bossa a nejedného moderného podnikateľa, – doložil.

■ BORŽOV PRÍPAD

Gangster Borža mal prepojenie aj na predstaviteľov českej polície. Preto sa v posledných mesiacoch pred zatknutím mohol tak dlho ukrývať v Česku. Až raz...

Pri jednom záťahu veliaci dôstojník, predpokladajúci Boržovu informovanosť, vypustil do okolia falošnú správu o termíne akcie. A s malým dôverným štábom pripravil akciu o deň skôr. Stalo sa to v Ústí nad Labem. Tam Borža býval so svojou českou priateľkou Markétou. Dáma mala v byte pancierové dvere a policajti nechceli narobiť v celom dome randál, keby dvere vyvalili náložou. Tak vyčkávali ako mačka na myš, kým Borža nevylezie z diery. Ten už vedel, že ho vysnorili, i to, kedy zatiahnu sieť. Pripravil sa teda aj s Markétou na cestu do Teplíc. Chýbali mu však peniaze, tak si po ne odskočil do najbližšej záložne. Času mal dosť, dostal predsa správu, že záťah sa uskutoční zajtra nadránom. A mali ho.

Mafii sa len vtedy darí, keď sa dostane pod kožu vysokým štátnym úradníkom i policajnej generalite. Aj ten dnešnej, čo kradne milióny z eurofondov na poľnohospodárstvo. Bez informácií nemôžu žiť – a len šéfovia majú dôverné informácie. Bežná úradníčka alebo mládenci, čo šliapu ulice, sa k nim nedostanú. Nuž čo, za peniaze aj v Pešti dom.

■ ARZENÁL PRI ŽILINE

Na hrádzi Hričovskej priehrady medzi Žilinou a Svederníkom zastavila polícia jedného dňa čierne terénne vozidlo Mitsubishi Pajero v predĺženej verzii, mimochodom, jeho cena s vybavením stála na tie časy asi dva milióny korún. Náklad v ňom bol cennejší. Za volantom sedel štyridsaťštyri ročný Pavol K.

Nevedno, či kontrola vozidla bola náhodná, alebo išli naisto. Polícia o tom nič neprezradila. Skôr si myslím, že išlo o náhodu, lebo nález bol nielen šokujúci, ale najmä životunebezpečný. Keby sa bol náhodou, povedzme pri prestrelke, aktivoval, zrovná so zemou menšie okresné mesto. Ak by boli išli policajti naostro, boli by zabezpečovali okolie, mali by ľudí v zálohe, auto by prepadli kukláči, bol by na mieste činu pripravený tím pyrotechnikov, celá akcia by mala celkom iný priebeh. Napriek tomu sa jeden z predstaviteľov polície chválil, že záťah dlho a starostlivo pripravovali. To všetko, pravdaže, nie je podstatné. Dôležitejší je obsah a pozadie prípadu.

Keď policajti otvorili batožinový priestor, našli v ňom dvestoštyri kilogramov semtexu, dvesto elektrických rozbušiek a niekoľko tisíc nábojov do samopalu. To bolo v piatok večer. V sobotu polícia nálezy sumarizovala.

Špeciálna jednotka z Prezídia Policajného zboru, ktorú nasadili po spomínanom náleze, a kriminalisti zo Žiliny prehľadali dva podozrivé byty na žilinských sídliskách, dva rodinné domy vo Svederníku a chatu vo Valči. Dovedna v nich našli dvestosedemdesiatšesť kilogramov semtexu A1, dvestosedemdesiatdva rozbušiek, deväťdesiat metrov bleskovice s trhavinou Pentrit, šesť granátov, optické prístroje na nočné videnie, dvadsaťsedem pušiek rozličných značiek a účelov použitia, trinásť pištolí a revolverov a približne stotisíc nábojov všetkých bežných kalibrov. Zbrojnicu doplňali falošné pečiatky úradov a polície, nevyplnené zbrojné preukazy a iné listiny, s ktorými dovedna sa mohlo bezpečne obchodovať doma i v zahraničí s akoukoľvek zbraňou.

Zadržaný semtex vyrobili v podniku Synthesia Semtín. Typ A1 je priemyselná trhavina na špeciálne stavebné práce, najmä na zemné odstrely pod vodou. Svojou explozívnou silou už aj malé množstvo, niekoľko dekagramov, dokáže rozmetať auto, byt alebo zabiť skupinu ľudí. Na Slovensko sa Semtex A1 dostal legálne do pieskovej bane v Šuji pri Rajci. V roku 1993 neznámi páchatelia vykradli sklad a zmizla tona semtexu a tisíc rozbušiek. Pre políciu to bol obrovský hlt, ktorý nedokázala prežrieť niekoľko rokov. Dalo sa len tušiť, že veľa výbuchov motorových vozidiel a veľa obetí bude mať na svedomí práve trhavina zo Šuje.

Čiastočným úspechom vyšetrovateľov bolo, keď v roku 1994 našli v Seredi dvesto kíl tejto výbušniny a o niečo neskôr asi sto kíl v Martine, kilo na Orave... Len páchateľov nebolo. Až po čase zistili vinníka: Pavol K., dôstojník Policajného zboru SR, vedúci oddelenia evidencie zbraní v Žiline, ktorý z polície odišiel len niekoľko mesiacov predtým na vlastnú žiadosť a s tučným odstupným.

■ VYSLOVENÝ CVOK

Osemnásťročná študentka zo Šurian sa vyšla jeden zimný večer v roku 2001 prejsť so svojím psíkom. Od panelového obytného domu sa vzdialila sotva na dvadsať-tridsať metrov, keď sa s rachotom rozleteli vchodové dvere, až sa rozbila tabuľa z drôteného skla. Smerom k dievčine bežal neznámy mladý muž. V jednej ruke držal drevený kríž, v druhej mal zapálenú sviečku, ktorá len zázrakom v tom virvare nezhasla. Zdrapol dievča odzadu za krk, začal ju škrtiť a hrýzť do pravého líca.

– Musíš si ma zobrať, rozumieš? Ak si ma nevezmeš, tak ťa na fleku znásilním!

Dievča volalo o ratu, čo jej sily stačili. V tej desnej situácii si uvedomovala len to, že chlap ukrutne páchne cesnakom, že psík šteká ako besný, že chlapovi zlomila jeho drevený kríž a že sa na baraku otvárajú okná.Nik však neprišiel na pomoc.

Po hodnej chvíli konečne pribehla jej štrnásťročná sestra, privolaná výkrikmi. Aj tá sa však zmohla len na krik. Napadnutá študentka kopala, mlátila okolo seba, pohryzené líce pálilo od stekajúceho potu a sĺz. Konečne dobehol akýsi sused a urobil výtržnosti koniec.

Útočník si ľahol na zem, prosil ľudí, ktorí sa už medzitým zbehli, aby ho tu nechali zomrieť. Policajti zavolali sanitku, ktorá útočníka odviezla na novozámockú psychiatriu. Medzitým sa zistilo, že dvadsaťdeväťročný muž, otec dvoch detí, vybehol von rovno z okultistickej seansy. Zvykol si ich doma pripravovať podľa literatúry. Po byte rozsypal rozdrvený cesnak, aby odohnal upírov. Podarilo sa mu však vyhnať len manželku – ušla von oknom aj s oboma synmi. Pikantné na celom prípade je, že muž bol policajtom v Bratislave.

(Správa o prevrátenom svete pokračuje v budúcom čísle.)

GLOSA

Pána Čičikova zvečnil Nikolaj Gogoľ v románe Mŕtve duše ako klasika daňových a finančných podvodov. Žiaľ, musím upresniť, že Gogoľ bol spisovateľ a k tomu ukrajinsko-ruský. Mladšej generácii to veľa nehovorí. Popularizovať pána Čičikova tiež veľmi nechcem. Ešte by ho mládež začala obdivovať ako svoj vzor na získanie majetku.

Treba si vybrať správnu stranu barikády

Testoval som dnešných maturantov, zistil som len jedno. Železná opona nezanikla, len ju niekto presťahoval na druhú stranu našej gubernie, pardon, republiky. Ten niekto vyhlásil ruskej kultúre: No pasaran!, a hotovo. Ako si u nás stojí ukrajinská kultúra, neviem, ešte som nečítal dnešné noviny o priebehu rokovaní o vstupe Ukrajiny do Európskej únie. S našimi dvoma špičkovými poradcami buď Ukrajinci už sú v európskom spoločenstve, alebo už nie je Ukrajina...

Ako to bolo s Čičikovom a jeho nákupmi mŕtvych duší? Skupoval od statkárov nebohých nevoľníkov a následne bral na nich pôžičky. Statkárom mŕtvi nechýbali na robotu, nemuseli za nich platiť odvody a Čičikov ryžoval. Kôrovec vtedy ešte nebol populárny ako tovar.

Sloboda, demokracia, ľudské práva, láska, rovnosť, súcit, pomoc, bratstvo, pod týmito a ďalšími pozitívnymi názvami sa napáchalo asi najviac zločinov proti ľudskosti. Ekonomických trestných činov zase pod názvom nezisková, rozpočtová, dobrovoľnícka organizácia, sociálny podnik, start-up alebo občianske združenie typu Nezištná svojpomoc alebo Blížni v osade. A keď sa tieto činnosti a heslá spoja – no, treba stáť na správnej strane barikády. A mať firmu na Belize.

A ako ju získať? Prvý krok je založenie si spoločnosti s ručením obmedzeným. Samozrejme, nie na svoje meno. Vo Francúzsku alebo Veľkej Británii sa nájde bezdomovec, nazvime ho napríklad Abdul Mgbht. Bydlisko Paríž, adresa nejasná. Práve získal občianstvo a s ním pas. Jeho práva založiť si u nás eseročku sú nedotknuteľné. Zhodou okolností si vybral práve vás a poveril vás prokúrou. Alebo vymenoval generálnym riaditeľom. Otvoriť dva účty – jeden na Slovensku, druhý v Belize. Druhý krok je získať peniaze. Horeuvedený obchod s kôrovcami neodporúčam, daniari by zbystrili pozornosť. Dotácie do poľnohospodárstva – no, to by ešte šlo, ale treba konať rýchlo, lebo nejaký generálny prokurátor začal kaziť kšefty. Pôžičkareň či realitka – veľká konkurencia, navyše veľmi ani nie je koho obrať, dôverčiví dôchodcovia prišli o byty a majetok už dávno. Zostávajú vratky DPH a úvery od bánk. Keď sú peniaze na účte eseročky, treba ísť zapáliť sviečku do kostola a poďakovať sa za prijaté dobrá. Ak niekto nevie, čo ďalej, nech ma vymenuje za finančného riaditeľa. Postarám sa o jeho problém, čo robiť s peniazmi. Abdulovi – keďže som seriózny človek – pošlem dividendu, tak do sto eur. Aby mal na prežitie, kým pod iným menom podá novú žiadosť o azyl v niektorej prívetivej európskej krajine. Moja žiadosť o občianstvo v Belize je podaná...

Milan ČASNOCHA MIKŠ

My Slováci žičíme slobodu a nezávislosť ostatným ako sebe samým

Aktivizácia Matice slovenskej v roku 1968

Ivan A. PETRANSKÝ – Ilustračné foto: archív

Pri príležitosti päťdesiateho výročia obrodného procesu, tzv. Pražskej jari, sme požiadali historikov a publicistov, ktorí sa zúčastnili na nedávnej konferencii na túto tému, aby pripravili v publicistickej forme svoje príspevky pre Slovenské národné noviny o skutočnostiach tohto obdobia, ktoré nie sú medzi širokou verejnosťou príliš známe. Postupne budeme uverejňovať príspevky Ivana A. Petranského: Aktivizácia kultúrno-spoločenského života a Matica slovenská, Beáty Katrebovej Blehovej: Talianski komunisti a „Pražská jar" v širšom medzinárodnopolitickom kontexte, kolegu novinára Dušana Kerného: Rok 1968 v sovietskych dokumentoch a nezávislého publicistu Viliama Jablonického: Reflexia roku 1968 v západných médiách a slovenská otázka. Začíname témou, ako zmeny obrodného procesu vplývali na Maticu slovenskú.

Demokratizačný proces roka 1968 sa odrazil na živote celej spoločnosti a Matica slovenská nebola výnimkou. Otvorili sa pred ňou možnosti uskutočniť zmeny, ktoré by jej vrátili postavenie a význam, aký mala pred rokom 1948, a uvoľnili ruky pre slobodné pôsobenie.

■ ÚTOK NA MATICU

Bolo naozaj čo napravať. Po nastolení neobmedzenej moci komunistickej strany vo februári 1948 Matica slovenská postupne prišla o piliere svojej činnosti – členskú základňu, vedecké zložky, tlačiarenské a vydavateľské možnosti. V roku 1954 bol proces jej degradácie zavŕšený, keď Slovenská národná rada prijala zákon o Matici slovenskej. Ním ju pretvorila na národnú knižnicu a knihovedný ústav. V tomto postavení zastihol Maticu slovenskú aj rok 1968, hoci tendencie uskutočniť aspoň čiastočnú nápravu sa objavovali už skôr.

Vzpruhou pre Maticu slovenskú sa stalo storočné jubileum jej založenia v roku 1963. Počas osláv sa položil základný kameň novej budovy Matice slovenskej na Hostihore. Uskutočnila sa vedecká konferencia o jej dejinách a prezident Antonín Novotný jej udelil Rad republiky. Matica slovenská sa v tomto období výraznejšie dostávala do povedomia obyvateľstva. Prejavilo sa to okrem iného rozmachom kultúrnych aktivít, nárastom vydavateľskej činnosti či zvýšením záujmu o krajanov v zahraničí. Obdobie rokov 1963 – 1967 vytvorilo v Matici slovenskej predpoklady na to, aby sa obrodný proces mohol aj v tejto inštitúcii naplno prejaviť.

Výraznejšie tendencie prehodnotiť postavenie Matice slovenskej v spoločnosti sa začali v jej radoch objavovať už v roku 1966. Vtedy svojím celkovým pôsobením zreteľne prekročila rámec, ktorým ju limitoval zákon z roku 1954. Jej predstavitelia boli vo svojich postojoch čoraz odvážnejší a otvorenejšie formulovali požiadavky. Počas návštevy predsedu Slovenskej národnej rady Michala Chudíka v Martine v júli 1966 skonštatovali, že vo vedomí slovenského ľudu nežije Matica slovenská len ako knižnica a „že sa jej v období kultu osobnosti azda aj ublížilo". Začala pracovať odborná komisia, ktorá pripravila návrh, aby sa vytvorili nové legislatívne základy pre rozširovanie poslania Matice slovenskej. Žiadali vrátiť jej kompetencie v starostlivosti o zahraničných Slovákov, zakotviť jej ústredné postavenie v jednotnej sústave knižníc, zveriť jej výskum národnej kultúry (literárnoarchívny, hudobnoarchívny, literárnomúzejný) a poveriť ju funkciou Pamätníka slovenskej literatúry. Vedenie Matice slovenskej predpokladalo, že v priebehu roka 1968 by sa mohlo pristúpiť na základe nových požiadaviek k vytvoreniu prijateľnejšieho zákona o Matici slovenskej.

■ NÁRODNÁ USTANOVIZEŇ

Dramatické vnútropolitické zmeny a rýchly spád udalostí však postavili problematiku Matice slovenskej do nového svetla. Demokratizačný proces pojanuárového obdobia roka 1968 v plnej miere zasiahol aj Maticu slovenskú. Pätnásteho marca 1968 vydali jej pracovníci stanovisko, v ktorom požadovali revidovať zákon o Matici slovenskej a novým zákonným opatrením jej zabezpečiť postavenie zodpovedajúce jej demokratickým tradíciám. Pohyb v Matici slovenskej smeroval predovšetkým k požiadavke, aby prestala byť len odbornou inštitúciou, ale aby sa stala ako nezávislá národná ustanovizeň súčasťou Národného frontu so širokou škálou činností zameraných na vzdelávanie, vedu, kultúrne aktivity Slovákov (aj v cudzine) a so zásadným vplyvom na slovenskú kultúru.

Reformátor Alexander DUBČEK na oslavách stého výročia založenia Matice slovenskej v Martine

Sovietske tanky násilne umlčali obrodný proces v Československu i Matici slovenskej. Vyčítali jej to potom normalizátori.

Jar 1968 so sebou priniesla aj postupné obnovovanie potlačenej spolkovej činnosti Matice slovenskej, predovšetkým na národnostne zmiešanom území. Išlo o spontánny proces spočiatku bez centrálne vytvorenej koncepcie. Prvý klub vznikol v Galante 8. apríla 1968. Nasledovali ďalšie kluby v okrese Galanta (Šaľa, Diakovce, Žiharec a i.) i v ďalších mestách – v Leviciach, Nových Zámkoch, Dunajskej Strede, Komárne. Postupne sa matičné hnutie rozšírilo, hoci v menšom rozsahu, aj do ďalších častí Slovenska. Na východnom Slovensku hralo kľúčovú úlohu v tomto smere najmä mesto Prešov. Na konci júla 1968 bolo na Slovensku už dvestosedemdesiatdeväť členských organizácií, tri ďalšie fungovali v Česku. Vykonávali predovšetkým kultúrnu a národno-osvetovú činnosť, nevyhýbali sa však ani nastoľovaniu politických otázok. Od júna 1968 opäť existovalo Členské ústredie Matice slovenskej, ktorého úlohou bolo udržiavať spojenie s členskými organizáciami, pomáhať pri vytváraní ďalších a poskytovať im metodickú pomoc. Stranícke vedenie nekladlo činnosti matičných klubov väčšie prekážky, hoci s obavami hľadelo na skutočnosť, že pri ich zakladaní sa okrem „progresívnych síl" angažovali aj kňazi a bývalí politickí predstavitelia z obdobia prvej Slovenskej republiky.

Pôvodný zákon o Matici slovenskej spred štrnástich rokov sa stal definitívne nepoužiteľným na jej dynamicky sa rozvíjajúcu činnosť. Od marca 1968 prebiehali prípravy nového modelu jej pôsobenia. Plénum Slovenskej národnej rady napokon 27. júna 1968 jednomyseľne schválilo nový zákon o Matici slovenskej. Ten ju charakterizoval ako celonárodnú kultúrnu ustanovizeň, ktorá na základe dobrovoľného členstva zjednocuje tvorcov a priaznivcov národnej kultúry, rozvíja dokumentačnou a bádateľskou činnosťou slovenskú kultúru a vykonáva prácu národno-vlastivedného charakteru doma a za hranicami. Ako hlavné úlohy zákon stanovil budovanie členskej základne, získavanie, ochranu, dokumentáciu a sprístupňovanie materiálov kultúrno-dokumentárneho charakteru dôležitých pre poznanie národnej kultúry, spoločenskovedný výskum života a dejín Slovákov doma i za hranicami, poskytovanie odbornej a metodickej pomoci v rámci svojho zamerania, udržovanie kultúrnych stykov so Slovákmi mimo územia Slovenska, vydávanie periodických a neperiodických publikácií. Zákon legalizoval členskú základňu Matice slovenskej a jej orgány (valné zhromaždenie, výbor).

Desiateho augusta 1968 sa uskutočnilo obnovujúce valné zhromaždenie. Zvolilo výbor Matice slovenskej a prijalo jej nové stanovy, ktoré rozpracovávali princípy prijatého zákona. Správcom sa stal Ján Marták, u ktorého išlo o rehabilitáciu na tomto poste, ktorý musel v roku 1959 z politických dôvodov opustiť. Predsedom sa stal Ladislav Novomeský. V Ohlase k slovenskému národu sa Matica slovenská prihlásila k myšlienke demokratického socializmu, slobody človeka, k spolužitiu s českým národom ako „rovný s rovným" a slovanskej orientácii. „Chceme byť vzdelaným moderným národom, znášanlivým k iným národom, ktorým žičíme slobodu a nezávislosť ako sebe samým. Sme presvedčení, že v porozumení a vo vzájomnej úcte budú raz hodnoty nášho života."

■ OKUPÁCIA

Okupácia Československa v auguste 1968 vyburcovala Maticu slovenskú do ďalšej aktivity. Okamžite zorganizovala vydávanie Národných novín, v ktorých sa plne postavila za legálne štátne a stranícke vedenie. Ich prvé číslo vyšlo už podvečer 21. augusta. Na titulnej strane sa objavila výzva: „Z hľadiska humanity a demokracie žiadame, aby vedenie vojsk Varšavskej zmluvy okamžite odvolalo svoje jednotky z nášho suverénneho územia." O deň neskôr začal vysielať Slobodný vysielač Matice slovenskej Kriváň. Zakrátko musel prejsť do ilegality a 28. augusta 1968 sa jeho existencia skončila. Na začiatku septembra 1968 prestali vychádzať aj Národné noviny.

Napriek sťaženej situácii sa rozmach matičného hnutia nezastavil. Namiesto dovtedy živelne vznikajúcich klubov sa na základe nového zákona ustanovovali miestne odbory ako právnické osoby, ktoré pokračovali drobnou prácou pri obnovovaní matičnej činnosti. To isté možno povedať aj o odborných pracoviskách Matice slovenskej. Začiatkom roka 1969 ich bolo sedem: Národná knižnica, Knihovedný ústav, Bibliografický ústav, Literárny archív, Pamätník slovenskej literatúry, Ústav pre zahraničných Slovákov a Biografický ústav. Samostatným pracoviskom Matice slovenskej bolo Vydavateľstvo Matice slovenskej. Ešte v roku 1968 bolo úspešne zavŕšené úsilie o začlenenie Matice slovenskej do Národného frontu, a to na všetkých stupňoch: od ústredného cez okresné až po miestne výbory. Celkovo sa v priebehu roka 1968 sformovala nová štruktúra Matice slovenskej založená jednak na odbornej inštitucionálnej báze, vytvorenej najmä po roku 1954 a rozšírenej v roku 1968, a jednak na spolkovej aktivite členskej základne obnovenej ako dôsledok reformného procesu v roku 1968.

Obdobie roka 1969 bolo v Matici slovenskej prechodným obdobím, počas ktorého sa ešte na jednej strane prejavovali pozitívne zmeny, ktoré priniesol predchádzajúci rok, na druhej strane sa vývoj čoraz viac posúval k nastupujúcej normalizácii. Naďalej zostala zachovaná členská základňa a Matica slovenská sa riadila podľa zákona z roka 1968. Prvého a druhého augusta 1969 sa v Martine uskutočnilo ďalšie valné zhromaždenie, a to aj za prítomnosti tajomníka ÚV KSS Ľudovíta Pezlára. Ten už následne kritizoval vedenie Matice slovenskej, že neprejavilo dostatočnú angažovanosť pri plnení straníckych uznesení a nedištancovalo sa jasne od pokusov využiť Maticu slovenskú na náboženské a politické ciele. Preto bolo podľa neho potrebné, aby vedenie Matice slovenskej zaujalo „jasný politický postoj" a angažovalo sa pri presadzovaní „súčasnej politiky strany". Mal sa kvôli tomu zvýšiť štátny dozor nad Maticou slovenskou zo strany ministerstva kultúry.

Tieto slová zreteľne naznačovali, aký vývoj mohla Matica slovenská očakávať. Začali ju postupne ovládať prúdy podporované straníckym vedením, ktoré boli pripravené bojovať „v nekompromisnom boji proti pravicovým a antisocialistickým silám, ktoré sa môžu maskovane skrývať aj v matičnom členstve".

■ ZLÝ SMER

V nasledujúcom období sa Matica slovenská vydala jednoznačne na cestu normalizácie. Tá priniesla postihy jej pracovníkov a členov, znovu umlčala túto celonárodnú ustanovizeň a urobila z nej inštitúciu v službách komunistickej moci a jej propagandy, akou zostala až do pádu režimu v roku 1989.

Mladých matičiarov inšpirujú slovenské i matičné osobnosti

Národný zraz Mladej Matice

Peter SCHVANTNER – Foto: IÚ MS

Mladí matičiari a matičiarky z rôznych regiónov Slovenska sa 6. až 8. júla 2018 opäť stretli na Národnom zraze Mladej Matice (MM), ktorý je najväčším podujatím roka tohto špecifického záujmového odboru MS. Pre desiaty ročník národného zrazu si vybrali obec Varín pri Žiline.

Mladí matičiari na exkurzii v druhej budove Matice slovenskej v Martine

V Horskej chate Fatranke mladá generácia matičných vlastencov privítala medzi sebou aj Slovákov žijúcich na Ukrajine. Matičiari našim krajanom odovzdali pamätné materiály, ktoré špeciálne priniesla riaditeľka Krajanského múzea MS Zuzana Pavelcová. Po úvodnom slove predsedu Mladej Matice a zároveň druhého podpredsedu MS Mareka Nemca začalo asi sedemdesiat členov MM diskutovať o uskutočnených podujatiach, budúcich plánoch, ale aj o aktuálnych problémoch, na ktoré sa snažili nájsť riešenia. Národný zraz sa konal za prítomnosti prvého podpredsedu MS Mareka Hanusku, riaditeľa Členského ústredia Martina Fejka i riaditeľa Technického útvaru MS Branislava Kohúta. Do organizácie podujatia sa zapojila riaditeľka Domu MS v Žiline Katarína Kalanková so zamestnankyňou domu Sylviou Hofericovou.

■ PRIATEĽSTVO

„Národný zraz Mladej Matice je nielen o spoznávaní a nadväzovaní nových priateľstiev, ale aj o Matici slovenskej a matičnej myšlienke ako takej – o jej histórii, poslaní, úlohách a snahe odovzdávať matičnú myšlienku mladej generácii, ktorá ju bude mať za úlohu v budúcnosti naďalej rozvíjať," povedal predseda Mladej Matice Marek Nemec. Časť Národného zrazu MM sa preto konala v niekdajšom centre slovenského kultúrneho, politického a intelektuálneho života – v Martine. Významných dejateľov našich národných dejín si pripomenuli práve na Národnom cintoríne v Martine. Na ich dôležitú prácu v prospech národa priamo na mieste upozornil odborník, historik a pracovník Literárneho ústavu MS Pavol Parenička. Druhou vzdelávacou aktivitou bola prehliadka stálej expozície v Dome J. C. Hronského, o ktorej viac povedala Helena Belláková z Archívu MS. Zvláštnu pozornosť venovala matičiarovi, spisovateľovi, výtvarníkovi a novinárovi Jozefovi Cígerovi Hronskému. Jeho odkaz a dielo je nielen pre matičiarov, ale aj pre slovenskú mládež a verejnosť nepopierateľné. Tento matičný správca sa v živote prejavil ako aktívna vedúca osobnosť, aj vďaka ktorej si Matica dodnes drží povesť ochrankyne slovenského národa a kultúry. Jeho prácu však možno vidieť i u Slovákoch žijúcich v zahraničí, keďže práve J. C. Hronský bol zakladateľom Zahraničnej Matice slovenskej.

■ NÁVŠTEVA MATICE

Kroky mladých matičiarov následne viedli do druhej budovy MS, ktorá je aktuálne nominovaná v ankete Stavba storočia v rámci pripomenutia vzniku prvej Československej republiky. Budova bola postavená za v rokoch 1924 – 1926 v klasicistickom štýle a dodnes je symbolom oživotvorenia Matice slovenskej. Momentálne sa v nej nachádza výstava venovaná J. M. Hurbanovi pri príležitosti dvojstého výročia jeho narodenia, ktoré si Slovensko pripomenulo minulý rok. Keďže mladí matičiari vyznávajú aj mottá, ako napríklad: „V zdravom tele – zdravý duch," ďalší program sa sústredil na športové a súťažné aktivity. Súťaž vyvrcholila testom s dvadsiatimi troma otázkami z dejín Matice i Slovenska.

Národný zraz tak opäť naplnil očakávania a úspešne nadviazal na predchádzajúce národné aktivity Mladej Matice určené pre slovenskú mládež i širšiu verejnosť vo všetkých krajoch Slovenska. Je dôležité pripomenúť, že Mladá Matica je v súčasnosti jedinou fungujúcou národnou a mládežníckou organizáciou, ktorá vyvíja reálnu vlasteneckú činnosť a má početnejšiu členskú základňu so zastúpením po celom Slovensku. Aj naďalej chce modernými metódami oslovovať súčasnú mladú generáciu a v období silnejúcej globalizácie a materializmu vyzdvihovať hrdosť na dejinné a kultúrne dedičstvo Slovákov v zmysle myšlienky Martina Rázusa: „Opravdivo milovať vlasť môže len ten, kto cíti, že korene jeho bytosti sú zapustené v milovanej pôde."

Matičný futbalový turnaj Júliusa Rajtáka

Jozef PODHORANSKÝ – Foto: Štefan JOZEFOVIČ

Miestny odbor Matice slovenskej Hermanovce nad Topľou zorganizoval v sobotu 14. júla v areáli ZŠ Hermanovce nad Topľou štvrtý Matičný futbalový turnaj Júliusa Rajtáka. Zúčastnilo sa na ňom päť družstiev v kategórii dospelí a dve družstvá v kategórii deti a mládež, ktorí si svoje sily a futbalové zručnosti zmerali vo vzájomných priateľských zápasoch. Svojou účasťou obohatil program turnaja hráč FK Železiarne Podbrezová Ján Krivák a hráč MFK Zvolen Peter Lupčo, ktorí odovzdali ceny v kategórii deti a mládež. V kategórii dospelí sa družstvá umiestnili nasledovne: 1. miesto – družstvo z Hanušoviec nad Topľou, 2. miesto – Rameko, 3. miesto – MO MS Hermanovce nad Topľou, 4. miesto – družstvo z Hermanoviec nad Topľou, 5. miesto – družstvo z Bystrého. Ocenenie za najlepšieho útočníka získal Branislav Hreha. Za najlepšieho brankára bol vyhlásený Jakub Roško a za najlepšieho rozhodcu Jozef Niko.

Historickú prednášku o vzniku republiky predniesol historik Ivan Mrva

Vatra zvrchovanosti v Rimavskej Sobote

Text a foto: Ingrid ŠULKOVÁ

V areáli Domu Matice slovenskej v Rimavskej Sobote sa 17. júla tradične rozhorela Vatra zvrchovanosti. V úvodnej časti podujatia predniesol prednášku 25 rokov slovenskej štátnosti riaditeľ Historického ústavu Matice slovenskej Ivan Mrva. Sprievodným programom bola aj výstava v priestoroch Domu pod názvom Život a dielo Pavla Emanuela Dobšinského v spolupráci so Štátnou vedeckou knižnicou v Košiciach. Výstava potrvá do 31. júla 2018. Členovia výboru Miestneho odboru Matice slovenskej v Rimavskej Sobote v spolupráci s Domom Matice slovenskej si tak opäť a dôstojne pripomenuli dvadsiate šieste výročie vyhlásenia Deklarácie Slovenskej národnej rady o zvrchovanosti Slovenskej republiky, a to nielen spevom a tancom, ale spomínaním na dôležité okamihy našej slovenskej histórie.

FOTORIPORT

Matiční Rebeli v Hornej Zlatnej

Dedinka na južnom Slovensku nemá svoj kostol, poštu, dokonca ani krčmu, má však vlastný festival, ktorý organizujú matičiari z Komárna. Horná Zlatná je maličká osada možno s päťdesiatimi dušami. Vraví sa, že ak vlak smerujúci z Komárna do Bratislavy zastaví uprostred poľa, zastal práve tam.

Dedinku tvorí jediná ulica, na konci ktorej nájdete neveľký, ale kedysi nádherný park s kaštieľom. Pôvodný majiteľ ho opustil pred druhou svetovou vojnou. Tradovalo sa, že pred útekom tu niekde zakopal poklad. No dodnes sa nenašiel. Zato tu však objavili sarkofág s malou záhadou. Zvláštnym, ručne vydlabaným otvorom s priemerom osem centimetrov a so škrabancami po celej dĺžke. Sarkofág je vystavený v komárňanskom lapidáriu. Každý obyvateľ Hornej Zlatnej vám záhadu bez problému objasní. Nejde o nijakú mystiku alebo rituál čarodejníc. Činorodý mládenec našiel sarkofág a využil ho na napájanie dobytka. Diera slúžila na odtok vody a škrabance sú dôsledkom ťahania „napájadla" na pastvu za dobytkom. Okrem parku postaveného pre štyri ročné obdobia, tu nájdete aj viac ako storočný bazén. O všetko sa kedysi spoločne starali obyvatelia obce. Dnes je to súkromný majetok v rekonštrukcii. Súdržnosť obyvateľov dedinky bola však inšpiráciou pre inú zaujímavosť. Koná sa tu asi najmenší festival na Slovensku. Pred rokmi sem začali chodiť na sústredenia a nácvik programu mladí ľudia z Dramaťáku pri MO MS v Komárne. Postupne si staré maštale poprerábali na nácvikový priestor. Za ústretovosť a pohostinnosť dedinčanov sa chceli odvďačiť predstavením. Jeden deň muzikálom a ďalší folklórnym pásmom. Podarilo sa, a to dokonca v neuveriteľnej atmosfére.

Ďalší rok rozšírili pódium a miestne tety na festival pozvali aj deti a vnúčence z celého sveta. Dedinka sa tak počtom obyvateľov na dni festivalu zniekoľkonásobila. Ani tento rok nebol výnimkou. Folklórom inšpirovaný súbor Slovenskí rebeli tu 4. augusta uviedli folklórnu komédiu NA ROVÁŠ! Príbeh richtára, ktorý obecný majetok prepil a dcéru vydať nevedel.

Text a foto: Jozef ČERNEK

OČAMI MATIČIARA

Koncom júla sa v Nových Zámkoch konal tradičný novozámocký jarmok Porciunkula, sprevádzaný množstvom sprievodných podujatí pre deti aj dospelých. Na Porciunkule vystúpili speváci, tanečníci a hudobníci – a to nielen z regiónu, ale aj známe osobnosti slovenskej hudobnej scény, ako napríklad Modrí jazdci, LM RetroBand, maďarská skupina Dolly Roll, Dara Rolins, Gizka Oňová a mnoho ďalších. Sprievodnými programami podujatia je každoročne súťaž vo varení guláša, remeselnícke trhy a Fotopark.

Tradičná Porciunkula aj nová Rešpektuj 18...

V tomto roku pribudla akcia Rešpektuj 18, ktorej cieľom je zmeniť tolerantný postoj verejnosti ku konzumácii alkoholu mladistvými a podporiť zákaz jeho predaja a podávania deťom a neplnoletým. A to nie je všetko. V piatok 27. júla bola na Hlavnom námestí pokrstená O eurová bankovka mesta Nové Zámky. O bankovku prejavili veľký záujem nielen obyvatelia mesta, ale aj zberatelia zo širšieho okolia. V sobotu sa v priestoroch parku na Bernolákovom námestí uskutočnila spolu s inými zaujímavými podujatiami výstava fotografií fotoklubu HEXAGON, výstava historických fotografií OZ NZ FOTOALBUM, Handmadetra, tradičná súťaž vo varení guláša, kde nechýbali ani členovia Miestneho odboru Matice slovenskej v Nových Zámkoch. V súťažnom tíme boli aj zástupcovia detského folklórneho súboru Matičiarik. Matičiari ukázali, že sú šikovní nielen v organizovaní hodnotných kultúrnych podujatí, ale že vedia aj variť. V súťaži dostali ocenenie v zlatom pásme.

Text a foto: Helena RUSNÁKOVÁ

vydavatel.sk
SLOVAKIA | ONLINE
·tasr·

Už osemročná Timea sa oháňala kosou ako poriadny chlop

Tradičné kosby na malebnom Horehroní

Lukáš JANOŠKA – Foto: Štefan NÉMETH

Najrozsiahlejšou kultúrnou udalosťou Miestneho odboru Matice slovenskej v Pohorelej boli XXIV. Horehronské slávnosti koscov a hrabačiek, ktoré sa uskutočnili v sobotu 14. júla 2018 v spolupráci s Obecným úradom v Pohorelej.

Kultúrny program naplnili svojimi vystúpeniami folklórne súbory.

Najlepší kosec medzi chlapmi do 60 rokov Marcel KURJAN

Cieľom projektu je upozorniť na nedostatočnú starostlivosť o trávne porasty na celom Slovensku. Divo zarastené plochy blízko komunikácií a frekventovaných miest pôsobia nepekne. Projekt vie pritiahnuť už najmenších do procesu osožného využitia trávy. Tí, ktorí sa aktívne v tomto smere angažujú, bývajú morálne, ale aj vecne odmenení.

■ ZVOLÁVAJÚCE...

Otvárací ceremoniál začal spoločnými modlitbami Miroslav Haľak. Potom všetci prítomní zaspievali slovenskú hymnu za sprievodu cimbalovky Pokošovcov z Vaľkovne. Po príhovore starostky obce Jany Tkáčikovej zarecitoval kosec Lukáš Janoška st. báseň od Viliama Turčániho Odovzdaný. Potom sa predstavil DFS s hrabľovým tancom a so spevom trávnic. Po predstavení koscov sa ujala slova gazdiná Maruša, ktorá zaspievala hymnu podujatia a vyšikovala koscov na lúku!

Za ideálneho počasia sa na lúke Malých ďeľikuof zhromaždilo dvadsaťjeden etnošportovcov – od osemročnej Timey Štefánkovej z Košíc až po sedemdesiatdvaročného skalného účastníka Jana Mikloška z Polomky. Otavu kosili kosci z Abova, Liptova, Ponitria, zo Spiša, z Bratislavy a Horehronia. Pred dvesto divákmi sa súťažilo v piatich kategóriách. Výsledky: Dadovčata – do 12 rokov, chlapci: 1. miesto Kristian Kvaček, Podkonice; 2. Oleg Jamrich, Banská Bystrica; 3. Igor Kováč; 4. Viktor Puška; 5. Kevin Mirga; 7. Bartolomej Pokoš; 8. Kristian Puška – všetci Pohorelá; dievčatá: 1. Kristina Prčová, Pohorelá. Nosiči vody – chlapci do 18 rokov: 2. miesto Denis Mirga, Pohorelá; 4. Adam Račák, Polomka. Chlopi do 60 rokov: 1. miesto Marcel Kurjan. Poproč; 2. Marek Jurčo, Spišské Bystré, 3. Ján Mešťan Mucak, Heľpa; 4. Lukáš Janoška ml., 5. René Šajša – obaja Pohorelá; 6. Martin Siman Brezno. Chlopi do 70 rokov: 1. miesto Milan Kamenský, Podbrezová; 2. Lukáš Janoška st.; 3. Anton Budzeľ, Podkonice. Chlopi nad 70 rokov: 1. miesto Ján Mikloško Polomka;

Laureáti cien: Cenu Jána Puťoša za kvalitu kosby získal Marek Jurčo, Ladislav Hraško z Bratislavy dostal Cenu Terky Štajerovej za etický prínos, Anton Budzeľ Cenu Jozefa Slivku za etnoodev, Iveta Gondová z Detvy-Piečťa Cenu Ťetki Makuľi za etnoodev a Ivana Gondová z Detvy-Piešťa Cenu Ing. Niny Janoškovej za prekonanú vzdialenosť. Pred vyhlásením výsledkov vystúpil FS Rovienka zo Spišského Bystrého s lúčnou choreografiou.

■ SPRIEVODNÝ PROGRAM

Sprievodný program prebiehal súčasne so súťažami v Areáli lúčnych hier. Zúčastnení si mohli pozrieť chodúle, plieskanie bičom, vykopávanie čižmy, operené šípky, prak či furmanku s rebrináčikom. Danka Poláková s Andrejkou Janoškovou maľovali tváre malým záujemcom. Lekcie kosenia nasledovali hneď po súťažiach a k dispozícii bola aj jazda na koni. Kto mal záujem vyskúšať si dojenie, v Sedliackej minizoo bola na to možnosť. Po vyhlásení výsledkov predviedla na pódiu v „koseckej dedinke" tancmajsterka Lenka A. Špiriaková tanečnú filozofiu so sprievodom cimbalovky Pokošovci.

Medzinárodný novohradský folklórny festival má už dvadsaťtri rokov

Lučenec vítal folkloristov zďaleka aj zblízka

Text a foto: Ladislav KOVÁČIK

Obyvatelia Lučenca a okolia si už zvykli na to, že každý rok uprostred leta si môžu v miestnom amfiteátri vychutnať podujatie pod názvom Medzinárodný novohradský folklórny festival. Koncom júla sa konal už jeho dvadsiaty tretí ročník. Novohradský festival nepatrí medzi veľké akcie a nemožno ho porovnávať trebárs s neďalekými slávnosťami v Detve.

Napriek tomu sa v hľadisku amfiteátra zakaždým zhromaždí dostatočný počet ľudí na to, aby mali účinkujúci výraznú spätnú väzbu a aby tak pomáhali navodeniu podmanivej večernej atmosféry. Inak to nebolo ani teraz.

■ SÚBORY Z NOVOHRADU

Už v piatok 27. júla vystúpil v amfiteátri so svojím blokom umelecký súbor Lúčnica, ktorý vzbudil veľký záujem. Hlavný program festivalu však nasledoval o deň neskôr. Aj tento rok mu predchádzal krojovaný sprievod folkloristov, prechádzajúci ulicami mesta. Ľudia si ho mohli pozrieť napríklad z priestranstva na Námestí republiky. O otvorenie programu sa postarala primátorka Lučenca Alexandra Pivková. Prvý blok večera mal názov Čriepky z Novohradu a niesol sa v znamení spevu a tanca v podaní regionálnych súborov vrátane detských. Spomedzi mnohých vystupujúcich z tohto bloku spomeňme sestry Sihelské z Poltára, DFS Jánošík a FS Jánošík z Fiľakova,

FS Ipeľ a DFS Radosť z Lučenca, FaDS Dubkáčik z Buzitky či speváckú skupinu Vidovenky z Vidinej. Niektorých z tanečníkov bolo vidieť aj v podpolianskych krojoch a zazneli dokonca i piesne z Horehronia vrátane známej Na Kráľovej holi.

■ SRBI AJ ÍRKY

Neskôr nasledoval blok vystúpení pod názvom Chlebom a soľou, v rámci ktorého sa predstavili zahraničné súbory. Z Malého Kereša v Maďarsku prišiel súbor Dúha (Szivárvány), Írsko zastupovali mladé tanečníčky zo skupiny Troy O´ Herlihy Dance Group a ako posledný v rámci bloku vystúpil s balkánskymi tancami súbor Kulturno Umetničko Društvo Đerdan zo srbského Valjeva. Po tom, ako zahraničné súbory vyprevadili diváci potleskom, nasledovalo ešte vystúpenie jubilujúceho folklórneho súboru Partizán z Banskej Bystrice, ktorý si tento rok pripomína šesťdesiate výročie svojho založenia, pod názvom Vrchárske piesne a tance.

PRIPOMÍNAME SI

11. augusta

– Jan Palach, ktorý sa 19. januára 1969 na Václavskom námestí v Prahe upálil proti okupácii Česko-Slovenska, by mal sedemdesiat rokov

– spisovateľ Anton Marec, autor zaujímavých próz a povestí s tematikou Tatier a Spiša, má šesťdesiatpäť rokov

12. augusta

– deväťdesiat rokov od smrti zakladateľa Slovenskej ligy v Amerike Ignáca Gessaya (1874 – 1928)

13. augusta

– stopäť rokov, čo sa narodil dirigent Opery SND skladateľ Ladislav Holoubek (1913 – 1994)

14. augusta

– dvestodvadsaťpäť rokov od narodenia jedného z našich najväčších zberateľov ľudových piesní, pomaly už zabudnutého Samuela Matejkovského (1793 – 1836)

15. augusta

– pred osemdesiatimi piatimi rokmi (1933) vyvrcholili v Nitre Pribinove oslavy, ktoré sa zmenili na demonštráciu za autonómiu Slovenska

– okrúhle jubileum má poslankyňa EÚ Monika Beňová

16. augusta

– pred deväťsto osemdesiatimi rokmi zomrel uhorský kráľ sv. Štefan (asi 980 – 1038)

– pred osemdesiatimi rokmi zomrel Andrej Hlinka (1864 – 1938), vedúca osobnosť slovenského národného hnutia v začiatkoch 20. storočia

17. augusta

– desať rokov, čo umrel spisovateľ Pavel Hrúz (1941 – 2008), laureát Tatarkovej ceny, redaktor Matičného čítania a Slovenského rozhlasu, v rokoch tzv. normalizácie zakázaný

18. augusta

– dvestotridsaťpäť rokov od smrti bratislavskej legendy sochára Františka Xavera Messerschmidta (1736 – 1783)

19. augusta

– pred dvesto piatimi rokmi sa narodil historik Štefan Hýroš (1813 – 1888), autor vlastivedných diel, o. i. knihy Opis starobylých chrámov a malieb

20. augusta

– pred sto sedemdesiatimi rokmi (1848) prvý parný vlak otvoril železničné spojenie Bratislava – Gänsendorf – Viedeň

– stodesať rokov od smrti spisovateľa Gustáva Kazimíra Zechentera-Laskomerského (1824 – 1908), zakladateľa slovenskej literatúry faktu

– pred osemdesiatimi rokmi (1938) Bratislavu navštívil vodca indických vlastencov Džavaharlal Nehrú, budúci predstaviteľ slobodnej Indie (tabuľa, ktorá to pripomína, je na rohu Rybárskej brány)

– v noci na 21. augusta 1968 sa začal vpád dvadsiatich siedmich divízií a šesťtisíc tankov vojsk piatich krajín Varšavskej zmluvy na naše územie; 50. výročie

21. augusta

– v roku 1663 vpadol z Ponitria na Považie oddiel Turkov, vyplienil a vypálil všetky obce na ľavom brehu Váhu od Banky pri Piešťanoch po Hlohovec; 355. výročie

22. augusta

– herečka Ida Rapaičová má okrúhle jubileum

23. augusta

– stopäťdesiat rokov od narodenia národného umelca architekta Dušana Jurkoviča (1868 – 1947), autora Štefánikovej mohyly na Bradle

– psychológ a prozaik Alojz Nociar, člen Spolku slovenských spisovateľov sa dožíva sedemdesiatky

(jč)

Týždenník Matice slovenskej. Vydávajú MS a VMS, s.r.o., IČO 00 179 027, IČO 36 418 404. Martin. Šéfredaktor Maroš SMOLEC. Zástupca šéfredaktora Emil SEMANCO. Sídlo: P. Mudroňa 1, 036 01 Martin. Tel: 043/38 12 838, 38 12 811, e-mail: snn@matica.sk, snnredakcia@matica.sk. Filiálna redakcia: Grösslingová 23, 812 51 Bratislava. Administrácia: Matica slovenská, P. Mudroňa 1, 036 01 Martin. Tel: 043/38 12 838, 38 12 811. Tlač Neografia, a. s., Martin.. Rozširuje PNS, Mediaprint Kapa a redakcia. Redakčná rada: Marián Gešper, Marek Hanuska, Jaroslav Chovanec, Štefan Martinkovič, Veronika Matušková, Ján Čomaj, Ján Jankovič, Viliam Komora, Ján Seman, Peter Štrelinger. Podávanie novinových zásielok povolené OZ SsRp Banská Bystrica, č.j. 1081-93-PTP z 30. 3. 1993. Objednávky na predplatné prijíma redakcia SNN, Slovenská pošta a každý doručovateľ. Objednávky zo zahraničia: redakcia SNN a Slovenská pošta, a. s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranicna.tlac@slposta.sk. Ročné predplatné 26 €, v ČR 530 Kč + 460 Kč poštovné, Európa 100€, ostatný svet 180 USD. Neobjednané rukopisy a fotografie nevraciame. MIČ 49 644, ISSN 0862-8823. EV 4009/10.